מאחורי מסך הברזל

מאת

רפאל נחמן הכהן

מאחורי מסך הברזל

פרק אמיתי מקורותיו של

הרה"ח ר' רפאל נחמן הכהן

שנת חמשת אלפים שבע מאות וחמשים לבריאה
השנה תהא שנת ניסים
מאתיים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר הצ"צ
שנת הארבעים לנשיאות כ"ק אדמו"ר שליט"א

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2023

Published and Copyrighted by

Rabbi Yitzchok Gansburg

1367 President St.

Brooklyn, N.Y. 11213

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2023

הרה״ח רפאל כהן וזוגתו רבקה

ב״ה.

הקדמת המו״ל

ספר זה מודפס עתה בשנית לזכרון חותני הרה״ח ר׳ רפאל נחמן ע״ה כהן שנפטר בכפר חב״ד, סכות תשמ״ח.

חותני ז״ל הי׳ איש שהוכרח ללכת מעל למגבלותיו של אדם רגיל. הוא מספר את סיפורו בפשטות בשפת ״עמך״ ובשפה המביע אמונה עמוקה של אדם שאצלו החסידות היא לא רק תאורי׳, אלא מובעת בכל צעד ושעל ובכל רמ״ח ושס״ה, היא חי׳ ואמיתית.

חותני ז״ל, לא מבטא את עצמו כסופר, כפילוסוף, וגם לא מראה את עצמו כאדם עצמאי בעל דעות כפוליטיקאי, בכל סיפורו מדבר בקולו של היהודי הפשוט ה״פאשעטער איד״ המסור לרבותיו ולתורת החסידות, וזהו מה שעושה את הסיפור מושך ומיוחד.

זהו סיפור של אמונה, של גאוה יהודית שנשארה במצבם הקשים ביותר. הרה״ח ר׳ רפאל שמר בפשטותו, בלי הרהור ובלי מרמור ולא נתן לרוחו לנפול ולו לרגע קט.

הרה״ח ר׳ רפאל כהן לא ראה את עצמו כגבור, זה הי׳ דבר המובן מאליו להצמד לתורה ולהתמסר למצוותי׳ לא לתת לגפ.פ.או.׳, ק.ג.ב.׳, לשבור את רוחו ולהכניס מישהו ולו לסכנה הכי קטנה. הזכות היא לא שלו, הזכות היא של הי׳.

ודוקא בזמן שאחרים מתחילים לחשוב דוקא על עצמם האדם נמצא בין כאלו המתנהגים כחיות טרף, הוא מראה שעל עצמו לא איכפת לו העיקר זה רגשות של אחרים יהודים ואינם יהודים כאחד. כמעט כמו ילד הוא מוצא כל הזמן את האלוקים ואת דרך ההשגחה העליונה, בלי להרגיש עוני ומייסור רעב ומצוקה ומבלי לדעת מה יולד והאם יש מחר.

סיפורו של חותני היא דוגמת, חיים אמיתית למה שלימד אותנו הבעש״ט על היכולת הבלתי מוגבלת של היהודי. כשאנחנו חוגגים את שמחת התורה בגלות אורל, או עומדים אתו בחוץ נהר אוב בקצה ים הקרח הצפוני אנחנו יכולים להבין את שיטת אהבת ישראל והשגחה פרטית שלימד אותנו הבעש״ט זצ״ל.

הסיפורים לא היו חדשים עבורי, אני שמעתי אותם בפארברייענגען. בכפר חב"ד ובקראון הייטס "ר' פאלע", כפי שהיו ר' רפאל מכונה בפי החסידים, היו מספר אותם באותה פשטות של "תמים", היו חי את הסיפור בדיוק באותו אופן כפי שכתב. תמיד נזכרתי באמרתו של הרבי ר' זושע מאניפאלי "כשאבוא לבי"ד של מעלה לא ישאלו אותי מדוע לא הייתי כאברהם אבינו, מדוע לא הייתי כיצחק, ישאלו אותי מדוע לא הייתי כמו שזושע יכל להיות!

אני בטוח שכשר' פאלע בא לבי"ד של מעלה יכל לומר אני הייתי כמו ר' פאלע...

הרב יצחק גנזבורג
חתן ר' רפאל כהן ז"ל
המו"ל

אלול תשמ"ט

נ.ב. את תוכן הדברים לא שניתי אף שהם נכתבו לפני כמה עשרות שנים.

א. במוסקבה

עם בוא צו ההתייצבות

בשבת קודש ח״י סיון תר״ץ קיבלתי מכתב מהג.פ.או. ובו כתוב: ״עליך להתייצב במשרד הג.פ.או. ברח׳ לוביאנקה מס׳ 2 ביום ראשון 15.6.1930 בשעה 11:00״.

פחד גדול נפל עלי, על אשתי, על הורי ועל ידידי הקרובים ביותר. התחלנו לעיין בדבר, הרי דרכם היא כאשר עולה ברצונם לאסור מישהו באים הם בלילה ומיד אוסרים אותו. אולם לא כן הדבר אם מגיעה הזמנה בדואר, אזי וודאי שההתייצבות היא לצורך חקירה ודרישה בלבד. מכל מקום, ספק ואפילו ספק ספיקא בנידון זה מובן שהוא לחומרא. התחלתי לחטט בכל ״עוונותי״, הרהרתי במה יכולים הם להאחז ובגלל זה להתנפל עלי ולאסרני.

הרי הנני חבר קופרטיב, מקבל חומר ועובד בביתי עבודה עצמית בתעשיית שרוכי-נעלים, ואת הסחורה המוכנה מוסר לאיגוד המשותף ומה החטא בזה? אלא מה - ממשיך אני להרהר - לפעמים חוטאים ומעט סחורה מוכרחים למכור לשוק, אבל מנין להם לדעת זאת? ובכלל, ענין זה איננו שייך לג.פ.או..

ומה חטאי הנוספים? אולי בעניני דת. היו אז ימים קשים לאנ״ש בענין הפרנסה כי בכל מקום היו מוכרחים לעבוד גם בשבת ולהתפרנס על-פי חוק וגם לשמור את השבת אפשר היה רק באופן ״קוסטרי״ (לייצר איזו תוצרת בבית מהחומר שהממשלה נותנת). השגת הכסף לקניית המכונות לקחנו אנו על עצמנו, אני ועוד שניים מחברי - דב גנזבורג ור׳ משה גור-אריה זכרונם לברכה.

הרה״ח דב גנזבורג

הרה״ח משה גוראר׳

ב״ה הצלחנו והשגנו כסף, קנינו מכונות ומספר יהודים הסתדרו בעבודה בבתיהם: בייצור כפתורים, מזרונים, גרבים וכו׳. כולם כינו אותנו בשם ה״וועד״. כשנודע הדבר לכ״ק אדמו״ר הריי״צ זי״ע בלנינגרד, מצא הדבר חן בעיניו מאוד וכשהיינו נוסעים לרבי זי״ע, היה מכניס את שלושתנו ביחד ל״יחידות״ לשמוע מפעולותינו ואף הציע לנו הלוואה כספית אם נצטרך לזה.

במשך הזמן ניצל הרבי את ה״וועד״ לעניינים רוחניים ועשינו זאת בחפץ לב. פעם, ציוה להגיש לו דו״ח מכל בתי הכנסת שבמוסקבה, כמה מתפללים יש בימי החול, כמה בש״ק, אלו שעורים נלמדים שם וכו׳. עשינו כדבריו (אז היו עדיין שלושה עשר בתי כנסת במוסקבה). פעם בעשי״ת הצטרכנו כסף. הלכנו שלושתנו לעשיר נ.ג. לבקש תרומה. לקחנו אתנו את פנקס החשבונות (הוצאה והכנסה) להראות לו מפעולותינו ולבקש תרומה הגונה. הפנקס היה בידי. גם שלושה עשר גליונות הדו״ח מבתי הכנסת היו בכיסי.

צילצלנו בדלת ביתו והופתענו מאוד כאשר היא נפתחה ע״י חבר ג.פ.או.. הוכרחנו להיכנס. בפנים ראינו עוד אנשי ג.פ.או. אחד מהם רשם את שמו של כל אחד מאתנו, משפחתו וכתובתו, ושאל אותנו לשם מה באנו לכאן. ענינו שבאנו לבקר את חברנו ז.פ. חתנו של בעה״ב (ועם העשיר אין לנו כל עסק!). בינתיים נתקבצו עוד אנשים בתוך הבית. כל הנכנס נעצר ונרשם, החלבן, התופרת וכו׳ וכו׳. נערך חיפוש מדוקדק ע״י אנשי הג.פ.או. וידעתי שגם עלי לא ידלגו, דאגתי מה אעשה בגליונות. היטב ידעתי איזו סכנה צפויה כאשר יהיו הגליונות בידי חברי הג.פ.או. מה עשיתי? הכנסתי את ידי לכיס בו היו הרשימות והתחלתי קורע את הדפים באצבעות ידי האחת בתוך הכיס, קרעתי, שיפשפתי, מיסמסתי ופוררתי לחתיכות ולפירורים עד כמה שהצלחתי לעשות זאת ביד אחת. שעה ארוכה התעסקתי בזה. אחר כך אמרתי לאחד החיילים שצריך אני לצאת לשרותים. החייל ליווני עד לדלת חדר-השירותים ואני הכנסתי את פיסות הנייר לאסלה, הורדתי את המים וכך התפטרתי מהם.

כשחזרתי לחדר האורחים ערכו אנשי הג.פ.או. חיפוש אצל הנמצאים שם וכל דבר חשוד הניחו על השולחן כדי לקחת למשרדם לבדיקה יסודית. נוצרה על השולחן ערימת ניירות, מכתבים וכתבי-יד. גם את פנקס ההוצאות של פעולות הוועד לקחו ממני והניחו על השולחן, משום שהיה כתוב בעברית ולא ידעו לקרוא בו. ואני ידעתי שלאחר החקירות בוודאי יאסרו אותי ואת כל הרשומים בפנקס.

התחלתי מתחנן לפניהם: - החזירו נא לי את פנקס החשבונות של שרוכי-הנעלים, השייך לקופרטיב שאני חבר בו. אם תקחוהו ממני לא אדע את החשובנות ויהיה לי הפסד גדול. אנא!...

שאלו את התופרת שנעצרה: "היודעת את לקרוא עברית?" אמרה: "הן". ולאחר ששמעה כבר את כל טענתי קראה גם היא מה שאמרתי: "כך וכך חומר לקחתי, כך וכך החזרתי סחורה וכו'" (אחר-כך סיפרה לי שאינה יודעת לקרוא עברית). הם החזירו לי את הפנקס ושיחררו אותנו. והרי שמי נשאר רשום אצלם. סבור הייתי שבגלל זה קוראים לי עכשיו, הגם שמאז עברו כחמש שנים. בכל זאת על רשעים אלה אין לשאול שאלות.

שמא בגלל המעשה במקווה מזמינים אותי? ומעשה שהיה כך היה:

הממשלה סגרה את המקווה במוסקבה בתואנה כלשהי, הקימו מקווה במקום אחר, אולם גם היא לא מצאה חן בעינים, אמרו: "הנקיון איננו מספיק" וסגרוהו. בכל פעם שהקימו מקווה היתה הממשלה סוגרת אותה. עד אשר החלטנו לפתוח מקווה במרתף שבחצר בית-הכנסת החורלני (המודרני), הואיל וזה היה בית כנסת גדול ומודרני סבורים היינו שבית כנסת זה ישאירו, וממילא גם המקווה תשאר. ובכלל, הממשלה היתה מעלימה עין מבית כנסת זה שלא כמו משאר בתי כנסת.

המקוה במוסקוה

אולם אנשי וועד בית הכנסת אשר היו גם וועד הקהילה היהודית במוסקבה, התנגדו לתוכנית זו עד כדי כך, שבאחת האסיפות בה השתתפו החרדים ואנשי וועד הקהילה לדון בענין המקווה, קם ד"ר פ.ט. מאנשי הוועד ואמר: הרב מאז"ה ע"ה אמר פעם (במשפט ביילים): "בדברים רבים אפשר להאשים יהודים רק לא במעשה שטות. ובכן, לשם מה נאספנו כאן, כדי לדון בשטות כמו מקווה"?

למשמע מלים אלה קם אבי ז"ל, הרים כסא וביקש לזרוק אותו על ראש הנואם. רעש גדול קם באולם. כולם אמרו פה אחד שעל הנואם לחזור בו מדבריו ולבקש את מחילת הנאספים. הנואם ביקש מחילה מאבי ז"ל, אבל אבא אמר לו: "לא בי פגעת. בעיקרי היהדות פגעת".

הנואם התנצל. אבל לבניית מקווה בפועל התנגדו אנשי הוועד.

אנחנו הצעירים (שענין המקווה נגע לנו ביותר) ראינו שאין לדבר סוף, מתקיימות אסיפות ושוב אסיפות אבל בפועל אין מקווה, החלטנו לקחת את העסק לידינו.

בחג הפסח באנו לבית הכנסת הגדול כשלושים חברה צעירים, התפזרנו בין הקהל ולפני קריאת התורה התחלנו צועקים מכל פינות בית הכנסת: "לא ניתן לקורא בתורה לפני שיבטיחו לבנות מקווה! - רוצים מקווה"!

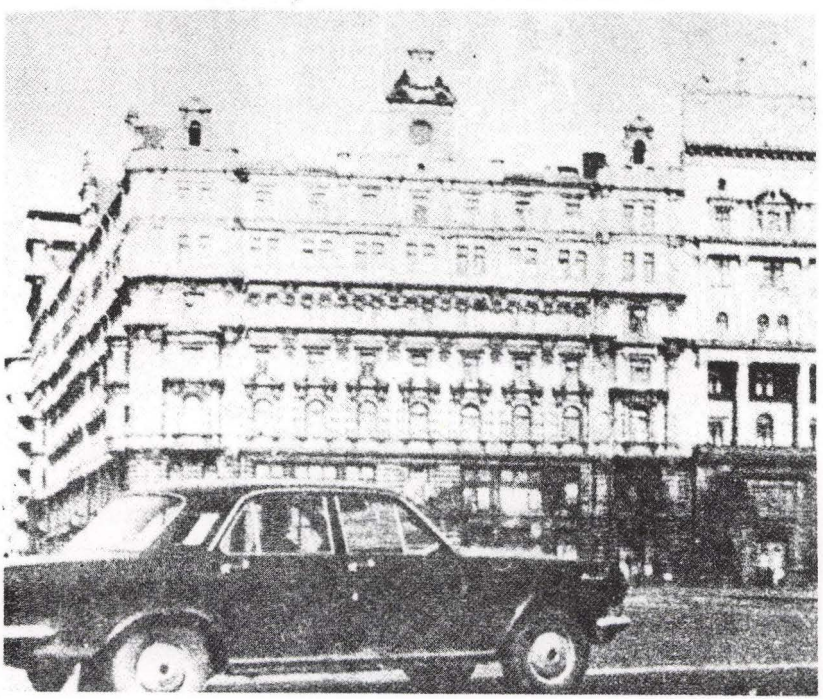
ברוך שלום הכהן ז"ל

נעמדנו ליד ארון-הקודש ולא איפשרנו להם להוציא את ספרי התורה. עשינו רעש גדול. מהומה התחוללה בבית הכנסת וכבר בחול המועד הזמינו אנשי וועד הקהילה כמה ממכובדי אנ״ש והתחילו בתכנית בניה. סוף סוף בנו את המקווה והוא קיים שם עד היום הזה. עד כאן המעשה במקווה והואיל ואני נטלתי חלק גדול בראש הצועקים, סבור הייתי שאולי בגלל זה קיבלתי את צו ההתייצבות מהג.פ.או..

ואולי בגלל חדרי ״תומכי תמימים״ שהתקיימו במוסקבה במחתרת, בהם למדו רבים מילדי ישראל. אולם הם הרי ידועים רק לאנ״ש העוסקים בהם.

מחשבות כאלה התרוצצו במוחי, משך כל יום השבת. הייתי נתון בקונפליקט אם להתייצב בג.פ.או. או לא להתייצב אלא לברוח. אהיה נע ונד, אשיג אי אלו ״ניירות״, לא אהיה עוד רפאל כהן אלא איש אחר בשם אחר ובמקום אחר. ומה בכך? אבל על אשתי ועל ילדי מה יהיה? את האשה יאסרו, והילדים?! - בתי הגדולה היתה בת שמונה שנים ובני הקטן היה בן ארבעה חודשים ועוד שתי בנות לי ביניהם, מה יהיה עליהם?

לאחר ישוב-הדעת עם אבי החלטנו שאלך להתייצב ואבטח בה׳.

לוביאנקע — מרכז הק.ג.ב. במוסקבה

בבית הסהר לוביאנקה 2

<u>ההתייצבות שהיתה למאסר</u>

למחרת, ב- 10:30 לפני הצהריים, הלכתי לג.פ.או. אבי ז"ל לווני עד דלת בית הג.פ.או.. זה לא היה רחוק ממקום מגורי, היה זה ברחוב לוביאנקה, הבית הראשון מס' 2. קיבלתי ברכת-פרידה מאבי, נכנסתי פנימה ונגשתי למודיעין כשבידי הפתק שבו צו ההתייצבות. האיש שישב שם קרא בצו, הסתכל בשעון ואמר לי: "כתוב כאן לבוא ב- 11:00, לפניך עוד עשרים דקות". הוא החזיר לי את הפתק באמרו: "חזור לכאן בעוד עשרים דקות".

יצאתי לרחוב, חיפשתי את אבי אבל לא מצאתיו. הסתובבתי מעט בחוץ ובדיוק בזמן הנקוב שבתי ונכנסתי. הושטתי שוב את הפתק לפקיד, הוא לחץ בכפתור וחייל הופיע. אמר: "הוליכיהו אל החוקר **טימופיוב**"! החייל הובילני והעלני לקומה שלישית. נכנסנו לפרוזדור ארוך והלכנו בו, עברנו על פני דלתות רבות עד אשר נעצר החייל לפני דלת אחת, פתחה והכניסני לתוך חדר.

שם עמד שולחן אשר עליו היו מונחים תיקים רבים, ניירות וכדו'. ליד שולחן זה ישב צעיר כבן שלושים וחמש שנה, פניו רכים ועדינים והוא מעשן סיגריות. הוא הזמינני לשבת לשולחן מעברו השני. עכשיו החל משוחח עמי אודות דברים הנראים לך צדדיים לחלוטין, ואתה אינך יודע עדיין מה רוצה הוא ממך. שאלני: "בן כמה אתה? (הייתי אז כבן שלושים שנה). היכן נולדת? איפה גרת? כמה דירות החלפת כאן במוסקבה? מה מעשיך

עתה? במה עסקת לפנים? מהו מקום מוצאה של האשה? כמה ילדים לך? בני כמה הם?" ועוד שאלות כהנה וכהנה. לא ראיתי שרשם משהו. לבסוף אמר לי: "הפעם סיימנו". ואני בתמימותי הייתי סבור שזהו הסוף וחוזר אני לביתי. אבל לא כן היה; היתה זו רק התחלה לפרשה ארוכה; הנה לחיצה בכפתור, חייל מופיע, ואני בטוח שבוודאי כשם שהכניסני לכאן - יוציאני החוצה, אבל הוא קיבל פקודה מהחוקר שלי להוליכני למטה, לבית הסוהר! ולי אמר החוקר "אתה אסור"! "מדוע? מה פשעי? מה חטאתי"? שאלתיו. "ישציו פוגברים (עוד נשוח)" ענה לי, ויקם וילך לו. החייל הוליכני למטה, הכניסני לתוך חדר ואת הדלת נעל אחריו. הרגשתי דפיקה חזקה בלבי.

אני אסור! החדר היה מוצף אור ויפה מראה, היו בו שולחן קטן, ארבע מיטות נאות מוצעות, חדרון לשירותים, ברז מים וקערה לרחצה. בדומה לדירת בן אדם, רק דבר אחד ומיוחד שם, הדלת נעולה...

נפגשתי שם בשני גברים, לא אני דיברתי עמהם ולא הם דיברו עמי. כעבור זמן מועט ניגש אלי אחד מהם, יהודי, ואמר לי: "תפוס לך מיטה אחת משתי המיטות הפנויות והתחיל לשאול: "מאיפה אתה? מהו חטאך"? וכו' וכו'.

אני הבינותי מיד שיתכן וזהו אחד "משלהם"; לא לענות מאומה לא רציתי בכוונה, לכן עניתי בתמימות עשויה והדגשתי כמה פעמים שבוודאי ובוודאי קיימת כאן טעות, ובטוח אני שלאחר חקירה מדוייקת תתגלה להם האמת והם יראו שאין בי כל אשמה.

איש שיחי סיפר לי שהאסיר השני הוא בן חו"ל ומדבר שפה אחרת, את השפה הרוסית אינו יודע. והוא המשיך: "אני שמח שיש לי כאן עם מי לפטפט עכשיו". בשעה ששוחחנו נכנס השומר לחדר כמה פעמים והזהירנו: "לא לדבר בקול! רק בשקט מוחלט"! כאילו חולה ישן בקרבת מקום וחוששים שיתעורר לכן לוחשים. כמו כן הזהירנו השומר: "לא לעשן"! אחר כך הכניס עבורנו אוכל. אני לא אכלתי כמובן מאומה חוץ מלחם. שאלני איש שיחי: "מדוע אינך אוכל"? עניתי לו: "אני אוכל כשר בלבד". נפל הוא על המציאה ואמר לי: "ההנך רב"? אמרתי לו: "לא רבנים בלבד מוזהרים על זה, גם סנדלרים וכו'. אלא מה, יש כאלה שאינם רוצים לקיים זאת ויש המאמינים ומקיימים את כל ציווי התורה. אני איש פשוט, אבל מאמין אנוכי, מקיים אני כל מה שביכולתי לקיים, ואוכל שאינו כשר איני אוכל".

בבית הסוהר לוביאנקה 14

שלושה ימים הייתי בבית הסוהר לוביאנקה 2. ביום הרביעי נכנס השומר וקרא בקול מתוך הכתב שבידו: "כגן רפאל"! "כן"! עניתי. "אחרי"! המשיך השומר. קמתי והלכתי אחריו. בחוץ חיכתה לי מכונית הנקראת בפי האסירים "צרני וורון" - העורב השחור שפת האסירים הספקתי ללמוד בימים הבאים). ובכן, הכניסוני לתוך המכונית. נסעתי בה דקות ספורות והיא הביאתני לגיהנום מדור שני - לבית הסוהר ברחוב לוביאנקה מס' 14. בית סוהר זה הוא מרתף הכולל שלושה או ארבעה חדרים, גם חדר שירותים יש שם ורשאי אתה להיכנס אליו בכל עת שתרצה. אולם ניקיון חסר היה שם.

בבית סוהר זה נפגשתי עם אנשים רבים אשר רובם היו יהודים. עם אחד מהם התיידדתי ידידות של ממש, שמו היה פינקלשטיין והוא לא עזבני, כל הזמן ישב לידי, סיפר לי את תולדות חייו וגם את סיבת מאסרו גלל לפני, וכך סיפר לי: "כאשר נגזרה הגזירה שעל כל אחד לתת לממשלה את כל כספו וזהבו, החלו לאסור אנשים ולענותם בעינויים. נועצתי עם אשתי והחלטנו שלא נוותר על זהבנו. לאחר שיאסרוני אנסה להכחיש שיש לי זהב, ורק אחרי שלא תהיה לי ברירה אודה בחלק בזהבי ואותו בלבד ניתן להם. וכיצד עשינו זאת? לקחנו חלק קטן ממטבעות הזהב שלנו והכנסנו לתוך צעצוע בצורת כלבלב, ואת חלק הארי של הזהב הכנסנו לתוך צעצוע בצורת דובון. החלטנו שלאחר לחץ אכתוב לאשתי והיא תמסור לידיהם את הזהב הנמצא בכלבלב וכל זהבנו הרב הנמצא בדובון - לנו יהיה. אמנם בתחילה הלך הכל לפי תכניתנו; אסרוני. אחר כך התחילו ממטירים עלי סטירות כאלה ששיני נשרו מפי. אז גיליתי להם שאמנם יש לי זהב ואמרתי גם בדיוק כמה שהיה לי בכלבלב. מסרתי בידיהם מכתב לאשתי, כפי שביקשוני, בו כתבתי לה לתת להם את כל הזהב אשר בצעצוע. אבל אי הבנה מצערת קרתה כאן, או שאני טעיתי במכתבי וכתבתי לה לתת להם את הזהב שבדובון, או שהיא לא הבינה ועתה. העיקר שנתנה להם את מטבעות הזהב שהיו בדובון והסכום היה רב הרבה יותר מאשר אני אמרתי להם. עתה, כשנוכחו לדעת ששיקרתי, התחילו מענים אותי ומאיימים עלי: אם לא תגלה לנו את כל האמת, כמה זהב נותר לך עוד, מרה תהיה אחריתך. חשבתי שמוטב לחיות כעני ומחוסר כל מאשר למות בעינויים אלה. זכרתי את אשתי ואת ילדי והרהרתי: - רבים הם העניים החיים עלי אדמות, אהיה גם אני אביון ובלבד שאשאר בחיים. אחיה עם בני משפחתי חיים שקטים ומאושרים, טוב לאכול פת חרבה בנחת, ממעדני מלכים בפחד. ובכן, התוודיתי לפניהם על מעשי תרמיתי והבטחתים שעכשיו אגלה להם כמה כסף

נותר לנו עד הפרוטה האחרונה, יקחו להם את כל כספי ובעיקר - יניחוני לחיות. ואמנם כתבתי מכתב לאשתי בו אנוכי פורס לפניה את כל מחשבותי ואומר לה לתת להם גם את הזהב הטמון בתוך הכלבלב. הם קיבלו את הזהב ואני סבור הייתי שעכשיו ישחררוני ואוכל להמשיך לחיות בשלוה עם בני ביתי היקרים, עניים ומחוסרי-כל נהיה אולם שלווים ללא דאגות. אבל "רבות מחשבות בלב איש"; משקיבלו את כל זהבי החלה פרשה חדשה ומייגעת, חזרו מביתי ואמרו לי: - עכשיו תגלה לנו איפה שארית כספך! היכן החבאת? אמרתי להם: לא נותרה לי פרוטה לפרטה, את כל כספי וזהבי לכם נתתי. אבל הם בשלהם: מכירים אנחנו אתכם ואת מעשי תרמיתכם. גלה לנו מיד היכן שארית זהבך!

הסטירות והמכות החלו מומטרות עלי מחדש. אחת! שתים! שלוש!... אני אומר להם:- האמינו לי, אין לי מאומה, הכל לכם נתתי. אך הם מזמינים אותי יום יום ל"חקירה" נוספת הנושאת אופי של עינויים, והדבר נמשך כבר שבעה שבועות".

עודני מדבר והנה שמענו את קולו של החייל:
"פינקלשטיין!, "כן"! ענה המסכן והובל לחדר-החקירה לקראת עינויים נוספים.

כעבור שעות מספר חזר ובכה לפני בכי עצום: "כסף אין לי, אולם במכות וביסורים מתכבד אנוכי יום יום. מדוע? ולמה"?

כעבור שבוע לקחוהו משם, אינני יודע לאן. מאז נעלמו ממני עקבותיו ולא ראיתיו עוד. מה היה עליו בסופו של דבר, איננני יודע עד היום הזה.

עברו כמה ימים והנה מזמינים אותי לחקירה אצל אותו חוקר אשר הייתי כבר, אצל החוקר טימופיוב. הפעם דיבר איתי החוקר על עניני פוליטיקה וישאלני: "כיצד אתה מתייחס לממשלה, חבר כגון? המרוצה אתה?" עניתי לו: "גרתי ברוסטוב, שם היו הדיניקינים והם, שונאי ישראל היו, עשו פוגרומים וכו'. עכשיו, כשהתפטרנו מכל אלה, בוודאי מרוצה אנוכי".

אמר לי החוקר: "אוהו! היית ברוסטוב!? והרי ראית שם את הרבי שניאורסון. הנכנסת אליו"? "כן" עניתי, "התפללתי בבית הכנסת שלו ומובן שראיתיו".

ועכשיו הגיע לשאלה המכריעה: "קיימים שם חדרי תלמוד תורה בהם מלמדים ילדים קטנים תורה! בוודאי גם אתה עסקת בזה".
"אינני יודע שום דבר", עניתי.

בחקירה זאת נגלתה לפני כוונת החקירות.

המחבר בזמן המאסר

בוטירקה

היממה הראשונה בגיהנום מדור שלישי

אחד עשר יום החזיקוני בלוביאנקה 14. במוצאי היום האחד-עשר, ב- 12:00 בלילה, מצאו שעה "מתאימה" לקרוא לי ואני שומע את קולם המוכר: "כגן רפאל"! "כן"! עניתי."לבוא עם החפצים"!

קמתי ויצאתי עמהם לדרך. הכניסוני לתוך מכונית המוכרת לי כבר, לתוך ה"עורב השחור". בכניסה אליה ישבו שני חיילים מזויינים ברובים. בהיכנסי האירו לי במנורת חשמל; המכונית סגורה, ולמעלה היו שני חלונות קטנים מסורגים שגודלם כ- 20 ס"מ מרובעים. בתוך המכונית ישבו שני אנשים; ישבתי גם אני. אז כבה החשמל והמכונית התחילה לנסוע. זמן רב נסענו. לפי משך נסיעתנו ניחשתי שנוסעים אנחנו לבוטירקה, ואמנם מחשבותי לא הטעוני, לשם נסענו. בהגיענו למקום נעצרה המכונית, ויצאנו ממנה בלוויית כמה שוטרי ג.פ.או. שוטרים אלה היו בתלבושת מיוחדת; כאשר רואה אתם אותם, אימה ופחד נופלים עליך. נכנסנו לחדר הבדיקה, שם חיכו כבר אנשים רבים שהביאום לשם כפי שהביאו אותי. הכניסו כל אחד בנפרד לחדר בו לקחו ממני את חפצי המעטים: השעון, התהלים וארנק-הכסף. אחר כך חיטטו בכיסי, חיפשו אולי יש לי עוד דבר-מה אשר העלמתי מהם, ציווני להתפשט וחיפשו בבגדי כיסים נסתרים כדי לראות אם החבאתי משהו. רק לאחר שבדקוני בדיקה יסודית התלבשתי וחזרתי לחדר בו הייתי קודם, שם היו אסירים נוספים. ישבנו כולנו וחיכינו עד אשר באו השוטרים והפנו כל אסיר ואסיר למקומו.

מאוחר בלילה הוליכונו לבית הסוהר. היינו שלושה אנשים: יהודי בשם חרלפ, אני וגוי אחד, להבדיל. העלונו לקומה שניה, שם צעדנו בפרוזדור מס' 17, עברנו על פני דלתות וחדרים עד אשר בחדר מס' 79 פתחו לפנינו את הדלת וציוו: "להכנס"!

נכנסנו פנימה ואת הדלת סגרו עלינו מבחוץ. מצאנו עצמנו בתוך חדר גדול שאורכו כחמישה מטר ורוחבו שלושה מטר. החדר היה מלא אנשים עד אפס מקום, שמונים וארבעה אנשים שכנו בו, בחדר שנועד עבור שלושים ושישה איש. לפסוע קדימה אי אפשר, שלא תדרוך כף רגלך על בן אדם; אנשים שוכבים על הרצפה בצפיפות זה ליד זה, למעלה קרשים וגם על הקרשים שוכבים אנשים בצפיפות כשראשיהם אל הקיר.

בעודני עומד ליד הדלת המשכתי להתבונן סביבי. למעלה, בקיר שממול היה חלון גדול המסורג ברשת ברזל חזקה; ליד הדלת שם עמדתי ניצב דוד גדול המשמש סיר לילה. פעם אחת ביום מותר לצאת מהחצר בלווית שוטרים לכן השמוש היה בדוד וכמובן שהריח בחדר היה מאוד "נעים", ובמיוחד ליד הדלת.

כך עומדים אנו שלושתנו במקומותינו מבלתי יכולת לזוז הלאה. והנה התעורר אחד הוותיקים שמקומו היה כבר ליד החלון. הוא הבחין בידידו חרלפ, שעמד לידי וקרא: "חרלפ! חרלפ!" וניגש אליו ולקחו ל"מזרח", לבין הוותיקים; בקושי הצליח לסדר לו מקום לידו.

הגוי אשר עמד לידי היה כנראה מהעשירים או שהיה בן חוץ לארץ; לפתע ראיתי שהוא מחביא עצמו מתחת לקרשים. מכאן אינני זוכר אותו עוד.

נשארתי עומד ליד הדלת, לשכב - אין מקום, התיישבתי על הרצפה, ישבתי עד אשר אחזתני תנומה. וכך, בעודי יושב על הרצפה, נשען אל הקיר, ישנתי עד אור הבוקר, עד אשר השכם בבוקר, קול אדיר העירני, קול הקורא: "פאויערקא! פאויערקא! (ביקורת). באותו רגע קמו כולם ונעמדו בשתי שורות, שניים שניים, זה מאחורי זה. הנמוכים בשורה הקדמית על הרצפה כדי שייראו הגבוהים העומדים מאחוריהם על הקרשים, ומניית האנשים תהיה קלה יותר ומהירה יותר. ארבעה אנשים מנו אותנו. האחד הוא שר בית הסוהר, השני - איש ג.פ.או. והשניים האחרים עוזרים להם. כך מנו את האסירים בכל החדרים, לראות אם לא ברח מישהו. אם המספר לא היה זוגי, חייב לעמוד אותו אדם שאין לו בן-זוג ולפי איזה סדר מנו את החדרים? - יום יום בסדר חדש. יום אחד התחילו בחדר הימני והמשיכו לפי סדר עד סוף המסדרון, ויום אחד התחילו בחדר השמאלי. יום אחד התחילו מלמעלה ויום אחד מלמטה. לעולם לא ידענו באיזו שעה יגיעו אלינו.

לאחר זמן, כששוחחתי עם מר גולדבסר כפי שעוד תכירוהו, אמרתי לו בשחוק: "גם להם יש מעט יושר, רוצים הם לעשות שוויון בין כל החדרים שלא יהיה אותו חדר ראשון תמיד והאחר יהיה אחרון תמיד, לכן משנים הם יום יום את סדר המניין.

אמר לי גולדבסר: "לא! גם ענין זה מורה על רשעותם; רוצים הם לשלול מן האסירים את הרגשת סדר-יומם הקבוע. כל אסיר, כעבור ימים אחדים להימצאו בבית הסוהר, מתרגל לסדר יום

מסוים. רוצים הם לשלול גם זאת, מעמו, לכן מפתיעים אותנו בביקוריהם בכל יום בשעה אחרת.

הוא הדבר גם בטיול היומי של האסירים אשר נערך כל יום בשעה אחרת. וכיצד טיילנו? - כל הטיול ערך עשרים דקות. יצאנו זוגות זוגות עם מלווינו אשר ליוונו גם בצעקותיהם הבלתי-פוסקות. בעת רדתנו במדרגות שמענום צועקים: "לרדת זוגות זוגות! שניים שניים! אולם הצעקות לא עזרו להם. רק בזמן הטיול בחצר יכולנו לשמור על סדר של זוגות אם נשאר אחד בודד ללא בן-זוג היה הוא צועד ראשון למען יראוהו ויבחינו בו היטב. כך הקפנו את החצר ומלווינו לידינו צועדים וצוקים: "לא להסתכל לחלונות"! "לא לדבר עם האנשים שבחלונות"! "לא להביט למעלה"! הם חששו שהמטיילים ירמזו רמזים ליושבים בחדרים ליד החלונות. היו חברים אשר נאסרו בעבור אותו עוון וכאן הפרידו ביניהם, הכניסום לחדרים שונים, והיו חוקרים אותם בחקירות נפרדות ומשווים אחר כך את דבריהם. השלטונות חששו שבזמן הטיולים יחליטו חברים אלה ביניהם מה לומר לחוקריהם. לכן משך כל הטיול ליוונו צעקות ואזהרות מלווינו.

יודעי דבר אמרו לי שנמצאים כאן בבית סוהר זה בבוטירקה שנים עשר אלף אנשים. וזה לא היה בית הסוהר היחידי אשר במוסקבה.

טיול האסירים

ארבעה במספר היו מלוינו בשעת טיולנו היום יומיים, שניים מהם השגיחו שנלך בצורה נאה, זוגות זוגות, זה אחר זה, ושניים שמרו עלינו שלא נשוחח ולא נאותה לאסירים העומדים בחדרים ליד החלונות ומתבוננים בנו. הן לאסירים והן למלויהם אסור היה להחזיק שעונים. וכיצד ידעו לקבוע מתי מסתיימים עשרים הדקות המוקצבות לטיול? - שעון חול הוא שהיה משמש להם. כאשר הבקבוק התחתון של שעון החול היה מתמלא, היה זה אות שעברו כבר עשרים דקות והגיע זמננו לחזור מן הטיול. טיול הקבוצה הבאה החל בהפיכת השעון על פניו.

יום אחד בשעה שטיילנו בחצר, ראיתי פתאום שליד אחד מהחלונות בית הסוהר עומד הרב אברמסקי שליט"א (אחר עבר לגור ללונדון וכיום גר בירושלים). גם הוא הבחין בי בתוך שאר האסירים ומיד שאלני על ידי אותות בידיו ובפניו: "מה אתך? מה צפוי לך"? הואיל והיה זה כבר אחרי משפטי (על משפט זה שאיננו

משפט עוד אספר לכם) וגזר דיני נחרץ כבר, רמזתי לו בשלוש אצבעותי בתשובה לשאלתו: "נגזרו עלי שלוש שנים". הוא המשיך לשאלני באותות אם ישלחו אותי לעבודת-פרך, וזאת שאלני על ידי כך שעשה בידיו כאילו הוא מנסר עצים או ישלחוני רק לגלות. עניתי לו ברמזים שלא לעבודת פרך שולחים אותי.

הרב יחזקאל אברמסקי

פתאום ראה אחד ממלווינו שאסיר אחד עומד ליד החלון ומאותת בידיו ובפניו אל אחד מאתנו. מיד הבחין בזאת וקרא לנו: "עצרו"! כולנו נעצרנו ונעמדנו דום. אז נשמעה שאלתו: "מיהו זה אשר שוחח עם האסיר העומד בחלון?" איש לא ענה. ואעפ"י שרבים מן האסירים ראוני בשוחחי עם הרב, אף אחד מהם לא הלשין; כולם אמרו שאינם יודעים מי זה. צרח עלינו המלווה: "אם לא תגלו לי מיהו זה המפר כאן את חוקי בית הסוהר, אקנוס אתכם בקנס". אבל גם זה לא עזר. כולם עושים עצמם תמימים שאינם יודעים מאומה. ומלוונו קיים את הבטחתו, ארבעה ימים לא יצאנו לטיול.

קניית מקומות

נחזור ליומי הראשון בבית הסוהר בוטירקה. בחדר היה יהודי אחד מאוקריינה, עטור זקן ופאות ושמו היה גולדבפרב. הוא ישב כבר זמן רב בבית הסוהר על לא עוול בכפו. קודם ישב בזיטומיר

ועכשיו יושב כאן בבוטירקה כבר כמה חדשים. כאשר ראני נגש אלי והתיידדנו. הוא סיפר לי על כל הסדרים והחוקים שבבית הסוהר. ראשית, בענין המקומות. כיצד מגיעים למקום טוב ליד החלון? - אפשר להגיע לאט לאט במשך הזמן, מוצא מישהו מבית הסוהר ואז מתפנה מקומו. כל אחד זז מעט קדימה, עד אשר במשך הזמן, זה שמתמזל מזלו והוא נמצא זמן רב בבית הסוהר זוכה להגיע למקום הנכבד, שם ליד החלון. אולם קיימת דרך מהירה יותר להגיע למקום זה, והיא, לקנות מקום. פשוט לקנות מקום טוב מן האדם שזהו מקומו. ובמה קונים מקום? כסף אין שם וגם אסור להחזיק שם כסף. מי שהביא עמו כסף מביתו לקחו זאת ממנו במשרד, ותמורת זאת נתנו לו פתק. פתק זה הוא תלוש קניה אשר בו אפשר לקנות בחנות בית הסוהר כל מה שיש בה. ואם תתן מצרך שקנית בחנות או שקבלת מביתך, לאחד אשר היה כבר במקום טוב זמן רב, שהוא מן הוותיקים כאן ומוכן למכור את מקומו, תוכל לישון שם במנוחה וללא הפרעה.

"ומתי פתוחה החנות"? שאלתי את גולדבפרב. "פעם אחת בשבוע" ענה לי "באותו יום יוצא בא כח האסירים, הנבחר על ידינו בבחירות, לחנות עם עוד שנים מהאסירים בלווית חייל מזוין וכל אחד שיש בידו פתק מוסר לו ואומר מה רצונו לקנות בחנות. "ומה אפשר לקנות בחנות"? שאלתי את בן שיחי. "בחנות" ענה לי "אפשר לקנות עפרונות ונייר, אבל עפרונות אסור לנו להחזיק בחדר, ולכן אין טעם לקנותם. ונייר מה טעם יש לנו בנייר אם אין במה לכתוב עליו. ובכן, זוהי החנות לאסירים ואלו הם תלושי המכירה שאנו מקבלים תמורת כספנו שאפשר לקנות בהם בחנות.

"קנה לך מקום טוב ליד החלון" אמר לי גולדפרב. ואמנם החלטתי לעשות זאת. אבל לעת עתה שאין לי עדיין דבר מה מן הבית, ואין לי במה לקנות מקום. וגם לגולדפרב לא היה מאומה בידו. לא היו לו קרובי משפחה במוסקבה, הוא גר בעיירה מרוחקת, אשתו עברה למוסקבה בימי מאסרו והתגוררה שם שבוע ימים, אבל היא לא יכלה להישאר שם וחזרה לביתה.

כך נשארתי בינתיים במקומי ליד הדלת. לישון לא יכולתי משתי סיבות. א. בגלל הריח הנורא אשר נדף מן הדוד הסמוך אלי. ב. כל רגע מישהו אחר ניגש אל הדוד וללא כוונה היה פוגע בי, דורך על רגלי, על ידי וכדומה. כך שלא יכולתי לישון שם. לכן, ביום, כשכולם היו ערים ועזבו את מקומותיהם, ניגשתי למקומו של גולדפרב ושם יכולתי לישון שעות אחדות. חיכיתי ליום בו תהיה לי אפשרות לקנות מקום טוב. אולי אקבל חבילה מביתי. החבילות היו כמובן נפתחות לגמרי ונבדקות בדיקה יסודית. הלחם

ששלחו לאסירים פרוס היה לפרוסות, שלא יכניסו לתוכו משהו. את הסיגריות אשר הגיעו היו פותחים במשרד, מוציאים את הנייר ומשאירים את הטבק בלבד. היינו מעשנים בנייר פפירוס דק שקיבלנו. כך היו בודקים היטב בכל שאר הדברים אשר הגיעו מחבית. ותמורת דבר מאכל היינו יכולים לקנות מקום טוב. אני לא יכולתי לוותר על דבר מאכל שחיה עמי, משום שאת האוכל שחילקו בבית הסוהר לא אכלתי, מלבד תה, כלומר: מים חמים ולחם, זאת אכלתי ושתיתי משלהם. אבל משאר המאכלים והמטעמים לא טעמתי. ומה היו "מטעמיי" האסירים? - אליבא דאמת, מזונותיהם עשו רושם לא רע. האסירים קיבלו לחם, דייסה או מרק ותה. וביחס לאוכל שקבלו בסברדלובסק, הרי האוכל שבבוטירקה היה טוב.

נקיון

מכה חדשה שאינה כתובה בתורה היתה שם:

בא כח האסירים סידר תורנויות לעבודות הנקיון. מידי שבוע בשבוע היו חמישה אנשים אחרים אחראים על הנקיון. כל יום

קצין רוסי

השוחר

רביעי בשבוע היה על האחראים לשטוף רצפה, לשטוף את הדוד הגדול ועיקר עבודת הנקיון היתה מלחמה, המלחמה בפשפשים. החדר היה מלא וגדוש מהם. אי אפשר לתאר זאת בכתב. בחילה אחזתני. סבל רב סבלתי מזה. אולם כפי שאדם מתרגל לכל דבר הרי גם לצרה זו התרגלתי.

מרגל

סוד נגלה לי על ידי ידידי גולדבפרב. הוא אמר לי: "יכול אתה לשכור לך בן אדם אשר ינקה במקומך את החדר כאשר יגיע תורך. אם לקנות מקום טוב היה קשה במקצת, כי אנשים לא וויתרו במהירות על מקום מנוחה טוב ללינת לילה, הרי לשכור בן אדם שינקה במקומך את החדר קל היה יותר תמורת דבר מאכל או משהו שווה ערך אחר.

בין האסירים היה איש אחד, שמו היה אנישקא, גבה קומה ורחב כתפים וכוחו עמו. הוא מוכן היה תמיד לנקות את החדר במקום אנשים אחרים. וגם את המחיר לא העלה יותר מידי. והנה הגיע יום הקניה בחנות. היינו מחכים כל השבוע ליום זה. אף על פי שלא היה בחנות שום דבר, אהבו האסירים ללכת לשם, בקוותם שהפעם יהיה דבר מה. וסיבה נוספת היתה: ההליכה לחנות איפשרה לנו לצאת אל האויר הצח לדקות מספר. אמנם בליווי שומרים אבל הספקנו לשאוף מעט אויר טהור, אויר זך, שהיינו זקוקים לו כל

כך. כך, מידי שבוע, היו אחדים מבין האסירים יוצאים לחנות עם תלושי המכירה.

יום אחד עברה שמועה משמחת בחדרנו: - היום מוכרים לחמניות בחנות!

קניתי לי שתי לחמניות ותמורתן השגתי הרבה מאד. ערך רב היה ללחמניות בבית הסוהר. באחת מהן קניתי לי מקום טוב, על הקרשים, ובשניה שכרתי אדם לעבודת נקיון, את אנישקא. נתתי לו את הלחמניה, ולמחרת, יום רביעי בשבוע היה תורי לנקות את החדר והוא עשה זאת במקומי.

חיי קומונה במקום סתרים

עם כל האסירים היה לי קשר, מלבד שנים שהיו אנטישמים מובהקים ואתם לא דברתי מטוב ועד רע. אבל עם כמה מן האסירים התיידדתי בידידות חזקה. ביניהם היו פרופי שטיין, פרופי לאקונומיה, פרופי בוגדנוב, לטלפון ולטלגרף ועוד אחד, שכחתי את שמו, שהיה חברו של שר החינוך לונצרסקי. הוא היה אדוק (באמנותו) והתרועע עמי, סיפר לי פרטים כיצד נאסר ועוד.

יום אחד ראיתיו משוחח ארוכות עם שני קולחוזניקים אשר סיימו את משפטם. וכיצד היה מתנהל שם משפט? - הכריחו את האסיר להודות שעבר עבירות אשר מעולם לא עבר עליהן. ואחר כך פסקו את פסק דינו. לאחר שיצא פסק דינם של שני אלה, הרבו לשוחח ולהתלחש עם ידידי. והואיל והוא היה מגלה לי סודות חייו מאסרו וצרותיו, שאלתיו: "אלו ענינים יש לך עם שני קולחוזניקים אלה"? "אספר לך במה הענין" השיב לי, "אבל עליך להבטיחני שתשמור את הדבר בסוד". והוא החל בסיפורו:

במקום מסתרים, בין עצים, בתוך יערות אין סופיים, הרחק מהמולת אנשים, מקום מובדל מן העולם הגדול ורק שבילים נסתרים מוליכים אליו. שם חיים כמה מאות אנשים חיי קומונה אמיתית. כולם פרווסלביים אדוקים. מנהלים את חייהם בצדק וביושר ואינם משייכים את עצמם לשום מלוכה בעולם ואף אחד בעולם אינו יודע על מציאותם. יש להם הכל משלהם; צמר, פשתן, זרעים, פירות וכו', רק מלח חסר להם ועוד דברים אחדים. כדי להשיג דברים אלו הם שולחים אנשים בדרכים נסתרות, בתוך היערות והללו מביאים להם את כל החסר. אם מישהו נקלע אליהם במקרה מסכימים לקבלו רק בתנאי שיחיה לפי חוקיהם ומשפטיהם אזי מקבלים אותו כחבר ביניהם, אך אם איננו מוכן לתנאים אלו, מוציאים אותו מן

המקום בדרך נסתרת בעוד עיניו קשורות כדי שלא ידע את הדרך ולא יוכל לחזור.

אמי גרה באותו מקום נסתר ואני יודע את הדרך לשם. שני אנשים אלו ישרים הם, מכיר אני אותם היטב. ופסק דינם יצא לגלות למקום שאיננו רחוק מאותו מקום מסתרים. לכן מלמד אני אותם בעל פה סימנים שיידעו את הדרך לאותו מקום ובהזדמנות יברחו ממקום גלותם ויגיעו לשם. השגנו כאן בבית הסוהר עפרון צרנילני שאיננו נמחק. כתבתי על ממחטה מכתב לאנשי המקום בו ביקשתים שיקבלו את שני אלה ויקרבום. ממחטה זו יתפרו בתוך מעילם בין הביטנה לבין האריג העליון. בוודאי תמה אתה מדוע לא כתבתי את המכתב על דף. ובכן, כאשר יבדקום, את רשרוש הנייר עלולים הם לשמוע, אולם ממחטה זו לא תשמיע קול ולא ידעו אודות מציאותה.

את שני הקולחוזניקים הוציאו מן החדר, אך מה היה בסופם לא ידוע לי.

שמחה על צו מאסר

יום אחד קרה משהו מענין. בבית הסוהר קראו לפרופי בוגדנוב להשמיע את פסק דינו, ואנו כולנו הקשבנו קשב רב ושמענו את הקריאה: "פסק הדין הוא עשר שנות עבודת פרך במקום מרוחק". בשמוע זאת הנידון, פרופי בוגדנוב, שמח שמחה רבה על כך עד שהתחיל לרקוד מרוב שמחה. היה זה לפלא.

אחר כך נודע לי במה הענין. פסק דינו היה אחר לגמרי. פסק דינו היה מוות, אולם אשתו וקרובי משפחתו השתדלו בכל מיני השתדלויות עד אשר פעלו להחליף את פסק הדין ממוות לעבודת פרך ולכן היה שמח כל כך.

ממציא ומגלה

אנשים מענינים היו בין האסירים ועוד יותר מענינים היו ספוריהם אודות סיבת מאסרם.

היה שם גוי אחד, הוא היה איש כפר, אכר, טוב שכל, בעל ראש פתוח, אבל לא היה מלומד. יום אחד המציא המצאה, שאפשר לעשות מעץ מכונה שתפרח באויר, כעין אווירון, והוא עשה כבר נסיון קטן. הוא עצמו, לבדו, ללא כל אמצעים מתאימים בנה אווירון בזעיר אנפין. מאז ומתמיד היו בני הכפר חולקים לו כבוד בגלל

שכלו הרב. "גאון" היו קוראים לו. אבל עכשיו, לאחר המצאתו כ"מלאך" נחשב בעיניהם. בין תושבי הכפר היו מביני דבר אשר אמרו לו: "המצאה כזאת! מן הראוי שתראה לממשלה. אולם לשם זה צריך לנסוע למוסקבה. ולכן עברו ימים לא מעטים עד אשר סוף סוף קם ויצא לבירת רוסיה. בתחילה לא ידע אנה יפנה, הוא היה מהלך אנה ואנה, זה מכוונו לפה וזה לשם, עד אשר לאחר התרוצצויות ממקום למקום הגיע למקום חפצו. שם קבלוהו בסבר פנים יפות הכניסוהו לחדר בו ישבו כמה אנשים. גם אותו הזמינו לשבת והוא התחיל מסביר להם את כל הענין החל מתחילתו. סיפר להם כיצד נכנס לראשו רעיון זה של ההמצאה, תיאר לפניהם את נסיונו, כיצד בנה את האווירון מהחל ועד כלה. הם האזינו לדבריו בכבוד ראש. כשסיים ביקשוהו לצאת לפרוזדור ולהמתין עד שיזמינוהו להיכנס. הוא עשה כדבריהם, התיישב על הספסל הארוך העומד בפרוזדור, מחכה ומחכה, יושב שעה, יושב שעתים אבל איש אינו קורא לו, אז החליט לקום ולפתוח בעצמו את הדלת. אולם כאשר עשה זאת ראה שהחדר ריק, אין בו איש. מה עשה? נכנס לחדר אחר וסיפר לנמצאים בו את כל הסיפור, כיצד אמרו לו לחכות ובינתיים נעלמו. הפקידים יעצו לו לחכות עוד מעט.

התיישב ממציא האווירון שוב על הספסל בפרוזדור הארוך וחיכה עוד כמחצית השעה. בסוף ניגש אליו מישהו ונקב בשמו. וכשענה אמר לו: "ובכן, בא עמי". הלך הגאון אחריו, ירד במדריגות ויצא אל מחוץ לבנין.

הוא הוסע במונית, נסעו עד שהגיעו לבנין מסוים, והוא תהה ולא ידע להיכן יובילוהו ואל מי יפנוהו. מחשבות שונות התרוצצו במוחו של בעל המח, עד שהובל למשרד מסוים, שם הועמד ונחקר מחדש על כל פרטי המצאת האווירון ולאחר החקירה הכניסוהו לכאן. לבית הסוהר בוטירקה, למקום בו גם אני הייתי, חדר מס' 79 פרוזדור 17 קומה ב'. הוא הגיע לכאן זמן רב לפני, אף פעם לא הזמינוהו לחקירות. כך ישב לו בחדר, וכשאני יצאתי נשאר עדיין שם.

סיפורו של הגוי הזקן

בין האסירים היה עמנו גוי זקן המתפרנס משמירה. הוא סיפר לי את סיבת מאסרו המענינת:

פעם, כשנסעתי באוטו, עברנו סמוך ל"ככר האדומה" ששם עומד הבנין הגדול מליי טיאטר (התיאטרון הקטן). נדחקו כל הנוסעים ליד החלונות כדי להשקיף החוצה ולראות. היה אז כנס גדול,

פועלים מכל קצווי ברית המועצות נאספו בבנין התיאטרון, וסביב הבנין היה משמר כבוד. משטרה מיוחדת במינה עמדה שם, שוטרים לבושי כבוד נעלה, רוכבים על סוסים אבירים. המחזה היה יפה מאד וכל הנוסעים רצו לראותו. לכן נדחקו לחלונות וגם אותי דחקו. אמרתי בתמי: "מה יש לראות כאן? אחד יושב בפנים ונובח וכולם מאזינים". איתרע מזלי ואחד משוטרי החרש שמע את דברי וציווני לבוא אחריו. הוא אסר אותי. אחר כך ערכו חיפוש בביתי ומצאו בפינת החדר נר הדולק כמנהג הנוצרים האדוקים. וכשהמשיכו בחיפושים, גילו גם מטבע זהב שהיה אצלי מזמן. על דבר זה חרה אפם עוד יותר. כך יושב אני כאן בבית הסוהר ללא כל חקירות. - ובזה סיים הלה את סיפורו.

הרצאות ערב בבית הסוהר

הייתי באותו חדר עד סוף חדש מנחם אב. במשך הזמן התרגלנו כולנו זה לזה, החדשים עם הוותיקים, וגם התיידדנו בינינו. היתה שם גזירה שבשעה שש בערב יהיה כיבוי אורות ועלינו לשכב לישון. רק מנורה קטנה נשארה מוארת. לא איכפת היה להם אם נישן או לא נישן, מה שחשוב היה לא להרעיש, לא לדבר בקול ועל כל אחד להימצא במקומו. כמובן שבשעה כה מוקדמת אף אחד מאתנו לא יכול היה לישון, לכן נדברנו בינינו שמדי ערב ירצה אסיר אחר הרצאה אודות הנושא בו הוא עוסק, יודע ומתעניין. היו שם מלומדים אשר מסרו והרצו שיעור לפנינו, כל אחד במקצועו הוא. לפעמים היה מעניין מאד. פרופ' בוגדנוב הרצה כמה לילות אודות טלפון וטלגרף. פרופ' שטיין דיבר אודות אקונומיה, היא תורת הכלכלה, מהנדס אחד הרצה בנושא מלט ועוד ועוד. היו כאלה שהשמיעו לנו שירים שונים. כך בילינו את הערבים הארוכים בבית הסוהר.

כן מכיר ולא מכיר

כמעט יום יום היו מוציאים מהחדר מישהו אחר למכונית שנקראה בפינו "העורב השחור", בה נסע כל אסיר לחוקר שלו. במשך זמן מאסרי במוסקבה נקראתי אל "כבוד" החוקר שלי פעמים רבות. בחקירות אלה היו אפיזודות שכדאי להזכירם.

פעם שאלני החוקר: "המכיר אתה את הרב אברמסקי"? עניתי לו: "הן". באחת החקירות האחרות שאלני שוב החוקר אודותיו, אבל הפעם בצורה שונה: "היש לך היכרות עם הרב אברמסקי"? ואני, שלגמרי שכחתי שפעם הודיתי שמכיר אני אותו, עניתי הפעם בשלילה. אבל שם, בחדר הסמוך, הכל נרשם, מעבר לקיר, בו בזמן

שמתקיימת החקירה. רשמקול לא היה עדיין בימים ההם, אולם היה ברור לי שכל מילה ומילה אשר יצאה מפי נרשמה בו במקום. קרא החוקר בשמחה: "אהה! אתה אומר תמיד שאדם ישר הנך ואינך משקר, הנה, פעם אמרת לי שאתה מכיר יהודי זה והיום אתה מכחיש זאת".

אבל השי"ת היה עם פי ומיד עניתי לו: "חוקר טימופיב! ישאלוני אם אני מכיר אותך, אענה בחיוב, אבל אם ישאלוני אם יש לי הכרות אתך אומר "לא". היכרות פירוש הדבר, לבוא אל ביתי, לשתות תה, לפטפט, להתיידד, זאת לא. הוא הדבר עם אותו איש. אמרתי לך שיהודי דתי אנוכי והולך לבית הכנסת להתפלל,

ובכן, מכיר אני שם את כולם ובתוכם אם אותו, אבל היכרות? - זה דבר אחר, זאת לא. לכן עניתי לך בשלילה".

כנראה שתשובתי התקבלה לפניו.

עישון סיגריה בחקירה

עוד בחיותי בבית שמעתי מספרים, שאצל החוקר יש סיגריות מיוחדות שבהן מכבד הוא את הנחקר. וכשאתה מעשן סיגריה כזאת אתה משתכר ומגלה את כל צפונותיך. לכן כשהייתי בחקירה והחוקר כבדני בסיגריה טובה מאלה שהוא מעשן, סרבתי להתכבד, פחדתי שאשתכר. שאלני החוקר: "מדוע אינך לוקח סיגריה"? עניתי לו: "כי התרגלתי לעשן סיגריות ממין גרוע, או טבק, ועכשיו כשאטעם מסיגריות מובחרות אלה, יחסרו לי אחר כך". אבל הוא בשלו: "אין דבר. יכול אתה לקחת סיגריה. מסיגריה אחת אין מתרגלים עדיין". אמרתי לו: "אם כן, הרשה נא לי לבחור בעצמי סיגריה מתוך הקופסא". שאלני: "מה ההבדל אם לוקח אתה מידי או מהקופסא"? עניתי לו: "אולי הזמנת עבורי סיגריה מיוחדת"!? אמר לי: "מה, כדי להרדימך"? עניתי לו: "הן. ועכשיו השעה מוקדמת ואינני רוצה לשכב לישון".

צחקנו שנינו. הוא הרשה לי לקחת מהקופסא ואמנם הסיגריה היתה טובה. מאז, בכל פעם שבאתי, היתה הקופסא מונחת על השולחן, וכשהוא היה לוקח סיגריה ומעשן, לקחתי גם אני אחת ועישנתי.

פעם היתה החקירה בליל שבת קדש. כמובן שבאותו חקירה לא עישנתי. שאלני: "נו, פוחד אתה שובז? "אמרתי לו: "היום זה ענין אחר, שבת היום". אמר לי: "טועה הנך היום יום ששי". אז

הסברתי לו שאצלנו, אצל היהודים, הלילה בא לפני היום. היממה מתחילה בערב וממשיכה ביום. כך גם השבתות והחגים מתחילים בערב. ואילו אצלכם להיפך הדבר.

החוקר: יכול אתה לקחת סיגריה.

הרבי צודק

באחת החקירות שאלני: "מה דעתך, האם טוב עשה האדמו"ר שיצא ממדינת רוסיה"? "איננני יודע" עניתי לו "אבל סבור אנוכי שאם כך עשה בוודאי טוב עשה". אז אמר החוקר: "לא. לא טוב עשה. מה אתה אומר"? — "הלא אמרתי לך שאיננני מתמצא בענינים אלה ואיני יודע מה לענות לך על זה. אתה אומר שלא טוב עשה, אולי הצדק אתך".

קפץ החוקר על המציאה ואמר: "חתום על זה"!
"שמע חבר חוקר" אמרתי, "כסבור אתה שאיש גדול ומפורסם

אנוכי ולכן מבקש אתה את חתימתי. ואחר כך תעשה מזה "צימעס", כפי שעשו עם הרבנים במינסק".

"אלו רבנים"?

"אינני מאמין שאתה אינך יודע את המעשה. אבל אם רצונך אספר לך. זה פורסם בעיתונות. אנשי ג.פ.או. באו לשלושים רבנים ובקשו את חתימתם על זה שממשלת ברית המועצות איננה רודפת את הדת וכו'. כמובן שאת בקשת הג.פ.או. מוכרחים למלא, לכן חתמו הרבנים. מיד הדפיסו זאת בחוץ לארץ. בראות זאת הרבנים, הרי למרות הפחד והמורא שלחו כל השלושים מכתב לחו"ל בו ביקשו להודיע שאך ורק מתוך אונס חתמו את חתימותיהם ומיד אסרום. זה הסיפור. ואתה עומד לעשות כדבר הזה עמדי? להוה ידוע לך שאיש פשוט אני, אם תפרסם את חתימתי, אף אחד אינו מכיר ואינו יודע אותי, ובכלל למה לך כל העסק הזה? אז הרפה ממני.

מי הם ידידיך?

באחת החקירות אמר לי החוקר: "היום לא אפציר בך כתמיד לגלות לי על כל ה"חדרים הקיימים בסתר במוסקבה. רק דבר אחד מבקש אני ממך: קרא לי בשמות כל ידידיך ומכריך"!

"אין לי אף ידיד ומכר, אני עובד את עבודתי לבד בביתי ואין לי כל מכרים".

אבל הוא התחיל להציק לי כל כך שלא יכולתי להתחמק ממנו בשום אופן. עד אשר הכניס הקב"ה רעיון במוחי ואמרתי: "כן, יש לי מכר אחד שהוא נכנס אלי פעמים רבות ואני נכנס אליו, שמו מיכאל איוונוביץ זוטוב (הוא עבד בשרוכי נעלים כמוני. שנינו היינו מקבלים חומר גלמי ואח"כ מוסרים את הסחורה המוגמרת לקואופרטיב. גוי פקח בתכלית היה ואתו היו לי תמיד עסקים).

כאשר הזכרתי את שמו לפני החוקר, פרץ החוקר בצחוק רם. כשנרגע אמר לי: "לא לזה התכוונתי, אני מתכוון לחבריך מבית הכנסת. לידידיך הקרובים. מוכרח אתה לגלות לי מי הם האנשים אתם אתה מתפלל. מי הם האנשים עמם אתה משוחח, האם אין נפש חיה במוסקבה שעמה אתה מתיידד"?

והוא התחיל דוחק בי ולוחץ אותי ומציק לי עד כדי כך שהתחלתי להרהר מיהו היהודי שאוכל לומר את שמו בלי לתרע לו. נזכרתי ביהודי ש.א., הוא היה עני מדוכא ו"כשר" מכל הבחינות. עבד כשומר לילה. זו היתה פרנסתו היחידה. משום שבעבודה כגון זו, אפשר לעבוד גם בשבת בלי לחללה. ולא היתה לו שום עבודה

נוספת מן הצד. הוא לא היה "שוחט" או "מוהל" או משהו אסור כגון זה. היו כאלה אשר עסקו בזה בסתר ולמען הפרסומת היו עובדים בגלוי עבודה אחרת המותרת, אבל היהודי ש.א., כשר היה עבורם מכל הבחינות. והייתי סבור שאת שמו מותר לי להזכיר. ידעתי שכמה שהם יחפשו ויפשפשו אצלו, לא ימצאו בו דבר אשר איננו כשר. ולכן אמרתי לחוקר את שמו.

"אהה! קרא בשמחה "זהו זה! ועכשיו אמור לי איפה מקום מגוריו". הוא לקח גליון נייר ועט, כתב את שמו, משפחתו, מקום מגוריו. "ועתה" המשיך "מי עוד? נקוב לי בשמם של שאר מכריך"! באותו רגע עניתי לו בתוקף: (ומידי פעם בפעם כשמספר אני זאת הריני נותן שבח והודיה להשי"ת עבור המשחבה שהכניס לראשי באותו רגע כדלקמן) "לא אנקוב בשמו של אף אחד. נכון, צודק אתה באומרך שאין אדם אשר אין לו ידידים ומכרים, אבל אני לא אגלה לך ולא אזכיר אף שם אחד מהם".

"מדוע"? תמה החוקר. "משום שאם אזכיר לפניך שם מסוים, תיכף ומיד יעצרוהו על לא עוול בכפו. בסופו של דבר ישחררוהו, אבל בינתיים יסבול".

"מנין לך כדבר הזה"?

"מה פירוש מנין לי? ממני, עצמי ובשרי. מה עושה אני כאן? חטאתי במשהו? - לא כלום, אלא מה? - מישהו פלט באזני הג.פ.או. את שמי ומיד אסרוני. וחדשים "יושב" אני על לא עוול בכפי. אותו דבר יהיה עם אלה אשר אזכירם כאן לפניך".

"ובכן, מתנגד אתה למסור ידיעות לג.פ.או."!?

"קרא לזה באיזה שם שתקרא. זהו זה. מנוי וגמור עמי לא לנקוב בשמו של אף אחד".

מה עשה החוקר? לקח את הגליון בו רשם קודם את שמו ופרטיו של ש.א. על אותו גליון כתב בזה הלשון: "אני החתום מטה, מתנגד להביא לידיעת הג.פ.או. ידיעות נדרשות". הוא מסר לי את הגליון ואמר: "חתום על זה"! לקחתי את גליון הנייר מידיו, והוספתי למטה: "בגלל שסבור אנוכי שיאסרום חינם על לא עוול בכפם כפי שאסרו אותי חינם על לא עוול בכפי". וחתמתי את שמי. בעוד אני כותב זאת, שאלני החוקר: "מה מתמהמה אתה כל כך עם חתימתך"? "תיכף תראה" עניתי לו.

כשקיבל מידי את הגליון קרא בו. אפו חרה מאד ובחימה שפוכה התחיל קורע את הנייר לקרעים דקיקים.

אז רווח לנפשי, נרגעתי, משום שגם השם ש.א. נקרע לקרעים. מיד לחץ על הכפתור, באותו רגע נכנס לחדר החקירה חייל מזוין והוציאוני.

מה זה טונחי תמים?

באחת החקירות שאלני החוקר: "מה זה טונחי תמים"? ("תומכי תמימים" הוא שם של ישיבת חב"ד והגוי לא ידע אפילו לבטא זאת כהלכה).

"אינני יודע" עניתי לו. האינך יודע מה זה "טונחי תמים"?!

"לא. מעולם לא שמעתי שם זה".

"היכן מלמדים החסידים את ילדיהם"? "אינני יודע".

"היכן לומדים ילדי חבריך תורה וגמרא"?

"אינני יודע".

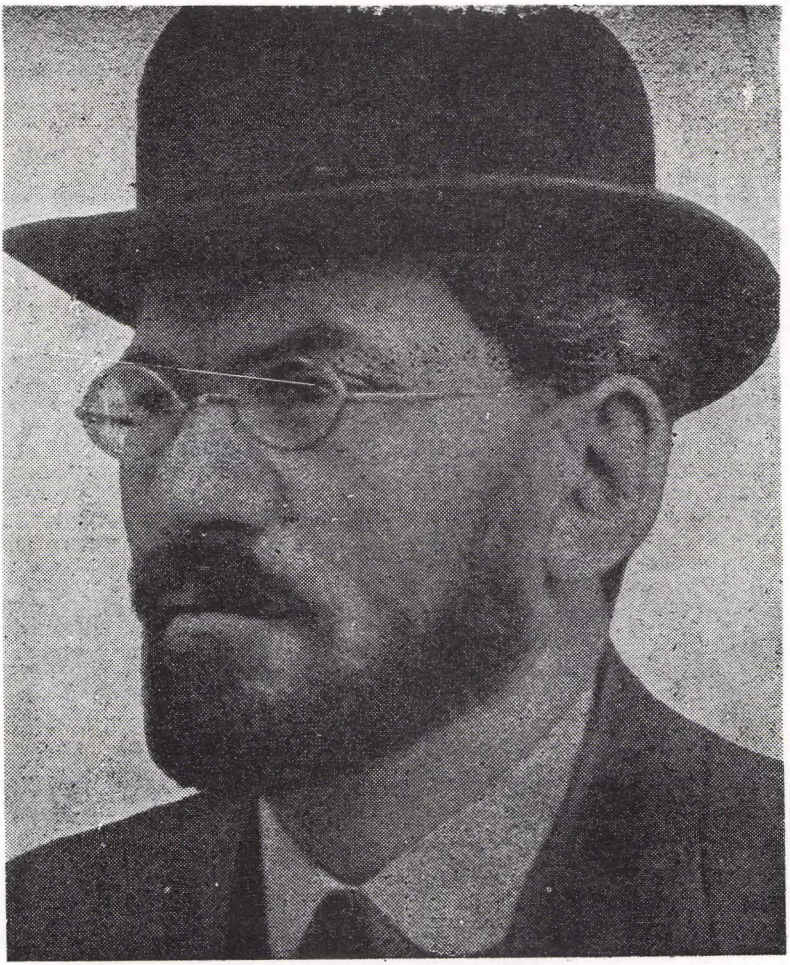
"אמור לי רק מה זה טונחי תמים"?

"אינני יודע מה זה".

אבל החוקר לא נתן לי מנוח בדבריו. הוא הטרידני והוגיעני. הוא גרם לי יסורים רבים על ידי הפצרותיו המרובות והטרדניות. אני עניתי על כל שאלותיו "אינני יודע". אבל הוא חזר ושאלני שוב ושוב, עוד ועוד, והוא לחצני, ניגש ודחק בי. לאחר שהציק לי בדבריו, התפרצתי ואמרתי לו: "שמע חבר חוקר, מה אתה מענה אותי בעינויים אלה?! רוצה אתה לעשות לי מה שעשיתם למענדל ביליס?

"מי זה מענדל ביליס? אינני יודע עליו דבר".

"אם אינך יודע, אספר לך: בעת שמלך הצאר, היה סמוך לקייב יהודי בשם מענדל ביליס, פועל מקצועי בבית חרושת לסוכר. באותו בית חרושת עבדה גויה אחת כפועלת נקיון. יום אחד מת בנה והיא הלכה כמנהג הנוצרים אל הכומר. החליט פתאום הכומר שאפשר לעשות כאן "עסק" טוב, עלילם דם. הוא לקח את המת, דקרו בסכין, עשה בו פצעים, לאחר זאת זרקוהו לחצרו של היהודי - מנדל ביליס. לפתע פרצה שמועה: "אבוד אבד ילד (בנה של הנכריה הלזו)" - קול המון צועק. המשטרה החלה בחיפושים. חיפשו ומצאו את הגופה במקום בה החביאוה - בחצר של היהודי. היה זה לפני פסח. את היהודי אסרו והעיר היתה כמרקחה. אמרו שלא הוא בלבד אשם, אלא כל עם ישראל אשמים. לכבוד חג הפסח אופים כל היהודים מצות בדם נוצרים. קיימו משפט פומבי עם

קרבן עלילת-חדם מנדל ביליס
נפטר באמריקה בשנת תרפ"ד

פרקליטים, סנגור, קטגור וכו'. אותו מנדל ביליס לא זו בלבד שהיה חף מפשע אלא גם לא ידע משום דבר. היתה זו עלילת-דם ממש כמו בימים הרחוקים.

ועכשיו - הרמתי את קולי - "מה רוצים אתם ממני? מה החטא שמצאתי בי? מדוע מענים אותי על לא עוול בכפי? מדוע מענים את אשתי וילדי הקטנים?! צעקתי. "מה הם עשו לכם? זו ממש עלילה"! "עלילה נבזית"!!! - סיימתי בצעקה גדולה ומרה.

כאשר שמע החוקר את סיפורי על ביליס, הקשיב ושתק. אולם עכשיו, כאשר צעקתי, אמר לי: "בטון נמוך יותר"! אבל אני לא נרגעתי והמשכתי לצעוק: "מדוע מענים אתם את אשתי וילדי הקטנים"? אז אמר לי: "האם ידוע לך היכן אתה נמצא"? "כן"! צעקתי, "יודע אנוכי. נמצא אני במוסד הישר ביותר וה"צודק" ביותר בעולם כולו לפי דבריך. אמרת לי "אם הג.פ.או. אסרו מישהו, הרי שיש סיבה לכך". "הג.פ.או." - קראתי בבוז - "אלו אנשים העושים הכל בצדק וביושר. במוסד זה נמצא אני עכשיו ותובע: "מה רוצים ממני?! זוהי רק עלילה! עלילת שוא"!!!

אבל הוא לא איפשר לי להמשיך. לחץ על כפתור ומיד הופיע חייל והוציאני אל המכונית המלאה הממתינה שם, אל ה"עורב השחור" המוכר לי היטב, אשר החזירני לבוטירקה.

אבא אסור או חופשי

חקירה!

החוקר: ברחוב יקטרינסקי פלושציד, בביתו של י.מ.א. נערכה אסיפה חשאית בה השתתפו שישה אנשים.

הוא מנה לי את שמותיהם. כולם היו ידידי-נעורי.
"המכיר אתה אותם"? - שאלני. "לא" - עניתי.

"הקשב אלי, כגן רפאל! תמיד אתה אומר שאינך משקר וכל דבריך אמת לאמיתה הם. הנה התברר שזה לא בדיוק כך. לא מזמן אסרו גם את אביך והוא הודה זה עתה בכל אותם דברים אשר אתה הכחשת".

אני האמנתי לדבריו ונבהלתי מאוד. פחדתי ממאסרו של אבא. חששתי לבריאותו, משום שהיה חלש ומי יודע אם יעמוד בכל אלה. ובפרט שאבי היה עוסק בענין מלמדי ה"חדרים" שלמדו בהם בסתר. מכל מקום, גם זה לא שינה את דעתי להחזיק מעמד ולעמוד בתוקף עד הסוף. אולם מנוחתי נלקחה ממני. אבא בבית הסוהר. אבי יקירי! האם לא די עבורו שבנו נלקח? בלילות התהפכתי על משכבי. אבא אסור! וגם ששת ידידי מובלים לבית הסוהר.

בין האסירים שהיו עמי, היה אחד שמצבו יצא דופן ממצב כולנו. כל האסירים שהיו שם טרם יצא פסק-דינם, ואילו הוא היה לאחר זאת. הוא "ישב" שם כמרצה את עונשו. היה עליו לשבת במאסר שישה חודשים ונותרו לו עוד שבועיים לשחרורו. בעוד שבועיים יחזור לביתו שבמוסקבה. רבים מן האסירים מסרו לו

בעל-פה דברים לבתיהם. גם אני רציתי לעשות זאת אבל חששתי בתחילה. לא הכרתיו עד כדי כך שאוכל לסמוך עליו. אולי איננו נאמן במידה מספקת. אולי הוא מרגל... ואמרתי לוותר על שליחותו. אבל איש-המדע המלומד אשר סיפרתי עליו מקודם אמר לי: "מכיר אני את האסיר המשתחרר, איש מהימן הוא, ויכול אתה לסמוך עליו ולבטוח בו בביטחון מלא. אז ניגשתי גם אני אל המשתחרר לבקשו שיבצע את שליחותי. לא קל היה הדבר, משום שלרשום משהו על פיסת-נייר אסור היה. לכן היה צורך לשנן הכל ולזכור בעל-פה, ולא יחיד הייתי אלא עוד כשמונה אנשים ביקשוהו לבקר בבתיהם והיה עליו לזכור את כל הכתובות הללו והשליחויות הצמודות אליהן, ונוסף לזה להיזהר ולא להחליפן זו בזו. כך התחלנו במלאכת השינון והחזרה. ראשית אמרתי לו את כתובתי ואת מה שהיה עליו למסור לאשתי, לאחר ששינן זאת במחשבתו וזכר, אמרתי לו: "עכשיו אמור לאשתי שהחוקר נקב לפני בשמותיהם של שישה אנשים שערכו אסיפה חשאית ברחוב יקטרינסקי פלושצ'יד. אמור לה להודיע להם זאת מיד כדי שיספיקו להימלט (אם עדיין לא נאסרו)".

עתה היה עליו לשנן ולזכור את ששת השמות הללו ולא לטעות. עד היום אינני יודע באיזו דרך הגיעו שמותיהם ופרטי האסיפה אל החוקר. ועוד הוספתי לשליחי: "אמור לאשתי שאם איחרנו את המועד וחברי נאסרו כבר, שתשלח לי כסימן נקניק טרף בין המצרכים, ואם לא נאסרו, שלא תשלח לי בשר. כך אדע מה עלה בגורלם".

לבסוף ביקשתיו את שהטריד בלי הרף את מנוחתי. רציתי לדעת אם אבא בבית או בבית הסוהר כפי שהחוקר אמר לי. וכיצד אדע זאת? לחבילת המזון שהיינו מקבלים מדי שבוע מהבית מצורף היה פתק ובו רשימת כל הדברים הנמצאים בחבילה, כך שהאסיר יוכל לבדוק אם קיבל הכל. לכן ביקשתיו: "אמור לאשתי שאת רשימת המצרכים יכתבו כל בני משפחתי. כל אחד יכתוב מילה אחרת, כך שלפי כתב-ידם אוכל לדעת אם כולם נמצאים בבית.

האסיר המשתחרר הבטיחני נאמנה: "אל תדאג, הכל יבוא על מקומו בדיוק כפי שביקשתני. מיד כשאשתחרר אבוא אל ביתך ואמסור הכל".

ואמנם שבוע לאחר שחרורו, כשקיבלתי את חבילתי הראשונה מביתי, חיפשתי מחוסר-סבלנות את הרשימה. אכן, מילה ראשונה היתה כתובה בכתב-היד המוכר לי כל-כך, כתב-ידו של אבא. הוא כתב "חליבי" (לחם). אבן נגולה מליבי. אבא בבית! חסדי ה' לא

תמו. דמעות-אושר מילאו את עיני והפריעוני להמשיך בקריאה. מלה שניה היתה כתובה בכתב-ידה העגול של אמא. היא כתבה "טבק". אמא יקרה, הנה יש לי דרישת-שלום חיה גם ממך. גם יתר המלים ברשימה כתובות היו בידי יקירי: אשתי, בן גיסי וכו' וכו'.

שלוות-נפשי שבה אלי. אבא בבית. האיש מילא את שליחותו באמונה. לפי הסימן הרי גם ששת רעי היקרים ניצלו. השבח לא-ל.

הפיתוי בחקירה האחרונה

"שמע, חבר כגן"! אמר לי החוקר. "רבות שוחחתי אתך והספקתי להכירך היטב, נוכחתי לדעת כי איש הגון אתה, נאמן וטוב-לב. ומוכרח אני להודות על האמת ולומר שבג.פ.או. כמוסד נורא ואיום, וזאת בגלל המחסור באנשים ישרי-דרך וישרי-לב. עקב זאת רוצה אנוכי להציע לך לעבוד אצלנו. אינך מוכרח לשבת כאן בג.פ.או. לא ולא. אתה תמשיך לעבוד את עבודתך אשר בה עבדת עד עתה, בשרוכי-הנעליים שלך, ותתנהג בדיוק כפי אשר התנהגת תמיד. הלוך תלך לבית-הכנסת להתפלל וכו' וכו'. אלא מה תהיה פעולתך? - אחת לחודש תבוא למקום מסוים ותספר מה שמעת בבית-הכנסת. מה משוחחים האנשים. תמסור פרטים אודות אנשים מסוימים מה עשו, מה אמרו וכו'".

"רק זה חסר לי" - הרהרתי בבוז - "להיות מרגל שלכם".

"הרי כמה פעמים שמעתיך אומר" - הוסיף החוקר - "שמרוצה אתה ממשלתנו, אמרת שרבות סבלת מהדניקינים ומכנופיות אחרות. לכן מציע אני לך הצעה זו ואף אחד לא יידע זאת. אנחנו נשחררך מבית הסוהר, תחזור לביתך, לאשתך, לארבעת ילדיך הקטנים".

"זה די מפתה" - חשבתי בעצב.

"תבוא אל המנוחה. תמישך בעבודתך בשקט ובשלוה. גם בבית הכנסת תתפללו כתמיד ואת רעיך תפגוש. רק אחת לחודש תבוא למסור לנו ידיעות".

"ימח שמכם"! - קיללתי בלבי.

ועוד המשיך: "תודות לזה תהיה פטור ממסים, פרס תקבל ועוד הפתעות שיפתיעוך. נו, רפאל כגן"! - דחק בי - "המסכים אתה?! מיד תקבל את השחרור".

אולם השי"ת לא עזבני ועזר לי גם הפעם. מחשבה טובה הכניס לראשי, תשובה להשיב לו. וכן עניתי: "חבר חוקר! צודק אתה בכל דבריך, ואני הייתי מקבל את הצעתך ברצון רב, אבל חבל שאינני מסוגל, שאינני יוכל לעשות זאת, משום שלעבודה כזאת יש צורך באיש שיהיה בטבעו מעורב בין הבריות, יש צורך באיש חברותי, שכאשר נמצא בבית הכנסת מכיר הוא את כולם ומשוחח עם כל אחד ואחד, ואז יודע פרטים עליו ועל ביתו, אבל אני בטבעי החיפך הגמור מזה, איש שתקן אנוכי ואינני מעורב בין הבריות" - שיקרתי. "כאשר מתכנסים אנשים ומפטפטים בעניני פוליטיקה וכדומה, עומד אני מן הצד, אף פעם איני מתקרב, זהו טבעי ולא אוכל לשנותו, לכן אינני מתאים לתפקיד זה, איני יכול לקבלו".

"אמשול לך משל" - המשכתי: "אם תבקשני לעשות לך זוג נעליים, הייתי מוכן לעשות זאת ברצון, אבל איני סנדלר לכן לא אוכל למלא את בקשתך, הוא חדבר בעניין זה, הייתי מקבל את שליחותך ברצון, אולם אינני יוכל לעשות זאת".

זה היה סוף פסוק. מיני אז לא נקראתי לבוא עוד אל החוקר.

פסק דיני

בחקירה האחרונה נכזבה תוחלתם. מרגל הג.פ.או. לא אהיה. עברו ימים אחדים והנה נכנס אחד הפקידים וקורא בקול: "רפאל בורוכוביץ כגון"! ניגשתי אליו. אז הוציא גליון נייר, וכתוב בו פסק-דיני, וקרא בקול: "גלות לאורל למשך שלוש שנים. הזמן מתחיל להימנות ביום מאסרך - 15 ביוני 1930. המקום באורל ייקבע לפי ראות עיניהם של אנשי הג.פ.או. הנמצאים בסברדלובסק, בירת אורל, ששם מרכז הג.פ.או. של אורל".
הפקיד מילא את שליחותו והלך לו.

עברו כמה ימים נוספים ושוב נכנס הפקיד וקרא: "רפאל כגן! ס'וועשצ'מי"! (עם החפצים).

לקחתי את חפצי ויצאתי. הובילני דרך החצר לבנין אחר. זוכר אני שהיה זה חדר מס' 10. מצאתי שם עוד אנשים, כולם עומדים לשילוח למקומות שונים, ומחכים שיצטבר מספר אנשים כדי שילוח. הכרתי שם איש אחד בשם שרולוביץ, בעבר היה בחור ישיבה. מצאנו שיחה משותפת זה עם זה והתיידדנו, יחדיו חיכינו שישלחונו לארץ גזירה.

הפרידה

בערב שבת-קודש י' באלול בבוקר הודיעו לי ולאסירים נוספים שמחר שולחים אותנו לגלות לסברדלובסק, מרכז אורל.

כעבור שעות אחדות קראו לי: "רפאל כגן! צא להיפגש עם בני ביתך". כי כן היה החוק, נתנו לאסירים הנשלחים לגלות להיפרד מיקיריהם. אני לא ידעתי שנודע לאשתי כי נשלח אנוכי מחר. לא

לכן קפצה מדי פעם בפעם קפיצה לגובה כדי להעיף עלי מבט לרגע.

ידעתי שבמשרד הג.פ.או. תלו מודעה ובה שמות כל האסירים הנשלחים לארץ גזירה. והיא, בראותה מודעה זו, באה לקבל רשיון-התראות עמי. כך הובלתי דרך מרתפים חשוכים ומסדרונות ארוכים לחדר גדול. החדר מחולק היה לשניים. בצדו האחד עמדו האסירים ובצדו השני - קרוביהם. שתי גדרות-ברזל חצו את החדר, ובין שתי גדרות אלה צעדו חיילים הלוך-ושוב לשמור על האסירים ועל קרוביהם שלא ימסרו דבר-מה לזה ושלא ידברו בשפה אחרת מלבד השפה הרוסית. עקב המספר הגדול של האנשים היתה המולה גדולה וצריכים היינו לצעוק זה לזה כדי שישמע קולנו. בגדרות היו חלונות קטנים, מסומנים במספרים. החלונות היו גם מצד האסיר וגם מצד הקרובים. אמרו לי לגשת לחלון מס׳ 20 וגם לקרובי אמרו כן. לפני שניגשתי הודיעו לי את החוקים הנזכרים לעיל וגם לאשתי אמרו אותו דבר; אז הלכתי לראותם. הרעש היה

אחי הרי״ל

אימי מורתי ע״ה

גיסתי סלוה

גדול וההתרגשות גדולה עוד יותר, הפגישה מוגבלת היתה לעשרים דקות.

עמדתי מאחורי אשנב כדי לראות את יקירי טרם הישלחי לאורל. אשתי חלתה אותו יום וקבלה 40 מעלות חום ובמצב זה באה עם ארבעת ילדינו להיפרד ממני. את בננו, שהיה אז תינוק בן שבעה חודשים, החזיקה בידיה. את החבילות שהביאה עמה כדי לתת לי, קשרה על כתפיה, שתי בנותינו הגדולות, שהאחת היתה בת תשע שנים והשניה בת שבע, הלכו משני צידיה ובתנו השלישית, שהיתה בת שנתיים, החזיקה חזק בשמלתה שלא תאבד חלילה את אימה, ומחמת החושך שהיה במסדרונות בהם עברו ומאימת החיילים הרבים שצעדו הנה ושוב באחזם ברובים המכודנים כשחוד הכידון מכוון כלפי האנשים, בכתה הקטנה ללא-הרף.

אף על פי שחייל הג.פ.או. עבר כל הזמן בינינו הלוך-וחזור וקרא: "לא לדבר בשפה זרה"! "לדבר רק ברוסית"! "לא לדבר בשפה זרה"! אמרתי לאשתי באידיש: "שאלו אודות שישה אנשים מאנ"ש, לכי אליהם מיד והזהירי אותם שיברחו ממוסקבה". ומניתי לפניה את שמותיהם, בעוד החייל מסתובב עם קנה-הרובה מולנו וקורא: "לא לדבר בשפה זרה".

מסירת הודעתי עברה בשלום. היו אלה אותם שמות האנשים שמסרתי אז בפי הגוי המשתחרר ולא הייתי בטוח אם מילא שליחותו.

בשעה שאנו דיברנו רצתה בתי בת השבע גם היא לראות את פני, אך לא הגיעה בגובהה לאשנב, לכן קפצה מדי פעם בפעם קפיצה לגובה כדי להעיף עלי מבט לרגע. בינתיים תיכננתי עם אשתי שהיא תיסע ללוותני למקום גלותי. עוד אנו עומדים כך וצועקים זה אל זה כדי שיישמעו דברינו, שמעתי קריאות מעין אלה בוקעות מקרב הקהל הרב: "ראו, תינוקות באו להיפרד מאביהם"!, "ראו! אב לילדים קטנים נשלח לגלות", "רחמנות! משפחה מסכנה"! "הילדים רכים! עלובים"!

ביטויים אלה שברו את לבי, אבל החזקתי מעמד עדיין, עד אשר אשה נוכריה אחת ניגשה אל משפחתי, הרימה את בתי הקטנה, בת השנתיים והביאה אותה אלי באמרה: "תנו לו להיפרד מבתו".

אז לא יכולתי להתאפק עוד ופרצתי בבכי מר בקול רם. בכיתי כמו ילד קטן. בכיתי ובכיתי מבלי יכולת להירגע. גם אשתי וילדי בכו, שעת הפרידה הסתיימה ואני נכנסתי לחדרי. אולם

בכיי לא פסק, אלא גבור גבר. בני משפחתי, שהיו בחוץ, שמעוני בוכה בתוך בית הסוהר. להם נדמה היה שכל הבניין בוכה, הקירות בוכים, הגג בוכה והבכי יצא החוצה ונשמע למרחוק.

פתאום בא הפקיד וקראני שוב: "רפאל כגן! צא! אנשים נוספים באו להיפרד ממך". יצאתי כשפני רטובי-דמעות. והנה - אבא ואמא עומדים. הם השיגו רשיון מיוחד להתראות עמי. אחר-כך הגיעו אחי ואחות אשתי. נפרדתי מכולם למשך שלוש שנים.

זוגתי ו- 4 ילדי שי'

אחר כך סיפרה אשתי: "כאשר יצאתי את בית הסוהר עם ארבעת הילדים, באה אחותי ומצאה שכולי רטובה ולבושה מתוך בהלה כבלתי נורמלי, זה למעלה וזה למטה ובמילא חדר הרוח והגשם לגוף ובקושי רב הגענו לראותך במצב רוח שבור ורצוץ בגשמיות בורחניות והדבר השפיע על הקטנים שהתקררו במיוחד, ובמיוחד בתי הגדולה שלא יכלה להשלים עם המצב ומדוע לקחו את אביה היקר, ועל כן בלילות היתה בוכה ומתוך שינה צועקת וזועקת.

לא האמנתי שאגיע עד הלום, ובשארית כוחותי ביקשתי את הקב"ה "שישאירני בחיים עד אשר בעלי יחזור מגלותו, כדי שהוא יוכל להמשיך ולגדל את הילדים".

קבלת הכסף טרם צאתי לגלות

באותו יום בו מפרסמים על הלוח את רשימת הגולים, מותרים קרוביהם להביא להם את חפציהם. חפצים אלה מוסרים למשרד, שם בודקים אותם בשבע בדיקות ואחר כך בערב נותנים אותם לאסיר.

היינו שלושים ושמונה אנשים הנשלחים למרכז אורל. הורידונו למטה, למרתף גדול, שם קיבלנו את חפצינו, אני קיבלתי שתי מזוודות גדולות.

פתאום יצא כרוז והכריז: "כל האסירים שבמשך זמן ישיבתם ב"בוטירקה" נצטבר אצלם כסף במשרד, יגשו לאשנב עם הקבלות בידיהם וכספם יוחזר להם".

היה זה ליל שבת. ניגשתי וראיתי שכל אחד חותם בזמן קבלת הכסף. מה עשיתי? - פניתי אל גוי אחד בשם זגלודין פיוטר איוונוביץ, אשר היה שכני בכלא מס' 1. לקחתיו לפינה שקטה ואמרתי לו בחשאי: "שמע, זגלודין! יודע אתה שיהודי שומר מצוות אנוכי, ועכשיו ליל שבת! אסור לנו לכתוב. לכן לא אוכל לחתום על קבלת כספי, התסכים לחתום במקומי"? "מסכים אנוכי" - ענה לי שכני. והוא עזר לי לחבוש את ידי הימנית כאילו פצועה היא וכואבת. אחר כך ניגשנו שנינו ועמדנו בתור לקבל את הכסף. כשהגיע תורי, הראיתי לפקיד את ידי החבושה ואמרתי לו: "ידי כואבת, לא אוכל לכתוב בה, לכן יחתום הוא במקומי". אבל הפקיד הבין את התחכמותי ואמר לי: "אינני כה תמים כפי שסבור אתה, מבין אני את העניין היטב ויודע שכל ההצגה הזאת מוצגת בגלל שליל שבת עכשיו, לא אתן לך את כספך ללא חתימת ידך שלך".

כאשר שמעתי מלים אלה התרגזתי ואמרתי לו: "צודק אתה! כל ההצגה הזאת מוצגת בגלל שליל שבת עכשיו". תיכף ומיד הסרתי בזריזות את התחבושת מעם ידי, הרימותי את ידי אל-על ואמרתי לו: "הנה ידי, בריאה היא ברוך ה', אבל בשבת אינני כותב". הורדתיה והמשכתי: "אם מוכן אתה לתת לי את כספי בעוד מישהו אחר חותם במקומי, הרי טוב, ואם לאו - לא צריך! לא איכפת לי אם לא אקבל את הכסף".

הפקיד לא הסכים שאחר יחתום תחתי ואני את כספי לא קיבלתי. באותו רגע ניגש אלי הנוצרי האדוק פולושקין, שהיה בעל בית-חרושת, נשקני בראשי ואמר לי: "פעם ראשונה בחיי רואה אני יהודי חזק בדת כמוך".

התור הלך הלוך והתקדם והפקיד המשיך לחלק את הכסף לאנשים שעמדו אחרי. לאחר שאחרון הגולים קיבל את כספו, קרא לי הפקיד: "רפאל כגן"! ניגשתי לשמוע את דבריו.

"שמע - אמר לי - גם אני יהודי ויודע אני את הדין שאסור לכתוב בשבת, עובד אני כאן לא מתוך רצון, גם אני אסיר וזאת עבודתי אשר הם הטילו עלי. ואתה, היודע אתה לאן שולחים אותך?! ללא כסף באמתחתך גווע תגוע ברעב חלילה. כאן יש לך שמונים ושמונה רובלים, זהו עניין של פקוח-נפש ממש ומותר לך לחלל את השבת עבור זה".

"שמע"! - עניתי לו - "אינני שואל אותך מהו הדין, אבל אומר אני לך שחתום לא אחתום!!! אתה אינך בעל הבית כאן, לא אתה הקובע האחרון, מישהו בוודאי ממונה עליך. לכן דורש אני שיבוא לכאן הממונה עליך, מנהל בית הסוהר, ונשמע מה הוא יגיד".

הפקיד לא ענה לי דבר, סגר את אשנבו ונעלם. נשארתי עומד ללא מענה וללא כסף בידי. כל הלילה התעסקנו בחפצינו, הכל סידרו, ארזו וקשרו את החפצים שקיבלו מבתיהם, גם אני עשיתי סדר במזוודותי, הוצאתי את כל הדברים שקיבלתי: מעט אוכל, לבנים, חליפה וכו' וסידרתים במזוודותי.

פתאום, ב- 4 לפנות בוקר, שמענו צעקות: "כגן רפאל בורוכוביץ! כגן רפאל בורוכוביץ! - לגשת מיד לחלון"!

ניגשתי לחלון ושם קיבלתי את כספי, גוי אחד חתם במקומי וזהו.

ב. במרכז אורל

NAL
PHIC

סברדלובסק

בבית הסוהר

בשבת קודש בבוקר לקחונו. היינו שלושים ושמונה אנשים. אנשים שלא הכרתים עד עתה. את חפצינו לקחו מאיתנו והביאונו לתחנת הרכבת, שם קיבלנום בחזרה. על כל מזוודה הדביקו את השם ושם המשפחה והכניסונו לקרון רכבת. הקרון היה רגיל מלבד חלונותיו אשר היו קטנים מאוד ומסורגים בברזל. התיישבנו שם איש איש ומזוודותיו עמו. משני צדי הקרון היו חיילי ג.פ.או. וגם באמצע הקרון התהלכו כמה מהם. לא השאירונו אף רגע לבד, אפילו לחדרי השירותים ליוונו. כך ישבנו, מלווים במשמר כבד. קרוננו עמד על מסילת-הברזל הרחק מהתחנה. הגענו לשם בשש בבוקר. מפעם לפעם היינו עולים על הספסל ומציצים דרך החלונות החוצה, אולי נראה מישהו מקרובינו. כשהסתכלתי אני, ראיתי את אחי ותיבדל לחיים אחות אשתי. הם באו לתחנת הרכבת וחיפשו את קרון-האסירים, ולפי חלונותיו המיוחדים הכירוהו. אבל קרוב לא התקרבו אלינו פן יאסרום. ואני, בראותי אותם, נפלטו צעקות מגרוני, צעקתי אליהם, היתה זו התפרצות ספונטנית. וטוב שהחייל לא שמעני אבל גם הם לא שמעוני.

סוף-סוף החל קרוננו זז ומתחבר אל הרכבת הנוסעת למרכז אורל. קרוננו היה אחרון הקרונות. נסענו לסברדלובסק כשתיים וחצי יממות. בית הסוהר שם רחוק מתחנת הרכבת. הגענו אליו במשאית גדולה. בית סוהר זה שימש כתחנת מעבר. מדי יום או יומיים היו מגיעים לשם אסירים ואחרים עזבו את המקום והמשיכו הלאה. אף אחד לא נשאר שם למעלה משבועות אחדים. כולם עמדו לעזוב. המצב בבית סוהר זה היה נורא ואיום. זוכר אני שאמרנו זה לזה: "מוטב להיות חודש בבוטירקה מלהיות שבוע כאן".

גם האוכל וסדר-חלוקתו היו גרועים בהרבה מזה שבבוטירקה. בשעה שלוש לפנות בוקר היו מחלקים לנו את לחם יומנו הגרוע ביותר. וכל זה כדי להרע לאסירים ולנקום בם.

מיום שנאסרתי לא היו בידי טלית ותפילין. הן בלובינקה 2, הן בלובינקה 14 והן בבוטירקה התפללתי בלעדיהם. סידורי וספר-התהילים שלי גם הם נלקחו ממני. כך שהיה עלי להתפלל בעל-פה. ואם אודה על האמת, לא כל התפילות שגורות היו בפי. בפרק "איזהו מקומן" מתבלבל אנוכי וכן בכמה מקומות נוספים.

אבל מה יכולתי לעשות? לא היה את מי לשאול והמשכתי להתפלל ככה.

בבוטירקה היתה לי בעיה נוספת: איפה להתפלל? בתוך החדר אסור היה לעמוד בתפילה בגלל "הדוד הריחני". ניסיתי דרכים שונות. עפ"י רוב הייתי מתפלל בחוץ בשעת טיול-הבוקר שלנו, שהיה נמשך עשרים דקות. ובשעת תפילת מנחה או ערבית וכן בברכת-המזון הייתי מתרחק ממקומי, ניגש לחלון ושם עמדתי בתפילה לפני האלוקים. אך לא תמיד הצלחתי לעשות זאת.

פעם הובא לבית-הסוהר יהודי שידע בעל פה פרק קי"ט בתהילים. ביקשתיו שיכתוב לי את הפרק, כתבתיו והייתי אומר מזמור זה בכל עת-מצוא.

כאן, בבית הסוהר בסברדלובסק, נוספה לי דאגה, כיצד אתפלל בימים הנוראים ללא "מחזור". אולם ב"ה מצאתי לזה פתרון.

בין האסירים היה יהודי מוסקבאי בשם גינזבורג. הוא היה שומר תורה ומצוות. גינזבורג זה שימש כחזן בבית הכנסת שלו בראש השנה וביום כיפור, לכן רוב התפילות שגורות היו אצלו בעל-פה. מה עשיתי? בשעות שכולם יצאו לעבודתם ונותרנו שנינו לבד, ישבנו גינזבורג ואנוכי, הוא אמר ואני כתבתי, כך התכוננתי להתפלל מתוך כתב-יד בימים הנוראים.

אבל תפילין!!! תפילין לא היו לי. הם חסרו לי מאוד, ולבעיה זו לא מצאתי פיתרון.

בערב ראש השנה, שמעתי קריאה: "רפאל כגן! רד למטה"!
ירדתי בלווית חייל מבלי יכולת להבין מה קרה פתאום. למה קוראים לי? מה מזומן עבורי? והנה רואה אני את אבא, אבא בא אלי לאורל. מייד כששמע שעומד אני להישלח לכאן התחיל גם הוא להתכונן לדרך והגיע לכאן ימים ספורים לפני ראש השנה. הוא הגיש לג.פ.או. בקשה לקבל רשיון לפגישה עמי, והנה בערב החג נפגשנו.

אבל כאן, לא כמו במוסקבה, התקיימה פגישתנו בחדר רגיל, בחדר עמד שולחן לידו ישב פקיד, האסיר עומד מעברו האחד של השולחן ומשוחח עם קרובו, העומד מעברו האחר. בשעה שאבי היה משוחח עמי נכנסה מהחדר הסמוך בחורה אחת ודיברה עם הפקיד. ניצל אבי הזדמנות זו ושאלו: "אולי תרשה לבני להתקרב אלי"?

השומר שלנו, אשר התענג מהאורחת שלו עד כדי כך שהתעלם מחוקי בית הסוהר, הירשה לי לעבור לצדו השני של החדר, אל מעבר לשולחן, ובלבד שלא נפריע לו. יצאתי ממקומי ונגשתי אל אבא. עמד שם ספסל ארוך ואבא שאל שוב: "המותר לנו לשבת על הספסל"? "כן" ענה. ישבנו שם ושוחחנו שעה ארוכה, אעפ"י שגם כאן זמן פגישת האסירים עם קרוביהם מוגבל לעשרים דקות בלבד, כעבור שעה אמר לנו הפקיד: "די!"

ביקש אבי: "המותר לי למסור לבני מצרכים חיוניים אחדים שהבאתי לו מהבית? בגדים ומעט מזון"? "צריך לראות מה יש שם" ענה. "בבקשה! הבט"! — אמר אבא בפתחו את המזוודה ובהראותו לפקיד גופיות אחדות, עוגה וכדו', והפקיד שלבו נתון לזו העומדת לידו, אינו טורח להתקרב ולבדוק בדיקה יסודית את אשר במזוודה, איננו עושה את אשר היה עושה בשעה אחרת; הוא הסתפק בראיה חפוזה מרחוק ואמר לי: "טוב הדבר, קח זאת". "היי, חייל"! — קרא — "הוליכהו לחדרו".

נפרדתי מאבי, כשאינני יודע מתי נתראה שוב, אם בכלל. הלכתי בלוויית החייל לחדרי.

לאחר שהתאוששתי מן הפרידה פניתי לפינת החדר, ופתחתי את המזוודה שאבא הביא לי. לעיני ניגלו הפתעות גדולות: טליתי ותפילי! סידורי! התהילים! התניא שלי! מחזור לימים הנוראים! ואחרון אחרון — שופר! שופר ממש העשוי מקרן-איל.

נטלתי את טליתי והתעטפתי בה. על אף העובדה שהתפללתי כבר בבוקר; לא נתתי לבי לזה, כה מאושר הייתי... אחר כך לקחתי בידי את שני "בתי" התפילין עם הרצועות והנחתים, ובאופן כזה, עטור בעטרה לראשי ולגופי לקחתי את סידור-תפילתי, פתחתיו וקראתי: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" וכו' וכו'. כאשר סיימתי החבאתי את תשמישי-הקדושה עמוק בתוך המזוודה.

למחרת היה ראש השנה. רבים מדיירי החדר יצאו לעבודתם. ניגשתי אל גינזבורג וסיפרתי לו: "יש לי שופר! אתקע בו"!

גינזבורג נבהל בהלה גדולה וקרא: "השתגעת? תקיעה אחת בלבד"! — אמרתי. חששתי שאם אתקע את כל התקיעות ישמעוני, יקחו ממני את השופר וגם את הטלית והתפילין יקחו. גינזבורג לא ידע את נפשו מרוב פחד. הוא צעק: "אסור לך לעשות זאת! — זוהי סכנה"! המשיך, "סכנת נפשות"! אך כאשר נוכח לדעת שלא יצליח להזיזני מהחלטתי, ברח לפינה אחרת והתחבא שם. אני

נטלתי את שופרי, תחבתי קצהו לבין שפתי והשמעתי קול רם וממושך. תקעתי תקיעה אחת. אז הרגשתי פורקן לנפשי. הכל עבר בשלום והחבאתי את השופר.

למחרת, יום שני של ראש השנה, לא הסתפקתי בתקיעה אחת בלבד, הפעם לא איכפת היה לי אם יקחו את השופר ממני. תקעתי תשר״ת פעם אחת, וברוך ה׳, גם ביום זה עברו התקיעות בשלום.

הציעו לי שוב להיות מרגל

בשבת ״שובה״ בבוקר, מייד כשהתעוררתי משנתי, שמעו אוזני את קול הקריאה: ״רפאל כגן״! ירדתי למשרד בלוויית חייל, שם ראיתי עוד שני אסירים שהגיעו איתי ממסוקבה. האחד מהם הוא ד״ר יעקב לב ואת שם השני שכחתי. ציוו על שלושתנו לצאת ובחוץ פקדו עלינו לעמוד איש לצד רעהו בשורה וללכת אחרי השוטר.

״אל תדברו בדרך אף מלה אחת״! — ציוו עלינו.

כך הלכנו כשלימינינו צועדים שני שוטרים לשמאלנו — שניים, מאחורינו שניים ואחד לפנינו. ואילו אנו שלושתנו ה״מיוחסים״ צועדים בתווך בעוד שבעה שוטרים בסך-הכל, מזוינים באקדחים ובחרבות גדולות ללא נרתיקים, מקיפים אותנו. הלכנו לג.פ.או.. המרחק מבית הסוהר עד הג.פ.או. היה רב, שעה שלמה היינו מהלכים, כל תנועת כלי-הרכב נעצרה לכבודנו, ואנחנו הלכנו הלוך והתקדם. פתאום, בקרבת בניין הג.פ.או., רואה אני ״עין בעין״ את אבי! הוא ולא אחר. מהלך על המדרכה הלוך-ושוב, גם הוא ראני, שנינו שתקנו, לא דיברנו זה אל זה אף לא מלה אחת, אפילו רמז קל של הכרות בינינו אסור היה לגלות. רק עינינו העורגות נפגשו אלה באלה פעמים אחדות, היו אלה פגישות של מבטים חטופים וגנובים.

אני ושני האסירים האחרים נכנסנו בלוויית השוטרים לבניין יפה-מראה, עלינו במדרגות ובקומה שלישית נפרדו דרכינו: אותם הוליכו ימינה ואותי שמאלה. צעדתי בפרוזדור ארוך שבו ספסלים רבים, שומרי אמרו לי: ״שב כאן וחכה״. התיישבתי על אחד הספסלים והתבוננתי סביבי. המקום היה נקי, אני טרם התפללתי באותו יום. ובכן, הרהרתי, כאן אוכל לעשות זאת, התפללתי.

כעבור עשרים דקות נפתחה הדלת ונקראתי להיכנס. בחדר ישב בן אדם כבן שישים שנה. הוא הזמינני לשבת ואחר כך שאלני: ״מדוע אסרוך״?. ״שמע, חבר חוקר״ — אמרתי לו — ״יודע אתה

היטב שאין לי כל מושג מדוע אסרוני. הנה לפניך כל ה"ניירות", עיין בהם.

"נכון" — ענה לי בקול רך ועדין — "אנחנו מכירים אותך, יהודי טוב-לב אתה וישר-דרך. יש לי הצעה עבורך, במקום להיות גולה שלוש שנים, אשחררך. תישלח לביתך ותהיה בן-אדם חופשי, תמשיך בדרכך, תתפלל בבית הכנסת שלך, רק דבר אחד תעשה, מפעם לפעם תבוא למשרדנו לספר פרטים על חבריך. בוודאי תסכים להצעתי".

לא צריך הייתי לחשוב הרבה איזו תשובה מניחה את הדעת אשיב לו. תשובתי היתה מוכנה עוד מהחקירה במוסקבה, ואותה עניתי. אמרתי שאינני בן אדם חברותי וכו' וכו' — בדיוק כדברי אז, ולכן איני יכול לקבל את הצעתו ולהיות מרגל הג.פ.או.. אחר כך המשכתי: "אך רצוני לבקש את עזרתך, לא נשלחתי לעבודת-פרך, פסק דיני — גלות לאורל לשלוש שנים, למקום אותו יקבעו אנשי הג.פ.או. כאן בסברדלובסק. ובכן, מדוע מחזיקים אותי בבית הסוהר? והרי זה מקום מעבר בלבד, מבקש אני שישלחוני מכאן מהר ככל האפשר למקום עליו יחליטו. ועוד אבקש ששילוחי לא יהיה ב"עטפי" אלא ברכבת-נוסעים רגילה והחיילים ישלוני יסעו על חשבוני".

"שתי בקשותיך ימולאו מייד" — הבטיחני החוקר, "מחר יוצא אתה ברכבת רגילה למקום שייקבע".

הודיתי לו ויצאתי לפרוזדור, חיכיתי עד לבוא השוטרים שהוציאוני מבנין הג.פ.או.. את שני האסירים שהגיעו איתי, לא ראיתי עוד, כנראה שגם להם הציעו הצעה כלשהי, והם הסכימו לה והשתחררו.

הוליכוני חזרה לבית הסוהר באותו סדר, אך הפעם הייתי האסיר היחידי הצועד במרכז הרחוב, מלווה ב"משמר כבוד" של שבעה שוטרים.

כשיצאתי מן הבניין ראיתי שוב את אבי, בזמן החקירה חיכה לי בחוץ ועכשיו המשיך ללכת במדרכה באותו כיוון בו הלכנו אנו. כשראיתיו נעצרתי, התכופפתי והתחלתי לתקן כביכול את שרוך-נעלי. כל התהלוכה שלנו נעצרה בגללי והשוטר התחיל זועף: "מה מתמהמה אתה זמן רב כל-כך? המשך בדרכך"!. "מה אתה צועק עליי"? שאלתיו, זה עתה אמר לי החוקר שמחר עוזב אני לגמרי את המקום ברכבת רגילה. גיהערט? (השמעת?) — הוספתי באידיש

והטיתי אזני לשמוע את התשובה. אז שמעתי את קול אביו העונה לי: "כן".

החיילים לא הבחינו בו משום שאנשים רבים היו מהלכים במדרכה. המשכתי בדרכי אך לבסוף נוכחתי לדעת שהחוקר "עדין הנפש" שיקר לי שקר גס. לא עזבתי את המקום למחרת וגם לא ביום שלאחריו. עד חול המועד סוכות הייתי בבית הסוהר בין פושעים פליליים. רק אז שלחוני מן המקום לא ברכבת-נוסעים אלא ברגל. הלכנו ברגל מכפר לכפר תחת משמר כבד מאוד.

בין אנשי העולם התחתון

רוב האנשים שהגיעו אתי ממוסקבה רמי-ייחס היו — אנש-מדע שנאסרו בעוונות פוליטיים. באחד הימים, התעוררו כולם ודברים כגון אלה נשמעו: "נוהגים בנו כבגנבים, כבאנשי העולם התחתון. הרי אסירים פוליטיים אנחנו".

התייעצויות החלו בבית הסוהר. לבסוף גמרו אומר לכתוב מכתב בקשה למנהל בית הסוהר. במכתב כתבו את טענותיהם: "הואיל ואסירים פוליטיים אנחנו, מבקשים אנו חדר מיוחד, תנאים טובים, אוכל טוב וכו'. כן מציעים אנו שכל אחד ואחד מאיתנו יתן יד לעזור כפי יכולתו. הרופא — ירפא, המהנדס — יעזור בתכנון הבנינים וכו' וכו'". והחתימו את כולם על המכתב.

ניגשתי אל גינזבורג ואמרתי לו: "אנחנו לא נחתום על הבקשה". "מדוע"? — שאלני. "משום שאם נחתום, הרי גם אותנו יעסיקו בעבודה כלשהי ונצטרך לעבוד גם בשבת. למה לנו כל זה? מוטב לסבול ולא לעבוד בשבת".

גינזבורג הסכים לדברי. כאשר הוגש לנו המכתב לחתימה לא חתמנו עליו. אחר כך נמסר המכתב למנהל בית הסוהר. כבר למחרת היום העבירו את כולם לחדר אחר. אחר כך נודע לי שאמנם טוב להם יחסית, אבל כולם עובדים, איש איש במקצועו, ואלה שלא היה להם מקצוע עבדו עבודה שחורה.

אותי ואת גינזבורג לא העבירו לחדרם, אלא לחדר אחר, לא כדי להיטיב לנו אלא להיפך, כדי להרע. כעונש על שלא חתמנו העירונו באמצע הלילה והעבירונו לחדר בו נמצאים אנשי העולם התחתון. כולם גויים צעירים היו: גנבים, זייפנים, רוצחים וכדו'. אותו לילה ערב יום-הכיפורים היה. הלילה בו עושים היהודים כפרות.

הסוהר הכניסנו לתוך החדר ואת הדלת סגר אחרינו. שנינו עמדנו כאורחים איש איש ותרמילו בידו. הכל שוכבים היו על הקרשים וישנים, רק מנהיג החדר התעורר משנתו בהיכנסנו (בכל חדר בבית-סוהר היו האסירים בוחרים באחד מהם כמנהיגם ובא-כוחם). ברגע שאתה מביט במנהיג-שודדים זה ורואה את פניו, אימה ופחד נופלים עליך, חיל ורעדה יאחז את כל גופך. הוא קרב אלינו לאיטו והתבונן בנו בתשומת-לב מרובה. ראח שגינזבורג בלי זקן ואני עטור זקן. פנה אלי ושאלני: "רבי"? "כן" — עניתי. "מאיפה"? "ממוסקבה". הוצאתי חפיסת סיגריות משובחות "ליוקס" והגשתי לו. הוא נטל אחת. אמרתי לו: "קח עוד, יש לי ב"ה". ראש השודדים התכבד בסיגריות נוספות ובזה "קניתי" אותו למן הרגע הראשון. בימים ההם קשה היה להשיג סיגריות במוסקבה. צריכים היו לעמוד זמן רב בתור כדי להשיג חפיסת סיגריות אחת, ולא תמיד היה מין משובח, לעתים נדירות קיבלו סיגריות טובות. בני משפחתי עמדו פעמים רבות בתור ארוך לקנות סיגריות עבורי. ועכשיו, בערב ראש השנה, הביא לי אבי חפיסות-סיגריות רבות מסוגים שונים.

מנהיג השודדים הצית לעצמו אחת ושאלני: "רק עכשיו הביאוך לכאן"? "כן". "נו, ומקום יש לך"? "עדיין לא".

"אני כאן המנהיג" — הציג עצמו, "אמור לי איזהו המקום המוצא חן בעיניך ומיד תקבלו. אולי שם ליד החלון"?

היה זה מקום מכובד ב"מזרח". עודנו מדבר ואני סוקר בעיני את החדר כולו. והנה הבחנתי בתנור חורף עגול העומד בפינת החדר ליד הדלת, ובינו לבין הקיר מרחק של חצי מטר בערך. מקום זה היה טוב בעיני עקב סיבות אחדות. א. מותר להתפלל שם משום שתנור משמש כחיץ. ב. שם אוכל להניח את מזוודותי. המקום אינו בולט כל כך לעין, וידעתי היטב עם אלו בחורים יש לי כאן עסק. הצבעתי על מקום זה ואמרתי למנהיג: "במקום זה רצוני". מה עשה איש חסדי? — נגש לשם, אל מעבר לתנור, בעט בעיטה הגונה ברגלו של האסיר הישן שם והרים עליו קול צעקה: "וסקא! קום"!

וסקא נעלב מאד ומתוך שנתו קילל את הקללה הידוע ברוסיה. אולם אך פתח את עיניו וראה לפניו את ולדימיר עומד לידו, נבהל בהלה גדולה, התרומם בחפזון ונעמד ברוב הכנעה. פחד מוות פחדו הצעירים ממנהיגם. שמו היה ולדי, אבל מתוך כבוד ויראה קראוהו ולדימיר.

ולידמיר צווה: "קח מכאן את חפציך והסתלק"!
עם קבלת "צו-הפינוי" כופף וסקא את גבו, אסף את חפציו המעטים ופינה את המקום. אז אמר לי ולדימיר: "הנה מוכן לפניך מקום — מבוקשך". "רב תודות לך" אמרתי. הוצאתי מתרמילי חפיסת סיגריות ופרוסת עוגה, והגשתים לו כאות תודה. אז קבעתי שם את משכני החדש.

ומה היה על גינזבורג? בין כה וכה, עד אשר פונה המקום עבורי, התעוררו כל האסירים משנתם. ובעוד גינזבורג עומד ליד מזוודתו, התרוממו אחדים מן החברה, נגשו אליו ושאלוהו: "באיזה מקום אתה בוחר"? "שם, ליד החלון" ענה להם. וגינזבורג המסכן, שטוף-זעה היה, טיפות גדולות נראו מבצבצות ויוצאות על מצחו, וכל פניו רטובים היו, פתח את המזוודה שלו והוציא מתוכה מגבת לנגב את פניו וכפות ידיו. באותו רגע קפץ אחד מאנשי הכנופיה, תחב את ידו הריקה לתוך מזוודת היהודי והוציאה משם מלאה. חברו עשה כמוהו ו"סחב" גם הוא מכל הבא ליד. כך התנפלו כל השודדים על העלוב והריקו את מזוודתו.

המסכן החל לצעוק: "אספר למנהל בית הסוהר! אלשין עליכם"! אבל הם פרצו בצחוק רם והתמוגגו למשמע אזהרתו. פתאום קפץ ובא אחד הפושעים אשר איחר להתעורר והחמיץ את השדידה. הוא התלונן על חבריו וצעק: "חזירים! מדוע לא השארתם לי מאומה? "הו"! נחם עצמו "אקח את המזוודה עצמה". והוא חטף מידי גינזבורג את המזוודה הריקה. כך נשאר האומלל בחוסר כל.
לבי כאב עליו, אולם באותו רגע נבצר ממני לעזור לו. אחר כך כמובן, נתתי לו משלי מה שיכולתי ואת המזון שקבלתי מביתי אכלנו שנינו.
מעניין היה שגורלי דומה היה לגורל יוסף הצדיק, כמו שכתוב עליו "והי' נתן חינו בעיני כולם".

למחרת, בערב יום הכיפורים, ניגש אלי ולדימיר ואמר לי: "במה אוכל לשרתך"?
"מחר הוא יום צום. כל היום לא יבוא אוכל לפי". אמרתי.
"ומה תעשה ביום זה"?
"כל היום אתפלל לה'. יום הכיפורים מחר, יום תפילה. ולכן לא אלך לקבל את האוכל".
"ומה אוכל לעשות למענך"? שאלני מנהיג השודדים.
"אתה תביא לי את הלחם (זה המזון היחידי שאכלתי שם), כדי שאוכל לאכלו במוצאי החג. ואת מנת הדייסה ואת המרק שלי תאכל אתה.

"כדבריך אעשה" אמר לי.
"ועוד דבר מה" הוספתי "כאשר יחלקו תה, קח את כוס המים הרתוחים שלי ותשמור לי למוצאי החג עבור "הבדלה".
"בסדר אדוני".

ואמנם ולדימיר מלא אחר דברי. ביום הכיפורים בבקר, הכל יצאו לעבודה, רק אני וגינזבורג נשארנו בחדר. יכולתי להתפלל באין מפריע. לבי מלא היה על גדותיו, התעטפתי בטליתי והתפללתי מתוך ה"מחזור" כל היום. כמו בבית הכנסת.

המשחה השחורה

למחרת יום כפור פנה אלי החייל אשר היה לוקח יום יום את כולם לעבודה. אלי פנה ולא אל גינזבורג משום שהלה היה מבוגר, בן חמישים שנה, ואילו אני הייתי צעיר בן שלושים ושלש שנים. החייל קרא לי: "לעבודה! מדוע אינך יוצא לעבודה ככולם"? "משום שלפי פסק הדין צריך לשלחני הלאה, ולא נשלחתי לעבודה אלא לגלות בלבד".
"אינני יודע מאומה. אתה חייב לצאת לעבודה כמו כל דיירי חדר זה".
"אבל אני חולה".
לא רציתי להתחיל הסברים ארוכים לחייל פשוט שאפילו קרוא וכתוב אינו יודע.
"אם כן הדבר, לך לרופא"! אמר לי. החלטתי לעשות כדבריו. למחרת דפקתי בדלת החדר, נגש הסוהר אל האשנב ושאלני מבחוץ: "מה רצונך"? "אינני מרגיש בטוב, רצוני ללכת אל הרופא". הוליכני הסוהר למטה אל חדר הרופא. שם ראיתי רופאה יושבת על יד השולחן, דומני שהיתה יהודיה, היא שאלה: "מה כואב לך"?
אז סיפרתי לה בגלוי: "נשלחתי לאורל בתור עונש, אך לא לעבודת פרך, ואילו כאן רוצים לשלחני לעבוד ואין לי כח".
"מה כואב לך"? חזרה על שאלתה. "רגלי" עניתי.
הראיתי לה את הגידים הבולטים בהן. היא נתנה לי משחה ואמרה: "משח רגליך במשחה זו כל בוקר".
וממחרת אותו יום, בכל בוקר ובוקר, טרם בוא החייל לקחת את כולם לעבודה, התיישבתי על הקרשים ששימשו לי כמיטה, הפשלתי את מכנסי והתחלתי מורח את רגלי במשחה. המשחה היתה שחורה ומפיצה ריח. אבל בכל זאת היה כדאי כדי להתפטר מן העבודה.

ב"ערבות" אורל

סוף סוף בצעו את פסק הדין, ושלחוני ממרכז אורל, סברדלובסק, למקום עליו החליטו אנשי הג.פ.או.

באי דחול המועד סוכות תרצ״א שלחו אותי ועוד אנשים רבים אחרים תחת משמר כבד. הלכנו ברגל מעיר לעיר ומכפר לכפר. היו אלה ימי סתיו, הגשמים הפכו את האדמה התחוחה לבוץ ורגלינו שקעו בו, בתוך הרפש והטיט. אנשי המשטרה ליוונו משני צידנו; אנחנו ברגל הלכנו והם בסוסים, במקומות שההליכה היתה קשה מנשוא בקשנו רשות ללכת בצידי הדרך, אבל מלוינו הרכובים על סוסים לא הרשו לנו. כך המשכנו אט אט בדרכנו. עגלה שבה היו מונחים כל חפצנו התנחלה מאחורינו. בין הגולים היה אחד זקן שלא מסוגל היה להלך ברגליו את כל הקילומטרים הרבים הללו; הוא הורשה ברוב חסדי השוטרים לשבת בעגלה בין המזוודות והתרמילים.

ישובים רבים עברנו בדרכנו, ערים וכפרים. ובכל מקום שהתעכבנו כמקום אכסניה שמשו לנו בתי מועצות הכפרים, שם נתנו לנו לחם לאכול ועוד דבר מה. מזוני היה רק לחם ומים. חבל שלא רשמתי את שמות הישובים הרבים שעברנו. מקום אחד זוכר אני, שמו היה אוספוז. ממנו הפלגנו באניה צפונה, בנהר אוב. פעם בעודנו מהלכים בדרך, הייתי רעב מאד ורציתי לאכול את חתיכת הלחם שהיתה אצלי, אבל כיצד אטול את ידי? לא היה לי איפה לעשות זאת. לפתע עברנו על פני גשר מעל הנהר, פניתי אל השוטר ואמרתי לו: ״צריך אני רגע לצאת לשרותים לנהר״. ירד הוא עמי. טבלתי את שתי ידי במי הנהר, ברכתי ״על שטיפת ידים״, אח״כ ברכתי ברכת ״המוציא״ ואכלתי את הלחם.

המשכנו בדרכנו. בעודנו הולכים בדרכים תחת משמר כבד, ראיתי ערבות גדולות. אותו יום הושענא רבא היה, מה עשיתי? תלשתי חמש ערבות תוך כדי הילוך חבטתי אותן בקרקע הלוך וחבוט. עכשיו היה עלי לומר את ה״יהי רצון״. אבל סידורי היה במזוודה לכן פניתי אל ה׳ בתפילתי שלי ואמרתי: רבונו של עולם, יהי רצון כאילו אמרתי את ה״יהי רצון״.

דמעות בליל שמחת תורה

בין האסירים שהיו אתי היה גוי אחד מאוקרינה ששמו קרמרנקו. הוא היה ספר ואהב את הלגימה ככל הגויים ועוד יותר מהם. הוא היה מספר או מגלח את השוטרים והם הרשו לו לקנות י״ש. קרמרנקו זה התיידד עמי, נשאתי חן לפניו משום מה ומידי פעם בפעם היה מזמינני לשתות עמו מן הי״ש החבוי אצלו. אני סרבתי לו תמיד, עד אשר הגיע ליל שמחת תורה. בלילה זה, שרגילים היינו, החסידים להתוועד ולומר ״לחיים״! נגשתי אל

הגוי ואמרתי לו: "קרמרנקו! תמיד מסרב אני לקבל ממך כוסית יי"ש, אבל הערב מוכן אני שתכבדני".
"הידד"! צהל הגוי "בא נשתה ביחד"!

"רק זה חסר לי" הרהרתי "להתוועד עם גוי זה". ובקול אמרתי לו: "יודע אתה שיהודי אדוק אני. אינני יכול לשתות ולאכול טרם התפללתי. לכן תן לי בכלי זה מעט יי"ש ואני אשתהו אחרי התפילה".

קרמרנקו מילא אחר בקשתי ומזג לי מעט יי"ש בספלון. התפללתי תפילת ערבית, סעדתי סעודת חג שהיתה מורכבת מפרוסת לחם, ואז רציתי לומר "לחיים"! ולשתות מן המשקה. אבל כל הגויים היו באותו חדר ובאותו רגע הפריעה לי נוכחותם, לכן לקחתי את כוסית המשקה שלי ויצאתי לפרוזדור, עתה אל מי אפנה? הייתי לבדי, אני ו"ממלא כל עלמין". פניתי אליו, הרמתי כוסית ואמרתי לו: "לחיים".

אינני יודע מאיפה פרץ זרם דמעות כה רב על לחיי. פני התרטבו לגמרי... ראה זה פלא! מאז נפרדתי מאשתי ומילדי לא בכיתי אף פעם, ואילו עכשיו אמירת "לחיים" זו פתחה אצלי את כל מעיינות הדמעה...

מכתב ראשון הביתה

למחרת שמחת תורה העלונו לאניה. נסענו בה ימים אחדים עד הגיענו לעיר סוליקמסק. העיר נקראת בשם זה משום שבה נפגשים שני הנהרות אוסולי וקמה. מה יפה המראה! כיצד שני הנהרות בעלי הצבעים השונים האחד שגוונו נוטה לגוון הצהוב והשני מימיו בצבע ירוק, ושניהם מתחברים זה עם זה תוך כדי יצירת הרמוניה נפלאה. ואם ראית מחזה מרהיב עינים זה — לנצח לא תשכחהו.

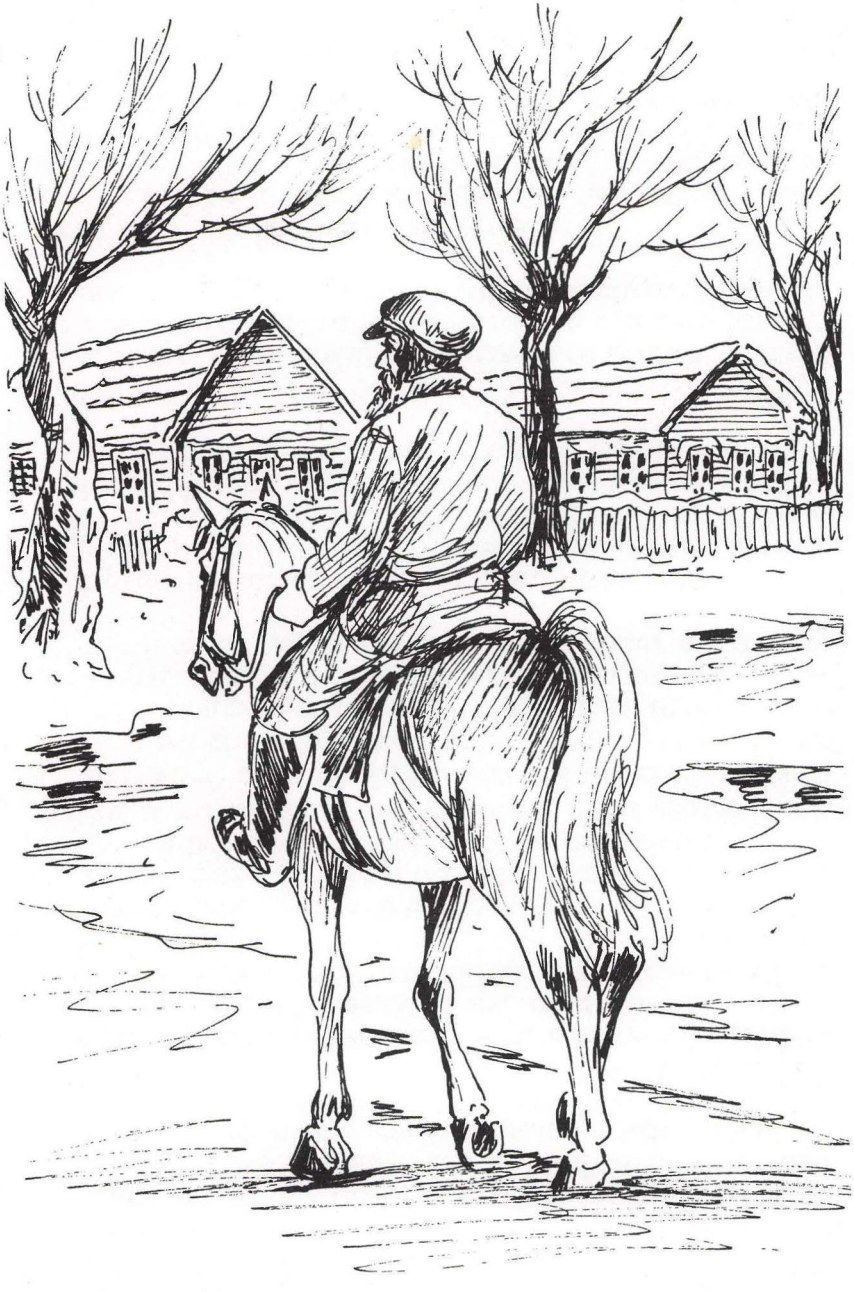
כשהגענו לסוליקמסק הודיעו לנו: כאן רשאים אתם ללכת לכל מקום שתרצו, אבל בשש בערב עליכם לחזור. בבנין מועצת העיר הקצו חדר עבורנו ובו השארנו את חפצינו, אח"כ פנינו איש איש לעברו. אני הלכתי לדאר. זוהי פעם ראשונה מאז נאסרתי שיכולתי לכתוב מכתב לביתי. ראשית הברקתי מברק בו הודיעתים: "נמצא בסוליקמסק, אנו ממשיכים בדרכנו, אני בריא ברוך ה"". לזה הוספתי מכתב בו יכולתי לכתוב פרטים מכל מה שהיה עמדי.

היו בינינו יהודים אחדים, ביניהם זקן בשם מדבוי. מה עשה אותו זקן? — ברגע ששיחררוהו לשוטט עד הערב, ניגש הוא לתחנת הרכבת ובירר מתי יוצאת רכבת לכוון ביתו. אבל כל חפציו וכספו אינם עמו, ואילו הנסיעה ברכבת עולה ששה רובלים, לכן בא מדבוי אלי ואל עוד כמה יהודים, גילה לכל אחד בנפרד את סודו וביקש מעט כסף. לבסוף אסף יותר מדמי כרטיס, נפרד מעמנו לשלום, עלה לרכבת ונסע או במילים אחרות: ברח.

בכפר יום

המשכנו בדרכנו צפונה, נסענו ברכבת לתחנה מנדליבה ומשם המשכנו את דרכנו בעגלות עד קודימקר, שהיא מרכז המקום. (המרכז של קומי פרמיטסקי אוקרוג). שם הפנו אנשי הג.פ.או. כל גולה למקום אחר. אותי שלחו לכפר יום. לקחתי את חפצי ויצאתי לדרך, הגעתי עד הכפר יורלא. בכפר זה נפגשתי עם האחרים וולאצ'ונוק ממוסקבה אשר הוגלו לשם מזמן. שלחתי שוב מכתב לביתי ועמדתי לצאת למחוז חפצי, לכפר יום. לפתע, את מי רואה אניז — אבא! אבי יקירי! עשרה קבין של מסירות ירדו לעולם ותשעה מהם נטל אבי. לאחר פגישתנו בסבדלובסק, בערב ראש השנה, הגיש בקשה נוספת לקבל רשיון להתראות עמי וזאת היתה סיבת הליכתו אנה ואנה סביב בנין הג.פ.או. בשבת "שובה". אולם רשיון לא קיבל. בינתיים נודע לו ששולחים אותי לכוון הכפר יום, יצא גם הוא באותה דרך ובכל מקום שאליו הגיע אמרו לו שהאסירים המשיכו בדרכם הלאה. כך נסע אחרינו מכפר לכפר עד אשר בכפר יורלה נפגשנו, יצאנו יחד לדרך אל הכפר יום הרחוק מיורלה כשבעה עשר קילומטר.

בהגיענו לכפר יום, ראשית דרכנו היתה חיפוש מקום מגורים עבורנו, לאחר חיפושים רבים מצאנו מקום ושכרנוהו. עכשיו יש צורך לדאוג למזון. צרכניה או מכולת לא היו קיימות שם. לכל איכר היה היבול שלו ולא נשאר בידו תוספת למכירה. רק בכפר יורלה היו יכולים להשיג מזון פעם אחת בשבוע ביום השוק. מה עשה אביז — שכר אצל אחד מבני המקום סוס, אך עגלה לא השיג, רכב אבא על גב סוסנו ללא אוכף, ויצא לכפר יורלה, שם השיג אוכל עבורי; מעט תפוחי אדמה, שיפון שטחן לקמח, בצלים וכדו' ימים אחדים היה אתי. אולם תענוג זה לא ארך זמן רב; מצב בריאותו לא הרשה לו להיות זמן כה ממושך בדרכים. היה זה למעלה מחדש מאז עזב את ביתו ועכשיו אנוס היה לחזור. הוא נתן לי כסף ויצא לדרכו למוסקבה, לביתו. מאז לא ראיתיו עוד... לעולם... נשארתי לבדי בצפון, בכפר יום.

רכב אבא על גב סוסנו ויצא לכפר יורלה להשיג אוכל עבורי.

חג הפסח הראשון

גרתי לבד, בודד ויחיד בכפר יום. בכל יום שני בשבוע היה עלי להתייצב במשרד מועצת הכפר, שם היו מתייצבים כל הגולים. קצין הג.פ.או. היה קורא בשמותנו בזה אחר זה. כשהגיע לשמי קרא: "רפאל כגן"! "כן" עניתי, והוא היה מסמן בגליונו שהנני נמצא.

החוק אמר: בשנת הגלות הראשונה אסור לגולים להעמיד כף רגלם מחוץ לאדמת המקום. ורק כאשר התנהגו נאה בשנת נסיון זו, הורשו בשנות הגלות האחרות לנסוע לכפר יורלה אחת לשבוע לקנות מזון.

הייתי מנותק מהעולם הגדול, בין גויים פרימיטיביים ביותר וללא אף יהודי לחברותא. עד שיום אחד הגיעה משלחת חדשה של גולים וביניהם היה יהודי מהעיר אורנבורג. איש פשוט, שומר תורה ומצוות, חבר ורע יהא לי. שמחנו זה בזה שמחה רבה. בינתיים ימי האביב מגיעים וחג הפסח ממשמש ובא.

בקשתי מאחד הגויים שיקנה לי קדירה חדשה ביורלה ואני הלכתי לבאר לטבול אותה. הכנסתי את הקדירה לתוך הדלי הקשור שם תמיד לשאיבת מים, והורדתיה עם הדלי לתוך הבאר לטבילה. בינתיים הגיעו כמה מנשות המקום לבאר והתפלאו לראות איש ניצב על שפת הבאר, קושר כלי מסוים לדלי ומכניסו לבאר. הן החלו שואלות זו את זו בפחד: "למה הוא עושה זאת"? "בוודאי מכשף הוא" "כישוף! מכשף"! והן התחילו לצעוק צעקות אימה.
לא היה טעם להסביר להן מה עושה אנוכי ומחי טבילת כלים ולכן עזבתי במהירות את המקום.

יום יום חיכיתי לקבל מצות מהבית. בערב חג הפסח קבלתי מביתי חבילה ובה שני בקבוקי יין אבל מצות אין. יכולתי לקיים את מצוות שתיית ארבע כוסות בליל הסדר. קיבלתי גם תפוחי אדמה וסלק.

אשת רעי (שהספיקה להגיע בינתיים למקום), בישלה לנו תבשילין לכבוד החג. לא הייתי רעב ב"ה. רק מצוות אכילת מצה לא יכולתי לקיים . ליל הסדר הגיע ולאחריו כל שבעת ימי הפסח עברו ללא אכילת מצה.

בחג השבועות הגיעה אלי חבילה מהבית. בח היו מצות שמורה מהודרות לחג הפסח.

כבר בימי חנוכה החלה אשתי דואגת למשלוח המצות עבורי. מסורה היתה עד מאד ובזעת אפה שלחה לי את המצות הללו. חבל שלא הגיעו במועד הנכון.

ומה בדבר אכילת מרור בליל הסדר? רציתי לקיים גם מצוה זו על אף העובדה שברוחניות היה לי שם "מרור" בשפע רב, אבל בזה לא יכולתי לצאת ידי חובת המצווה. לכן ביקשתי ממכרי הגויים, מחוטב העצים שלי ומשואב המים, שיביאו לי חזרת. אולם בתקופת פסח שרר שם עדיין קור 20 מעלות צלסיוס מתחת לאפס, והחזרת לא היתה מצויה בעונה זו. הגויים היו סבורים שמבקש אני זאת משום שמאכל זה אהוב עלי. לכן, בערב חג השבועות קיבלתי הרבה חזרת מכל ידידי הנוכרים שדאגו לספק לי מרור לחג השבועות.

הימים הנוראים

בסוף הקיץ הגיע משלחת חדשה של גולים ולא היה מקום לאכסנם. החליט ראש מועצת הכפר שהיה גם בא כח של הג.פ.או., כי הואיל ואני גר יחידי בדירה ישלחו גויים אחדים אלי. יום אחד הגיעו לביתי חמישה גויים וקבעו את מקום מגוריהם בדירתי. לא יכולתי לעשות מאומה נגד זה שהרי כך החליטה מועצת הכפר, אולם גם לדור עמם בכפיפה אחת לא הייתי מסוגל. מיד החלתי בחיפושים אחרי מקום אחר. כעבור ימים אחדים מצאתי מקום בבית משפחה צעירה אחת מתושבי המקום. הדירה כללה חדר אחד גדול שאורכו ששה מטר ובו גרו זוג גויים עם שני ילדיהם. וכן סבתא

זקנה, אשר תמיד ראיתיה שוכבת על התנור. בחדר זה הקציבו גם לי פינה, עברתי לגור שם.

באו עלי ימים קשים. קשים יותר מן הימים בהם הייתי בודד. אז יכולתי לעשות כל מה שחפצתי. יכולתי להתפלל באין מפריע, ללמוד באין מבלבל, יכולתי לעשות כל מה שרציתי בשקט ובשלוה. ואילו כאן, בחדר מאוכלס זה?!... אבל גם לחיים כאלה התרגלתי, ובני המשפחה היו אנשים טובים ונהגו בי בכבוד ובאדיבות.

שבועות מספר לפני הימים הנוראים דאגנו כבר היכן נתפלל. התחלנו בחיפושים אחרי מקום מתאים; חקרנו, דרשנו, חפשנו וביקשנו עד אשר לבסוף מצאנו. "יגעת ומצאת תאמין". מצאנו חדר מתאים בבית מלאכתו של נגר, שכרנו אצלו את החדר לראש השנה ושם התפללנו. את כל התפילות התפללנו כאילו היינו עשרה אנשים, תקעתי בשופר, קראתי בתורה מתוך חומש שקיבלתי מביתי ועשינו הכל כמו בבית כנסת ממש.

ליום הכיפורים, שבנו ושכרנו את החדר, התפללנו כל היום מבקר עד ערב. שכחנו ליום אחד היכן אנו נמצאים.

לב יהודי

במשלחת האחרונה הגיע יהודי מהעיר קוזליץ, פלך צ'רניגוב. הוא היה גבאי בית הכנסת במקום מגוריו, אבל חפשי במקצת בדעותיו, וכאן בגלות היה עובד בכפר הסמוך בשבת, היה אוכל ממאכלי הגויים וכו'. כאב לי עליו.

בערב שמחת תורה ניגשתי לרעי מאורנבורג ואמרתי לו: "בוא נקנה משקה, נבשל תפוחי אדמה ומחר ניגש לפלוני מקוזליץ לסעוד ביחד עמו סעודת החג, שלכל הפחות לא ישכח שהיום שמחת תורה". ואמנם כן עשינו, בשמחת תורה לקחנו קדירה מלאה בתפוחי אדמה מבושלים, שתי כפות היו ברשותי ובקבוק "משקה" והלכנו לדירתו. כשהגענו אליו הגיע גם הוא מעבודתו. הוא עמד לאכול עם כל פועלי בית החרושת, אבל עקב בואנו ביקש שיביאו לו את האוכל לחדרו. הוא לא שמח לקראתנו, אולם אנחנו העמדנו פני תמימים שאינם מרגישים בזה. התיישבנו לשולחן, אכלנו ממאכלינו ושתינו שלשתינו "לחיים". אח"כ התחלתי לשיר ניגונים חסידיים. בחרתי בניגונים עם מילים, ברוסית, באידיש ובעברית. ניגונים אלה מתקבלים יותר אצל אנשים זרים. השמעתי גם ניגוני שמחה, ומארחנו לאחר ששתה כבר כמה כוסיות סיפר לנו:

בעירנו היה רוקח אחד שהשתמד ר"ל. יום אחד ערך הילולא לחבריו הגויים. באו רבים מנכבדיהם, ביניהם הכומר. חינגה זו נערכה ביום שאסור להם לאכול בשר, ואילו המארח המשומד הגיש לאורחיו מנת עוף לאכלה. שאלתו הכומר: "וסיל! מה זה? האינך יודע שאסור היום לאכול עוף"? הרוקח היה שתוי ענה לו: "שמע בטיושרא! הסבור הנך שוסילה שמי? לא ולא! שמי חוא וולוול, אלא שאתה הזית עלי מים קדושים ואמרת: מהיום לא וולוול יהי שמך אלא ויסל. ובכן, גם אני כך, לחתיכות עוף אלה, אומר אנכי לא חתיכות עוף אתן אלא דגים, ודגים מותר לאכול היום".

הוא סיים את סיפורו ואמר לנו: "אני יהודי חנני, כל הנראה לעיניכם בהתנהגותי איננה מתוך רצוני אלא מתוך אונס בלבד, והיום שמחת תורה לכן נשתה שוב "לחיים" ונבקש את רפאל שישיר את "כל נדרי" ועוד קטעים מתפילת חימים הנוראים".

משסיים את דבריו מזג לכולנו י"ש. אמרנו שוב "לחיים" ואני מלאתי אחר דבריו, התחלתי ב"כל נדרי" ונסחפתי לתפילות נוספות של הימים הנוראים. שרתי ושרתי... גם לבי מלא היה על גדותיו, וגם היין עשה את שלו. ואני שרתי קטע אחרי קטע תוך כדי עצימת עינים והתעמקות, תוך כדי התרפקות על הזכרונות. כאשר התחלתי לשיר את "והכהנים" עם כל ה"תנועות", הבחינו אזני לפתע בקול בכי גדול ועצום והקול הולך הלוך וחזק. פקחתי את עיני וראיתי שהיהודי מקוזליץ הוא זה. מארחנו לא יכול היה להתאפק עוד והוא יושב ובוכה, והבכי קורע לבבות... אז ידעתי מהו לב יהודי.

עם שק שיפון בסופת שלג

אחת לשבוע נערך בכפר יורלה יום שוק. שם היו קונים ומוכרים איש איש כחפצו. והואיל ובשנת הגלות הראשונה אסור היה לגולים לעזוב את הכפר, הייתי קונה שיפון אצל אנשי יום. כמובן שהתשלום היה יותר יקר מאשר ביורלה. בעלת הבית היתה אופה עבורי לחם בתנור בעוד אני עומד ומסתכל. כעבור זמן, משניתנה לי רשות לנסוע ליורלה, הייתי קונה שם שיפון, טוחנו ואופה לחם.

בפרק זה אספר על אחת מנסיעותי אלה.

פעם קניתי לי ביורלה פוד שיפון (כ- 16 ק"ג), הכנסתי לשק ופניתי ללכת ברגלי חזרה לכפר יום. המרחק היה כשבעה עשר ק"מ. הייתי רגיל ללכת מרחקים מעין אלה, אבל ללא משא על שכמי וללא בגדי חורף כבדים שבהם הייתי לבוש הפעם, הדרך שוממה ואני

השלג מתגבר והולך ובדרך רק אני והקב"ה

מהלך כששק השיפון על שכמי. השמש שקעה, ליל בא, הקור הולך ומתגבר ואני מהלך בדרך, אין איש מלבדי. סופות שלג חזקות ירדו, לא יכולתי לשאת את עצמי. השלג מתגבר והסופות מכות על פני. הרגשתי שנשאר אני במקום, החלטתי להשאיר את שקי בדרך ולהמשיך אט אט לבד. אבל הסופות הלכו והתגברו, לא יכולתי להמשיך ללכת גם ללא שק. מצבי היה בכי רע. הרגשתי שהולך אני

למות. דאגתי כיצד ואיפה יקברוני. בחושך זה לא ימצאו את גופתי, הרוח תשאנה לאן שתשאנה, וגם כאשר יגלוני כבר לא יזהוני. אין כל תעודות עמדי, לא ידעו אפילו שיהודי הנני. ומה בדבר קבר ישראל?! הייתי מודאג מאוד, בעוד השלג מתגבר והולך, ובדרך רק אני והקב״ה, הוא היחידי אשר שומע אותי. התחלתי לצעוק אליו: רבונו של עולם! הושיעני! הצילני! עודני קורא אל ה׳ והנה מבחין אני בעגלת חורף הולכת ומתקדמת לעברי.

מי הוא היושב בעגלה? מאין צץ ובא ברגע מכריע זה? הקב״ה שמע תפילתי ושלח את אליהו הנביא להצילני. שאלתי את היושב בעגלה: ״לאן אתה נוסע״? ״מה זה חשוב לאן בשעה כזאת? — עלה מיד לעגלה״!

ואמנם את נפשי הצלתי והתיישבתי בעגלה. אז אמר לי מצילי שהוא נוסע לעבר כפר יום. שמחתי מאד, ישבתי בניחותא בעגלה. השק מונח לידי ופני מכוסות מפני השלג. תענוג... בדרך שוחחתי עמו, הוא ספר לי סיפורים מעניינים, רבים, עד שהגענו לכפר יום היה עלי ללכת כמה צעדים עד לדירה בה התגוררתי.

בבית טבח החזירים

משך כל הזמן חיפשתי מקום בו אוכל להיות לבד. כעבור חודש ימים אמרה לי בעלת הבית: "הואיל ואתה מרבה בתפילה ובקריאה, יש לי מקום אשר יתאים לך. דירה בודדה של גוי מסוים, שם תוכל להתנהג כאוות נפשך באין מפריע". שמעתי לעצתה וניגשתי אל אותו בעל דירה, הוא הסכים להשכיר לי את הדירה אבל אמר לי מראש שמדי פעם לפעם יצטרך להפריעני לימים מספר. הוא יבוא לשם כדי לטבוח שם חזירים. הגוי עסק בזה על אף איסור הממשלה, ולכן עשה זאת באותו בית בודד כדי שלא יתפשוהו. מאתנו הגולים לא פחד, ידע שלא נלשין לממשלה השנואה עלינו.

עברתי להתגורר באותו בית. העברתי לשם את חפצי ואמרתי אל לבי: "ברוך ה', עכשיו אוכל לנוח מעט, לבדד" אבל לא כן היה הדבר. זמן מועט גרתי בשלווה. לא עברו ימים רבים ואותו גוי, בעל הבית שלי קיים את הבטחתו. הוא הגיע אלי בהובילו חזיר שמן, מלא בשר ושומן והגוי התחיל להתעסק בו בנוכחותי. קודם

כל ערפו. דמו ניתז בכל החדר, גם על חפצי ועלי ניתז דם רב ואני הזדעזעתי... אחר כך הניחו על הרצפה והתחיל לקלף את עורו מעליו. כאשר סיים מלאכה זו חתך את אבירו בזה אחר זה והכין את בשרו לארוחה דשנה. האוויר התמלא באש וסרחון. ואני נוכחתי באותו בית. ביסורים קשים התיסרתי. לא יכולתי לסבול עוד, מיד ארזתי מחדש את כל מטלטלי וחזרתי למקומי הקודם, לאותה משפחת גויים. העדפתי לגור עם גויים אבל לא לגור עם חזירים.

בחתונת הגויים

כשחזרתי לבעלי הבית הקודמים שלי, סבור הייתי שאוכל להניח את ראשי ולישון במנוחה בפינתי. לאחר השעות הקשות שעברו עלי. הנה עכשיו אנוח כל הלילה, עד אור הבוקר, ביודעי שבני אדם בקרבתי ולא חזיר רובץ לידי. אבל גם הפעם טעיתי, בטעות זו נוכחתי עוד טרם נכנסתי אל הבית. כבר מחוץ לבית שמעתי קולות הילולא והבינתי שחגיגה גדולה חוגגים שם. ואמנם בהכנסי פנימה ראיתי שהבית מלא מפה אל פה בגוים ובגויות, הם רקדו, ניגנו, שתו לחיים והשמחה היתה רבה. ומה היתה סיבת הדבר? חתונה נערכה שם, ולכבוד החתן והכלה שמחו כל כך. גם אותי ניסו לכבד במאכליהם, אבל אני לא טעמתי מאומה, כמובן. ניסו החוגגים להאכילני במאכלים אחרים, אולי אלה יערבו לחיכי. אמרה להם בעלת הבית: "רפאל לא יאכל אצלכם מאומה, לשוא טורחים אתם. אם רוצים אתם לכבדו תנו לו לשתות ביצה חיה, ביצה מבושלת לא יאכל אצלכם". שמעו לה האנשים והזדרזו להגיש לי ביצה חיה. לקחתיה מידיהם ונפצתיה בקצה קליפתה ואמרתי עליה "לחיים". ברכתי את הזוג החדש בברכת מזל טוב, אמרתי "שהכל נהיה בדברו" ושתיתי את הביצה דרך הנקב שנקבתי בקליפתה. וכך נאלצתי לחיות עוד לילה במחיצת גויים.

פטירתו של אבא

יום אחד קיבלתי מכתב מאחי, בו כתב לי בין השאר שאבינו נפטר. אבא נפטר בט"ז בשבט תרצ"ב במוסקבה. אחי גר בחרקוב הרחק מביתנו ולא ידע שאשתי החליטה להעלים מידיעתי את דבר פטירתו של אבא משום שבין כה אין מנין יהודים במקום ולא אוכל לומר קדיש. וכשכתב לי אחי מכתב ככתוב איש לאחיו, הזכיר בין השאר את הסתלקותו של אבא, מובן הדבר כיצד השפיע עלי ידיעה זו...

יום אחד קיבלה אשתי מכתב מאורל, מאשה אלמונית אשר לא הכירה, (היה זה מאשת רעי אורנברג). המכתב היה מלא נזיפות חמורות: כיצד עושים כדבר הזה? לאדם אסיר, הנמצא במרחקים, בודד, מסכן, רעב וכו' וכו', לא שולחים לאדם הודעה כזו. מה יועיל אם ידע? אין אפילו מי שיבוא לנחמו כפי שעושים זאת במקום ישוב, ואם חלילה יקרה לו משהו? והוסיפה עוד כהנה וכהנה, ואשתי אף שלא היתה בגולה, סבלה בבית צרות צרורות לא פחות ממני. ומכתב זה גם הוסיף לסבלה המר ופעל את פעולתו הרעה עליה. ומה עשיתי אני לעילוי נשמת אבי? בעוד האבל אומר ששה עשר קדישים ביממה, למדתי אני 16 פרקי משניות ביום.

חג הפסח השני

ימי הפסח קרובים ובאים ועיני כלות לקבל מצה לחג. יום אחד ניגשתי לדואר אבל חבילה עבורי אין, הכשרתי לי בתנור סיר וכף לאכול בפסח, תפוחי אדמה וסלק מוכנים, הגדה לפסח נמצאת עמדי בתוך סידור תפילתי, אבל מצה לקיים בה בלילה הראשון לפחות את מצוות אכילת מצה, לא היתה בידי עדיין.

ב"ד בניסן בבוקר, מיהרתי לדואר לראות אם הגיעה עבורי חבילה מהבית, אבל הדוור השיב את פני ריקם: "חבילה עבורך? — אין". חשבתי בלבי: אולי בכפר יורלה, ששם הדואר המרכזי שממנו נשלחים המכתבים והחבילות לכפרי הסביבה. אולי שם, בדואר יורלה נמצאות המצות עבורי, אגש ליורלה. אבל כיצד? כיצד אגיע לשם? סוס ועגלה אין לי, מה אעשה?

ניגשתי לבעל עגלה אחד ובקשתיו להביאני ליורלה, עבור תשלום הגון. אבל האיש השיב את פני ריקם היות ואין הדרכים נוחות בתקופה זו של הפשרת השלגים. ניגשתי לשני, אבל גם הוא לא רצה וכן שלישי ורביעי, לא השגתי לי בכל הכפר, אדם אחד אשר יסכים להביאני ליורלה בעת קשה זו.

מה אעשה? החלטתי לנהוג בעצמי בסוס. למדתי זה כבר לעשות זאת. ניגשתי לאיש אחד וביקשתיו, תמורת תשלום כמובן, לתת לי את סוסו ועגלתו כי עלי לנסוע ליורלה, מיד אחזור, אמרתי לו. לזה נאות הגוי, הוא רתם עבורי את הסוס לעגלת-חורף, התיישבתי בעגלה, משכתי במושכות ונסעתי לכפר יורלה. הסוס התנהל לאיטו בקושי רב. הנסיעה היתה קשה, אבל בסופו של דבר הגעתי ליורלה. פניתי מיד לדואר, אך הדואר היה כבר סגור בשעה זו. ניגשתי אל מכרי הגולים, אל שני האחים היהודים וולצ'ונוק, אשר היו בקשרי ידידות עם מנהל הדואר, הם ביקשוהו והוא פתח את הדואר, חיפשו בין החבילות אבל למרבה הצער לא הגיע עבורי שום דבר.

חזרתי לביתי בידים ריקות. היה זה כבר סמוך לשקיעה, הספקתי להחזיר את הסוס והעגלה לבעליו. חג הפסח הגיע ואני הגולה הנמצא בארץ גזירה, רחוק כל כך מביתי, בודד... (היהודי מאורנבורג ואשתו נסעו כבר), חוגג את חג הפסח בלי מצות ובלי יין. הייתי ממורמר... עייף... ומתוך פחד פן ארדם התחלתי לומר את ההגדה בקול.

אם אדייק בדברי, הרי לא "אמרתי" את ההגדה אלא צעקתי. זעקתי את המלים בקול רם מאוד. היה זה בתקופה שהגויים עזבו את דירתי הראשונה ואני חזרתי לגור בה לבד. הבית היה ריק מאדם. גרתי יחידי בבית ויכולתי לצעוק בלי להפריע לאיש. קראתי אל ה': "עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה" וכו' וכו'. כל מלה ומלה הכתובה בהגדה אמרה לי רבות, הרגשתי כל משפט, והדי קולי נשמעו למרחוק.

אם אומר שארבע כוסות-דמעה שפכתי באותו ערב אשקר. דמעות רבות הרבה יותר זלגו מעיני בליל הסדר בשנת תרצ"ב.

חג השבועות

בהתקרב חג השבועות הייתי דואג כיצד אהיה ער כל הלילה ולא ארדם. ביקשתי עצות בנפשי — "מה אעשה כדי שלא ארדם". זכרתי שבשנה שעברה היה לי קשה להיות ער כל הלילה, אולם הפעם דאג לי הקב"ה וסידר כך שלא נרדמתי אפילו לרגע אחד. כיצד?

בערב חג השבועות קיבלתי הודעה מהג.פ.או. ובה נאמר: "מחר בבוקר עליך להתייצב עם חפציך בג.פ.או. אשר בקודומקר". כמובן שהתחלתי מיד להתכונן לנסיעה. לא ידעתי לשם מה עלי להתייצב בג.פ.או.. חשבתי בלבי שאולי שולחים אותי לביתי לחודש ימים, משום שלפני חודשים אחדים נפטר אבי ז"ל, ולא מזמן קיבלתי מכתב מביתי בו הודיעוני שאשתי חלתה בעיניה ולקתה בעיוורון, ומחמת המצב הקשה השורר שם סבור הייתי שאולי ישלחוני הביתה לזמן מועט. אבל לא כן היה הדבר. לבסוף נודע לי שפשוט מעבירים אותי ממקום זה למקום אחר.

בין כה וכה צריך אני לצאת תיכף ומיד לדרך משום שהדרך רחוקה. חיפשתי סוס ועגלה, אך לא מצאתי, משום שכל תושבי המקום עבדו איש איש את עבודתו ולא הסכימו לשבות ממלאכתם למשך יומיים ולהסיעני.

אותה משפחה נוכרית אשר אצלה התגוררתי בעבר עשתה עמדי חסד. אמנם מאומות העולם הם אבל לטובה ייזכרו. הם השיגו לי בן-אדם שיובילני לעיר קודומקר, וגם הילוו לי כסף לשלם לו. (אחר כך שלחו לי כסף מביתי והחזרתי להם בדואר).

בערב חג השבועות תרצ"ב נפרדתי מאנשי הכפר ומבני המשפחה שבביתם התגוררתי ועליתי לעגלה שפנתה לקודומקר. המרחק לעיר זו מכפר יום היה כ- 160 ק"מ והיה עלינו להזדרז בנסיעה. כל הלילה נסענו במהירות. היה זה ליל חג השבועות, גשם שוטף ירד בדרכנו, באותו ליל שבועות חייתי ער כל הלילה אם רציתי ואם לא רציתי. אפילו כאשר בעל-העגלה רצה לעצור כדי לנוח מעט בטרם נמשיך לא הרשיתי לו. אמרתי: "מוכרח אנוכי להיות בבוקר בבית הג.פ.או.. אין אנו רשאים להפסיק בדרכנו". כך נסענו כל הלילה. בעשר בבוקר הגענו למחוז-חפצנו. נכנסתי למשרד הג.פ.או. והגשתי לפקיד את צו ההזמנה. הוא אמר לי: "חזור לכאן בעוד שלושה ימים". "ואיפה אלון"? - שאלתיו. "חפש לך מקום-לינה". "והיכן אניח בינתיים את חפצי"? "יכול אתה להשאירם כאן, פה אף אחד לא יגנבם". השארתי את מטלטלי במשרד ויצאתי לחפש מקום-לינה.

יגעתי יגיעה רבה. שוטטתי וחיפשתי, הלכתי מבית לבית אולם מקום ללון לא מצאתי. הבתים היו מלאים וגדושים. העיר היתה מלאה וממולאה עד גדותיה בגולים ואני לא מצאתי לי מקום מחסה. שעות רבות הסתובבתי והעליתי חרס בידי, עד שאיש אחד אמר לי: "לשוא כל מאמציך, בקודומקר לא תמצא את מבוקשך. אבל הקשב לדברי: בכפרים הסמוכים לכאן, אשר המרחק אליהם כשנים-שלושה ק"מ תוכל להשיג מקום ללון.

הודיתי לו ויצאתי לדרכי. מכל הדרכים שהובילו לקודומקר היו מסתעפים דרכים שהוליכו לכפרי הסביבה. פניתי לאחת הדרכים הללו. הלכתי והלכתי עד אשר הגעתי לכפר. וכשנכנסתי לתוכו שמעתי קול-קריאה מתוך אחד הבתים: "כגן! כגן". הפניתי ראשי וראיתי את חברי למאסר, את גינזבורג. כמובן ששמחנו שמחה רבה זה בזה. נשארתי כבר בדירתו. הוא סיפר לי: "לכאן שלחוני מאותו בית-סוהר שדרנו בו בין אנשי העולם התחתון וכל הזמן גר אנוכי כאן. עכשיו, לחג-השבועות הגיעו אלי אורחים יקרים, אשתי ובתי, וגם אתה יקירי הנה הגעת אלי. הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד. נחוג כולנו יחדיו את חג מתן תורה בשמחה רבה.

אני שחתי לו שכאשר נפרדנו באותו בית סוהר והוא נשלח לכאן, נשלחתי אנוכי לכפר יום ושם הייתי עד היום הזה.

לאחר חילופי דברים בינינו חזרתי למשרד הג.פ.או. בקודומקר, הבאתי לבית-גינזבורג את מטלטלי ונשארתי אצלו.

בחג השבועות אמר לי: "בוא אראה לך דבר נפלא".
קמנו ויצאנו לטייל. באותם מקומות היו יערות-עד מרובים. יערות ענקיים המשתרעים על פני קמ"ר רבים. יצאנו אני וגינזבורג לטייל ביער אחד. מארחי הביאני לאותו מקום נפלא שהבטיח להראות לי, ואמנם צדק בדבריו, נפלא היה המקום ומרהיב-עיניים. היה זה מעגל ענקי של עצים, ובתוכו בירידה של מדרגה אחת מעגל פנימי של עצים, ובתוך מעגל זה עוד מדרגה נמוכה ממנה ובה מעגל נוסף של עצים. כך היו שם כארבעה מעגלי-עצים זה בתוך זה ומסודרים הם במדרגות מעגל אחד נמוך מהסובב אותו. ירדנו למטה ושם נגלה לעינינו מעיין מים חיים. התכופפנו ושתינו ממימיו. המים היו צלולים, קרים ומתוקים.

גינזבורג סיפר לי: "הגרף שצ'רבטוב היה בא לכאן עם חבריו מפעם לפעם. הם היו עורכים כאן סעודה בחיק-הטבע. הביאו לכאן גם סמור (קנקן לחמם מים) ושתו תה ממי המעיין.

שלושה ימים גרתי אצל גינזבורג. בילינו יחדיו בנעימים. ביום הרביעי נפרדתי ממנו וחזרתי לקודומקר.

"קדיש" על קבר יהודי אלמוני

בבנין הג.פ.או. בקודומקר הודיעו לי ולעוד גולים שנשלחים אנחנו ל- טמיון. יצאנו בעגלות לדרכנו, הלכנו כשבועיים וחצי תחת משמר קל.

כל הנשלחים היו גויים. לפתע גיליתי יהודי אחד, והיה לי חבר לנסיעה. באמצע הדרך סיפר לי: "פעם עברתי במקום זה והיה איתנו יהודי אחד, באמצע הדרך נפל ומת. כמובן שאנשי הג.פ.או. לא עשו מכך עניין גדול, הם חפרו בור, השליכוהו לתוכו וכיסוהו בעפר. אני לא השלמתי עם המצב. כאב לי שככה עלה בסופו של היהודי, אשר אפילו את שמו אין יודעים, סימנתי לי סימן לדעת שזהו מקום-קבורתו, והנה זהו המקום, כאן נקבר.

ביקשנו את השוטרים לעצור לרגע. ירדנו שנינו מהעגלה והיהודי שסיפר לי את הפרשה הכאובה אמר "קדיש" לעילוי נשמתו

של המנוח, שמת בימי גלותו. המשכנו בדרכנו עד תחנת הרכבת, וברכבת נסענו ל- טיומן. בהגיענו לשם שלחונו לנמל להמשיך דרכנו באניה צפונה.

שם בנמל טיומן נפגשנו בחבר'ה צעירים, בחורים ובחורות יהודים שגם הם הוגלו לכאן. שמחתי בהם מאוד לאחר שזמן רב כל כך הייתי בין גויים. גם הם שמחו בי, הייתי אז אברך צעיר כמוהם ופתחנו בשיחה ידידותית כאחים, ועוד יותר מזה כאחים לצרה.

אם היית אי-פעם רחוק מרחק רב מביתך וזמן רב בין גויים, רק אז תרגיש את ההרגשה הנפלאה, פגישה עם יהודים מהי.

סיפרתי להם שנשלחתי לטיומן והנה עכשיו אומרים לי לעלות לאניה להמשך הדרך, הם חייכו ואמרו לי: "עכשיו ישלחו אותך בוודאי לאובדורסק".

ואמנם כן היה. עליתי לאניה שפנתה צפונה והפליגה בנהר לעבר העיר אובדורסק.

אובדורסק

העיר אובדורסק שוכנת על הנהר אוב ולכן נקראת בשם זה. נכנסתי לעיר והתחלתי בחיפושים אחרי דירה. לפתע פגשתי בצעיר שעל פניו ניכר היה כי יהודי הינו (היום הוא בארץ ישראל ושמו גרובוי). מיד הכרנו זה בפניו של זה שיהודים אנחנו ונעמדנו במקומנו זה מול זה. סיפרתי לו שהוגליתי לכאן והוא סיפר לי שגם הוא גלה בגלל ציונות. והוסיף: "אנו נמצאים כאן שנים-עשר חבר'ה. זמן רב אנחנו כאן והסתדרנו במקומות מגורים". והוא כבר מודיע לי מראש: "יהיה לך כאן קשה למצוא מקום לינה", ואמנם צדק. זו עיר נמל גדולה, ואני הסתובבתי בה לאורכה ולרוחבה. הלכתי מבית לבית ממש, אבל העיר היתה מוצפת בגולים כה רבים שבכל בית אמרו לי: "כבר יש כאן גולים".

בבית אחד אמרה לי בעלת הבית: "יש כאן מקום ללון אבל במחיר גבוה". בלית ברירה הסכמתי, היא גרה עם בנה שעמד להתחתן ובינתיים, לתקופה הקצרה עד לנישואיו, תקציב מקום עבורי, נכנסתי לבית. למחרת, כשקמתי בבוקר והתעטפתי בטליתי ותפילי, ניגשה אלי בצעקות: "היודע אתה היכן אתה נמצא"? והתחילה לספר לי את "יחוסה": "אני קומוניסטית אמיתית ונאמנה לאידיאל עד כדי כך, שכאשר אסרו את הצאר הרוסי בטובולסק ועד

להריגתו היה צורך לשמשו, ואת מי בחרו הקומוניסטים לתפקיד זה? — אותי. בטחו בי ובנאמנותי, הם ידעו שאותי לא יוכלו לשחד, אני שירתתי אותו עד אשר הרגוהו, ואתה רוצה לעסוק בביתי בעניני דת"! אינני רוצה שתחיה כאן אפילו רגע נוסף. הסתלק מכאן"! וגירשה אותי מביתה. ידעתי שמקום אחר לא אצליח להשיג, לכן התחלתי מתחנן לפניה שתשאירני בביתה. היא הסכימה בתנאי שאבטיח שבביתה לא אתפלל, חבטחתי לה, חשבתי בלבי שאלך אל גורובוי ואתפלל אצלו.

למרות העובדה שהכרתי את כל שנים-עשר החבר'ה והיינו מרבים לדבר ולשוחח, בכל זאת היתה לי שפה משותפת איתו יותר מאשר עם כולם משום שהיה בן-ישיבה לשעבר. ומאידך גיסא לא היה לי נעים להתפלל אצלו. הם התגוררו ארבעה חברים בחדרון קטן, וגורובוי עוד למד חייטות, קנה מכונה והיה תופר באותו חדר צר ומזה היתה פרנסתו. בלית ברירה הייתי הולך אליו להתפלל תוך כדי חיפוש דרכים אחרות כיצד להסתדר עם התפילה.

כל היום לא נמצאה בעלת-הבית בדירה. הייתי שם לבדי. פעם ראיתי שבעליית-הגג מתייבש חציר המפיץ ריח טוב מאוד ועמד שם סולם. היו אלה ימות החמה וביקשתי רשות לנוח שם ביום. בקבלי רשות לעלות לעליית-הגג, נכנס רעיון בראשי, שאוכל להתפלל שם ואיש לא יידע, וכן עשיתי. התפללתי למעלה בעליית-הגג וגם תורה למדתי שם.

לעתים קרובות הייתי נכנס אל הבחורים הציונים והם היטיבו עמדי רבות.

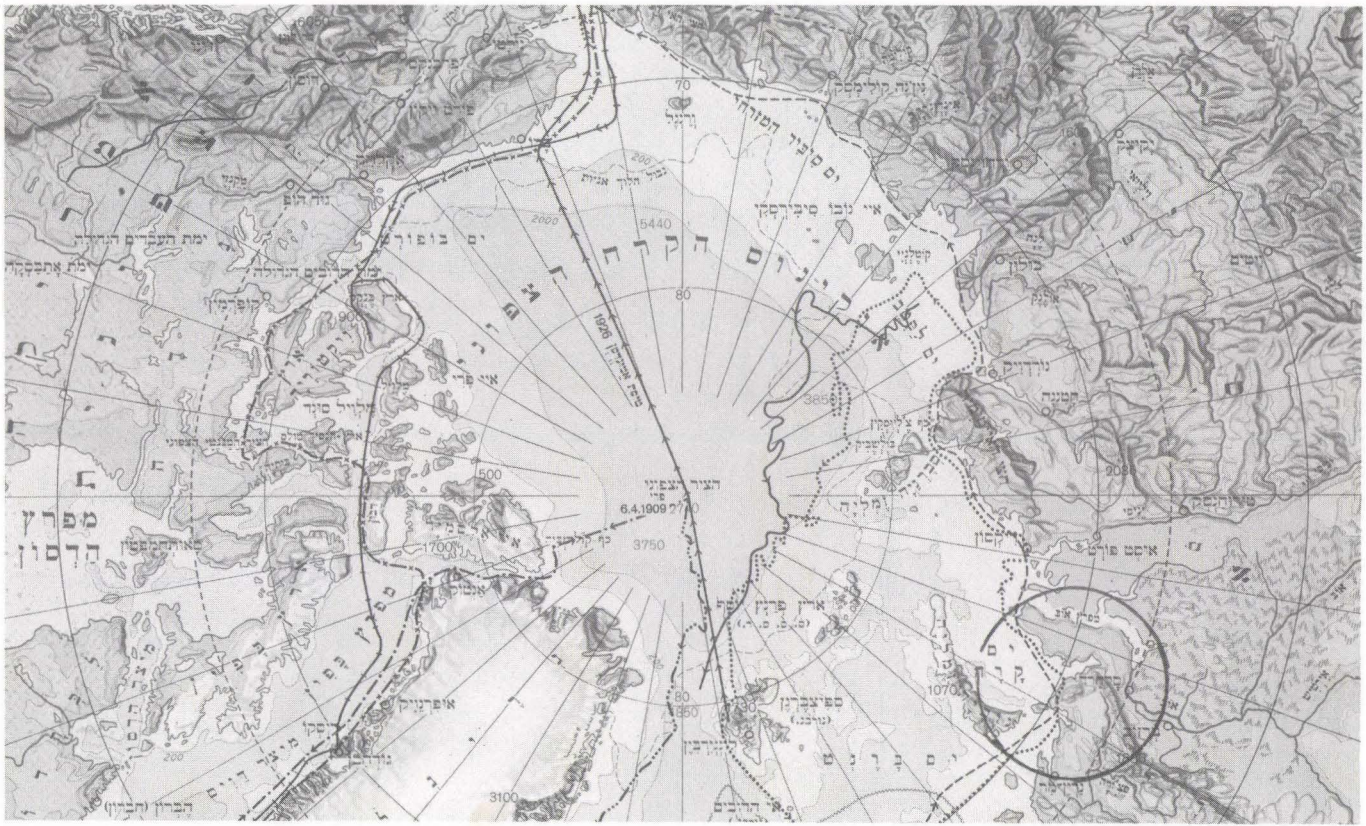
לא השגתי אוכל לאכול משום ששם קיבלו מזון רק לפי תלושים. אך אני כאסיר, לא היו לי כל תלושים, קיבלתי מעין-תלוש מהג.פ.או. שעל ידו אוכל לקבל לחם בלבד. יעצו לי הבחורים להכנס לרופא ולהתלונן על משהו אז אולי אצליח לקבל כרטיס נוסף למזון טוב. עשיתי כעצתם, נכנסתי לרופא ממשלתי מפורסם ואמרתי לו: "לבי כואב", בדק לי הרופא את הלב ואמר לי: "נשום"! ואני, עשיתי כעצת חברי ובמקום לנשום עמוק עצרתי את נשימתי כליל, "משחקי" הצליח והרופא נתן לי אישור שהנני חולה הזקוק למזון מיוחד מזין ומבריא.

יום אחד אמר לי חברי החייט, אשר הייתי מרבה לשוחח עמו: "אבקשך לא לבקר אצלי בשבת משום שגם לי וגם לך לא יהיה נעים כשאתה תהיה נוכח בשעה שאני עובד בשבת". הפסקתי לבקרו ביום המנוחה.

כחודש ימים הייתי באובדורסק. פתאום הודיעו לי בג.פ.או. שאהיה מוכן כי למחר שולחים אותי למקום אחר. אנה ישלחוני לא ידעתי, עליתי לאניה שהפליגה צפונה.

ג. באזור הקוטב הצפוני

מפרץ
חדסון
הקרח
הצור הצפוני
6.4.1909
1926
הברון (חברון)

באיזור הקוטב הצפוני — בכפר חע

בין הסמידים

בשבעה עשר בתמוז תרצ״ב הורדנו מהאניה לכפר חע באיזור הקוטב הצפוני, על שפת הנהר אוב. במקום ההוא רוחב הנהר שמונה ק״מ והוא נשפך לים קרח, הסמוך לים הקרח הצפוני.

היינו אחד-עשר אנשים, בין כולם היה עוד יהודי אחד מהעיר קרצ׳ ושמו קטי גרוצקי. שאר האנשים היו גויים, ביניהם שני שרים, האחד בממשלת קולצ׳ק והשני בממשלת יודניץ. היה גם פרופסור אחד, הצד השוה ביניהם היה שכולם אסירים פוליטיים היו.

הכפר כלל תשעה-עשר בתים קטנים בסך-הכל, בהם גרו פקידי הממשלה הממונים על אנשים רבים העובדים לצורך הממשלה. ומי הם עובדים אלה? — שבט פראי של בני-אדם החי באיזור הקוטב הצפוני לחופי ים הקרח. נקראים הם סמידים. בתקופת הצאר עבדו הסמידים עבור אנשים עשירים, שרובם גרו בעיר טובולסק או בעיירות גדולות אחרות והפקידים שגרו בכפר חע ניהלו את כל עסקיהם, אבל אח״כ, בתקופת הבולשביקים, הפך הכל לקניינה הבלעדי של הממשלה, וגם הפקידים הפכו להיות פקידי הממשלה.

באיזור זה מצויים דגים וצבויים לרוב, ובאלה היו סוחרים. פעם ראיתי אצלם דג שאורכו כחמישה מטרים. אניות מלאות היו נשלחות משם. המסחר היה גם בעורות דובים לבנים וביתר החיות והעופות הנמצאות בסביבה. הסמידים היו צדים את החיות, פושטים מהם את עורותיהם, דגו את הדגים והפקידים לקחו כל זה ושלחו למקומות רחוקים.

באותו איזור אין שום גידולי קרקע, לא ערער, לא דרדק, לא עץ, מחמת הקור הגדול השורר שם, 70 מעלות עד 75 מעלות צלסיוס מתחת לאפס. ובכדי לבנות בתים לפקידים חביאו לשם קורות ושאר חומרי-בניה באניות.

סיביר

ברדתנו מהאניה ראינו את הסמידים, פרימיטיביים ביותר הם. אודות רחצה, תספורת וכדו' אינם יודעים, בתים אין להם ומגדלים הם צביים לרוב. הצביים אוכלים מוך (זהו מעין-צמח דק כקטיפה) והוא הגידול היחיד הנראה שם, אפילו כשיש שלג בגובה של כמה מטרים חופרים הצביים בכפות-רגליהם בשלג, מכרסמים בשיניהם ומגיעים אל המוך, וכאשר אזל המוך נודדים הם למקום אחר. אהל הסמיד נקרא ציום והוא מקימו מעור-צביים וממוטות

העושיים מעצמות ומקרני הצבי. כל בגדי הסמיד תפורים מעור הצבי. מהעור הדק תופרים כותנות ומהפרווה — מעילים, כובעים ומגפיים. מגידי הצבי עושים חוטים, מעצמות הצבי ומקרניו — כלים שונים ומקלות, את המקלות מתקינים ע״י חיבור וקליעת הקרנים או העצמות זו בזו.

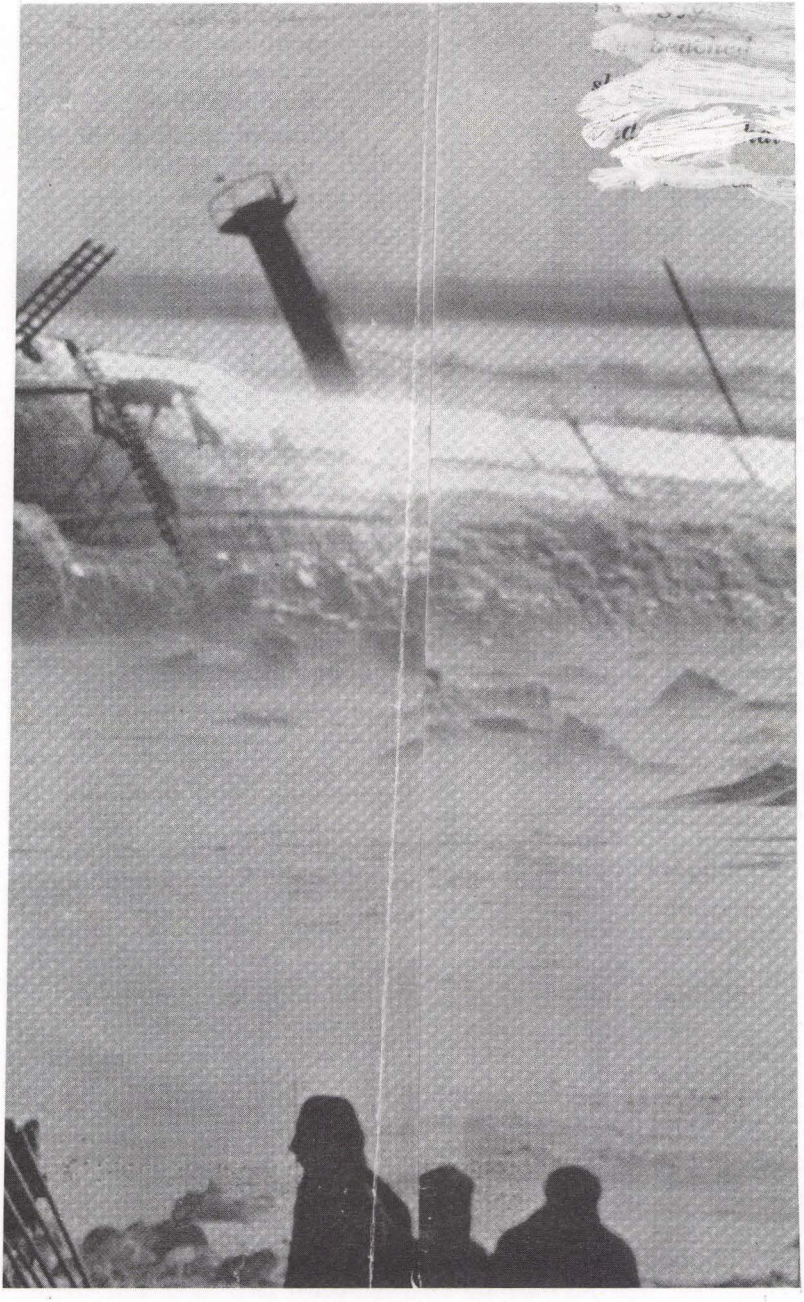
כשהגענו לכפר ראינו את הציומים והסתכלנו כיצד מתיישבים הסמידים לאכול. אוהבים הם מאוד לשתות דם, וכדי שלא תאבד אפילו טיפת דם אחת הורגים הם את הצבי בחנק. ראיתי כיצד חונקים הסמידים צבי; קושרים הם חבל סביב צווארו ושני אנשים מושכים משני קצוו החבל עד אשר נחנק הצבי. אז משכיבים אותו על הקרקע, פושטים ממנו את העור, חותכים אותו לשניים בצורה כזאת שהדם מחלקו העליון של הצבי נשפך לחלקו התחתון ואיננו נאבד. אחר כך שופכים את כל הדם לקערה גדולה. הם מחלקים את הבשר החי ביניהם. כל סמיד מקבל מנה גדולה ובספלו לוקח דם לשתיה מתוך הקערה. הסמיד אינו זקוק לשולחן, כסא וכלי אוכל, מתיישב הוא על הקרקע, רגליו מקופלות תחתיו, על ברכיו פיסת לוח אשר עליה הוא חותך את מנת הבשר החי שלו, ולקינוח שותה ספל דם. כמובן שידיהם, פניהם ובגדיהם מגועלות בדם. בראותי כל זאת בפעם ראשונה נזדעזעתי.

לפני הסעודה טבל כומר-הסמידים את אצבעו בדם והתיז על האוהלים. זוהי מעין עבודה זרה שלהם. עובדי אלילים היו הסמידים.

שפה מיוחדת להם הנקראת סמידית. כתב אין להם.

אנו, אחד עשר הגולים, התחלנו להתרוצץ ולחפש לנו מקום מגורים. בכל תשעה עשר הבתים הסתדרו שלושה מאתנו, ונותרנו עוד שמונה אנשים. קצין הג.פ.או., שצריך היה לקבלנו, לא נמצא בביתו, הוא נסע, ואנו לא ידענו אנה נפנה. בינתיים נודע לנו שבעבר נשלח לכאן לגלות כומר גדול ועמו הגיעו גויים רבים אדוקים שהיו אוהדיו ובאו לכאן כדי לשרתו. גם הוא לא מצא מקום מגורים, מה עשו? יש הרבה הרים בסביבה, חפרו תלמידיו מערה באחד ההרים, התקינו דלת והכינו לו שם מקום מגורים. עברו ימים והכומר מת, היה זה לפני שנה והמערה הפנויה נשארה ״ירושה״ לג.פ.או., בשמענו זאת ביקשנו את מזכירו של הקצין רשות להתגורר במערה, הוא הסכים והסתדרנו שם שישה אנשים.

לא היתה כל אפשרות להשיג שם אוכל. הסמידים אכלו בשר ודגים חיים, ואל הפקידים הגיע מזון מאובדורסק באניה. מוסד הג.פ.או. הוכרח לספק מזון גם לנו. יום יום קיבל כל אחד מאתנו 400 גרם לחם (הבטיחו לתת לנו גם רבע ק״ג סוכר לחודש

ומעט טבק מחורקה (טבק עבה) לעשן. אבל רק לעתים נדירות קיבלנו זאת).

להשיג משהו אחר לאכול לא היתה כל אפשרות, רק בשר חי ודגים חיים, בלתי מבושלים. לא היה שם עץ ולא נפט או חומר דלק אחר.

כל הגולים שהיו שם התרגלו לאכול בשר חי ודגים חיים. ואני, אילו יודע הייתי את מלאכת ה"שחיטה", יכולתי לשחוט צביים ולאכול את בשרם, שהרי הצבי חיה כשרה ואף את חלבו מותר לאכול, אבל אינני שוחט ולא יכולתי לאכול בשר. דגים חיים אכלתי שם לעתים רחוקות, משום שרוב הדגים באיזור לא היו כשרים, הייתי הולך אל שפת הנהר, שם עמדו הסמידים ודגו דגים, ביקשתים שיתנו לי דגים, ואני הייתי בוחר ביניהם דגים כשרים (אם היו בנמצא), בעלי סנפירים וקשקשים, אותם לקחתי מהם. דלי דגים תמורת חתיכת סוכר שנתתי להם, משום שבכסף לא היה להם צורך. אם לא היה לי מה לתת תמורת הדגים, נתנום הם לי במתנה, טובי לב היו אבל פראים.

ביקרתי בציום אחד. ראיתי כיצד אוכלים הם דגים. יושבים על הקרקע ומחטטים במקלונים בבשר-הדג, מחטטים ואוכלים בלי לפגוע בעצמות הדג, לאחר שסיימו לאכול נשאר שלד הדג שלם.
מסתבר שמתקינים הם מהעצמות דברים שונים.

תשעה חודשים בשנה מנותקים היינו מכל העולם, רק במשך שלושה חודשים הגיעו לאיזור הקוטב-הצפוני אניות. ומדוע היינו מנותקים? משום שבאותו איזור היו הנהרות קפואים לגמרי ודרומה יותר נמס כבר הקרח, כך שבאזורים מסוימים היו גושי קרח ובאזורים אחרים — מים, לכן לא היתה כל גישה לשם לא באניה ולא במזחלת. היה צורך לחכות לתקופת ההפשרה הקצרה בת שלושה חודשים, שבהם כל הקרח נמס כבר בצפון וגם בדרום, אז יכולים היו להגיע אלינו באניה.
היה זה בחודשים יולי, אוגוסט וספטמבר.

יום הכיפורים וחג הסוכות

בערב יום כיפור חזר הקצין מסיורו בכפרי הסביבה ושלח אלינו שליח ובפיו הודעה: "הואיל ואניה קטנה "שוברת-קרח" עומדת ליד החוף טעונה בסחורה ואינה יכולה להגיע, עליכם ללכת ולהוריד את המטען מהאניה".

וכיוון שהשליח אמר זאת באופן כללי ולא נקב בשמו של כל אחד, חשבתי בלבי: "ערב יום הכיפורים היום ולא אלך. נשארתי במערה. למחרת היום, בבוקר יום כיפור, הגיע שוב שליח מקצין הג.פ.או. ובפיו הודעה חדשה: "על כולכם להתייצב לפני הקצין". כך היה הסדר לכל הגולים בכל מקום בו נמצאו, גם בכפר יום התייצבנו פעם בשבוע. ובכן, הלכנו אל הקצין ונעמדנו בתור, זה אחר זה, אז הבחנתי שהקצין שואל כל אחד שאלות אחדות ואחר-כך חותם הגולה את שמו. כשהגיע תורי עניתי על כל השאלות ששאלני אולם כשנתן לי את הגיליון כדי לחתום אמרתי לו: "היום יום חג אצלנו היהודים, יום הכיפורים, ואסור לנו לכתוב". והוספתי: "הרי גם בכפר יום היינו מתייצבים, אולם לא חתמנו את שמותינו, הם רק ציינו שנמצאים אנחנו, למה לי לחתום כאן"?!

הקצין כעס עלי נורא, פניו התאדמו כסלק. הוא קם ממקומו והתחיל לצעוק: "באת לכאן להכניס עניני דת? כאן אין דברים כאלה"! לא עניתי לו מאומה ולא חתמתי, אחר כך הודיע לנו הקצין: "כל חמישה ימים עליכם להתייצב לפני", ושוחררנו. ההתייצבות הבאה חלה בדיוק בחג-הסוכות. באנו אליו שוב, ושוב אותה פרשה, כשהגיע תורי לחתום אמרתי לו: "היום חג", הקצין התפוצץ מכעס וצרח עלי: "מה זה כאן? שוב חג? באת לכאן כדי לחגוג? אתה אסור! בוא אחרי"!

הוא הוליכני לבית קטן וחשוך, לא הרחק, הכניסני לתוכו ואת הדלת סגר אחרי. לא ידעתי מי נמצא במקום אך הרגשתי שעוד אחד או שניים נמצאים כאן זולתי. שמעתי קולות נחרה. אחר כך התחלתי לחשוב: מה עלי לעשות? יש להתפלל מעריב, — היה זה לילה שני של החג. צריך מעט מים לנטילת-ידיים, התחלתי לדפוק בדלת, ניגש השומר ושאלני מבחוץ: "מה רצונך"? אמרתי לו: "צמא אני למים", הביא לי השומר ספל מים, נטלתי את ידי והתפללתי תפילת-ערבית לשלוש רגלים. מי הם שכני, או מיהו שכני, זאת לא ידעתי עדיין, שנתו או שנתם היתה חזקה, לאחר התפילה התיישבתי על הארץ במקום בו עמדתי ותוך כדי ישיבה נרדמתי.

עברו כמה שעות ופתאום נפתחה הדלת, קצין הג.פ.או. בכבודו ובעצמו בא עם סגנו והאיר עלי בפנסו, אז ראיתי ששוכבים שם שני סמידים. הקצין אמר לי: "בוא אחרי"! כשאמר זאת, נבהלתי בהלה גדולה ומרה, משום שבשעה שלא חתמתי את שמי בפעם שניה אמר לי בכעס: "אני אשלח אותך למקום כזה שלא תצטרך לחתום שם, לא תראה שם אף אדם, רק דובים לבנים".

עוד קודם לכן סיפרו לי שקיים מקום כזה כשלושים ק"מ צפונה

מכאן. המקום נקרא קופיטוגן ושם יש כעין בית סוהר, בית באמצע הנהר ובו מושיבים את האסיר. פעמים אחדות בשבוע היו באים אליו בסירה וזורקים לו לחם, משם אין חוזרים לעולם; האנשים מתים שם מחוסר יכולת להחזיק מעמד בסבל זה, ועכשיו, כשאמר לי "בוא אחרי" סבור הייתי ששולחני לשם, קמתי ממקומי מלא פחד ויצאתי. הקצין הולך ואני אחריו וכשהגענו למקום בו צריך היה הקצין לפנות לביתו שאלני בכעס: "מתי מותר לך לחתום" "מחר בלילה, לאחר צאת הכוכבים". "אז בוא אלי מחר לביתי"! ציווני ופנינו איש איש לדרכו.

במוצאי החג באתי אליו, לא הכרתי את האיש; הוא התחיל לדבר אלי רכות ואמר לי "גם אני אסיר; מהעיר סברדלובסק שלחוני לכאן בתור עונש לעבוד כקצין חמש שנים, ומוכרח אנוכי למלא את חובתי, עשה כן גם אתה ומלא אחר ההוראות, למה עליך להיות עקשן"? הסברתי לו בנחת: "כתוב בתורתנו שרק בפיקוח נפש מותר לחלל שבת וחג, והרי אין לך רשות לירות בי או להרגני בגלל זה, רק לאסרני, ובכן, מכיר אני זאת. הייתי כבר אסיר, ישבתי בבתי סוהר במוסקבה, בבוטירקה וישבתי בסברדלובסק. אגב, הסברתי לו, יש בתורתנו גם דברים כאלה שעליהם ייהרג ואל יעבור". והסברתי לו את העניין של שפיכות דמים, גילוי עריות ועבודה זרה. הקצין הקשיב קשב רב לדברי וכשסיימתי אמר: "כן, מבין אני אותך, כל זה טוב ויפה בבית אבל לא כאן. היו כאן כמרים קדושים וכאן עזבו את כל מנהגיהם". עניתי לו: "אבל התורה שלנו אומרת שאין שום חבדל במקום בו נמצא האדם".

לאחר שיחה ארוכה אמר לי בנחת: "הבטח לי שזה לא יקרה שניתי". הבטחתי לו ובלבי חשבתי: להבטיח מותר.

סוכה באיזור הקוטב הצפוני

עוד לפני חג הסוכות דאגתי כיצד לבנות סוכה. סכך אין שם, סוכה יכולתי לעשות; ליד פתח המערה היה מקום שיכול היה לשמש לי כסוכה, אבל במה לכסותה לא היה לי. סיפרו לי אנשי המקום שבמרחק של כשלושים ק"מ מכאן גדלים מעין קנים רכים בגובה של פחות ממטר.

בין אחד עשר הגולים היה פרופסור למטאורולוגיה מהעיר קוסטרומה. שמו היה וסיליב. הוא היה כבן שישים שנה, רווק זקן, עני מדוכא, ולא היה מי שישלח לו תמיכה. אנחנו היינו מקבלים מבתינו חבילות וכסף מפעם לפעם והוא לא קיבל מאומה, לא היה לו ממי לקבל. נתתי לו שתי פרוסות עוגה ממיני המאפה

שקיבלתי מביתי, ותמורתן הלך והביא לי את הקנים עבור סכך. כך היתה לי סוכה. אבל הרבה לא זכיתי לשבת בסוכתי, בלילה השני של חג הסוכות אסרוני וישבתי בבית הסוהר עם שני הסמידים ואחר כך נעלמה הסוכה כליל, הרוח העיפה את הסכך.

מדירה לדירה

בוקר אחד קמנו ונוכחנו לדעת שאנו קבורים במערה. היה שלג רב כל כך שהוא כיסה את פתח "דירתנו", היא מערתנו. חמישה מטרים שלג כיסה את המערה ויכולנו להיקבר חיים חלילה, אבל היה לנו נס: אחד מתוך אחד עשר הגולים צריך היה את חברו שהתגורר עמנו במערה, הוא הלך ולא מצא את המערה, עד אשר חבין מה קרה. לפי חישוביו הוא ידע איפה צריך להיות מקום המערה, קרא לחברו ושניהם יחדיו גרפו את השלג. גרפו וגרפו עד הגיעם לפתח מערתנו והצילונו.

עם התגבר הקור קשה היה לגור במערה. היה שם כפור. הטמפרטורה הגיע ל- 75 מעלות צלסיוס מתחת לאפס, וכאשר נשבה רוח חזקה, היתה סכנה ללכת בחוץ. לא היתה כל אפשרות ללכת. סיפרו לי באובדורסק שבכפר חע אי אפשר ללכת בגלל הרוח, רק בעזרת חבל אפשרית ההליכה, האדם מחזיק בחבל הקשור מבית לבית ובצורה כזאת הוא מהלך, אבל אין זה נכון, לא נקשרים בחבל משום שאין שם כל חבל.

נוסף לקור העז התחלתי לסבול גם מן החשיכה. בתחילת הקיץ ראינו כיצד החמה שוקעת אט אט אך איננה שוקעת לגמרי אלא מגיעה לגובה שתי קומות בלבד ומיד עולה שוב למעלה. זה היה בשעת אחת בלילה. אז מתקיימות שקיעה וזריחה ביחד, ולכן בעונה זו תמיד אור. את ספירת העומר ספרתי ללא ברכה, משום שצריך לעשות זאת בלילה. שבת עשיתי לעצמי כך: משעה עשר "גדרתי גדר" לעצמי וקיבלתי עלי את השבת. הפסקתי לכתוב ולעשן עד יום ראשון בבוקר, שאז היה מוצאי שבת. לעומת זה בחורף, רק ב- 11 לפני הצהריים זורחת השמש וכבר בשתיים וחצי אחר הצהריים לילה ממש. חושך גמור, ירח וכוכבים בשמיים, ומחמת חשיכה זו שארכה עשרים ואחת שעות ביממה סבלתי סבל רב, חיפשת דירה, לא יכולתי להיות עוד במערה החשוכה והקרה. הלכתי מבית לבית עד שלבסוף מצאתי, משרת לשעבר הקציב בביתו הקטן לי וליהודי השני קיטיי גרוצקי פינה אחת. בביתו היה לנו חם ואור, היו לנו מנורות-נפט, "ולא חסר לנו מאומה". שילמנו לו ביוקר אבל היה כדאי.

היו בבית שתי מנורות נפט קטנות, ובלילה, כשהיה כבר חושך גמור, היה מדליק בעל הבית את מנורות הנפט. אחת עבורו ואחת עבורנו. גם בליל שבת עשה זאת. ועל פי דין אסור ליהודי להשתמש בשבת בדבר שהגוי הכין עבור יהודי בשבת, לכן, לאחר שנתן לנו את המנורה הדלוקה בליל שבת, אמרתי לו: "בוא נתחלף במנורות, אתה תתן לי את שלך ואני אתן לך את שלי". "למה לך"? "זהו הדין" — עניתי לו קצרות". הוא הכירנו כבר עם כל דקדוקי ועשה כדברי; התחלפנו במנורות. בליל שבת הבא, הדליק בעל הבית את שתי מנורות הנפט, ומיד לאחר שהדליקן נתן לי את שלו ואת שלי לקח לעצמו, אמרתי לו: "הפעם אין צורך להחליפן. שלי תהיה אצלי ושלך אצלך". הדבר נשאר אצלו בגדר תעלומה.

תושבי הכפר חע היו רחוקים מכל העולם עד כדי כך ששנתיים וחצי לאחר מוות הקיסר, כאשר התחילה כבר הרבולוציה, - מהפכה - המשיכו הם להתפלל פעמיים ביום לשלום הקיסר. הם היו מתפללים בתוך בית קטן שאותו ייחדו לכנסיה.

הנוצרי אשר בביתו התגוררתי לא ידע שיהודי אנוכי, אמרתי לו שצריך אני להתפלל ל- ה', זאת הבין. ומששמע שמוצאי ממוסקבה — האמא של רוסיה — היה לו דרך ארץ כלפי. בראותו שאני מניח תפילין ומתעטף בטלית שאלני: "האם כל תושבי מוסקבה מלבישים זאת בהתפללם"?. "הן" אמרתי לו.

סיפר לי: "פעם היה כאן אברך צעיר, עטור זקן ופאות כמוך, וגם הוא היה עושה כמוך בהתפללו (מניח תפילין ולובש טלית). הוא מת כאן ונקבר, עבר זמן ואביו בא לכאן, רצה להעביר מכאן את גופתו, הוא שכר אנשים והם חפרו כאן שתי יממות, מפאת הכפור שכאן, כה קשה היה להוציא את גופתו.

בבית זה היו לי צרות. בעלת הבית היתה משוגעת. היו לה שני בנים, האחד בן שתים עשרה והשני בן שלוש עשרה והיא היתה צועקת ומקללת. היתה גם נוהגת לירוק לי בפני, לימדה את בניה שבזמן שאני וקיטי גרוצקי ישבנו ואכלנו היו באים הבנים וחוטפים מאתנו את מזונותינו. נהגו גם לחטוף ממני את מה שקיבלתי מביתי, אנחנו ניסינו להתחכם עליהם אבל זה לא עזר. בעל הבית לא היה כל היום בבית ואנו סבלנו סבל רב. עד אשר אחד הפקידים חטא ושלחוהו מכפר חע. נשארה אשתו ללא פרנסה ולכן השכירה את ביתה לכמה מאתנו ללון, קיבלנו בביתה פינה ללון, היו שם עוד גולים ועברנו לגור עמהם.

כשהגיע חג הפורים הרהרתי בלבי כיצד אקרא את המגילה. בבית בו התגוררתי היו עוד גולים ואל כמה מהם באו גם נשותיהם, ובנוכחות כל אלה לא יכולתי לקרוא את מגילת אסתר. אבל היה שם חדר אחד שבו ישנו בעלת הבית וילדיה. ובכן, זה יהיה חדר מתאים לקריאת-המגילה — חשבתי, ניגשתי אל בעלת הבית ואמרתי לה: "צריך אני להתפלל שעה, אולי תואילי להרשות לי לעשות זאת בחדרך"? לשמחתי נאותה האשה, לקחתי את הנר היחידי שהיה שמור עמדי, נכנסתי לחדר וקיימתי בו את המצוה של קריאת המגילה.

מנין היה לי כסף? אשתי היתה שולחת לי כסף מהבית. אבל הרבה כסף פחדה לשלוח כדי שלא יחשדו מנין לה זאת, לכן שלחה לי ספר ובתוך כריכתו שטרות כסף, הדביקה שוב את הכריכה ושלחה לי. במכתב כתבה: "עיין בדף ראשון של הספר, בו תמצא דבר טוב.
פעם הדביקה שני דפים זה לזה ובתוכם הכניסה כסף, כך הגיע אלי הכסף.

אורות הצפון

בהיותי בכפר חע ראיתי דברים "מיוחדים" שרצוני לציינם. ראשית: "אורות הצפון, הנקראם ברוסית: "סברניה סיניה". באורות אלה יש שני סוגי תמונות המופיעות בשמיים בלילה, באיזור הקוטב הצפוני.

תמונה 1: זה קורה לעתים קרובות. לפתע מאירים בשמיים כתמי אור רבים, גדולים וקטנים, במקומות רבים צצים הם בשמיים. אורות אלה נשארים לפעמים עשר דקות ולפעמים יותר. אור חברק מופיע לרגע בלבד ונעלם, ואילו "אורות הצפון" היו נשארים זמן ממושך, לפתע נפסקו כשם שהופיעו.

תמונה 2: ראיתי שתי פעמים בלבד. פעם היה זה בשתיים בלילה. "אורות הצפון" הופיעו בצורות שונות ובצבעים שונים. היה זה מחזה פנטסטי. אחד מחברי לגלות העירני משנתי כדי לראות מחזה מרהיב-עיניים זה. לאחר עשר דקות השתנו הצורות, וכן הצבעים השתנו לצבעים אחרים, כעבור חמש דקות נוספות השתנו שוב. כך נמשך המחזה המרהיב כשעה וחצי, בשינויים אחרים נפלאים ויפים אלה מאלה.
פעם נוספת ראיתי כזאת ואז נמשך המראה עשרים דקות.

במוסקבה סיפר לי אחד: "בצעירותי, כשלמדתי בפטרבורג, התארגנה קבוצת סטודנטים לטיול-מדעי לצפון-אורל במיוחד כדי

לראות את "אורות הצפון". הטיול עלה דמים מרובים ואני לא נסעתי משום שלא היה לי כסף, והנה אתה זכית לראות זאת ללא כל תשלום.

נסיעה בצביים ובכלבים

מחזה יפה שם לחזות כיצד רוכבים על צביים. ישנם במקום שני סוגי צביים, צביים למשא וצביים לרכיבה. צביים למשא לא הזדמן לי לראות, אולם צביים לרכיבה ראיתי.

רותמים ארבעה עד חמישה צביים לעגלת-חורף. עגלת חורף קלה ורחבה למטה כדי שלא תתחפך והצביים הרתומים אליה דוהרים במהירות עצומה. כדי שהאיש היושב בעלגה לא יפול קושרים אותו היטב לעגלה. — בעל העגלה המוביל אותה עומד, מקל ארוך העשוי מעצמות קטנות מקרני הצביים או מטלפיהם בידיו. באותו מקל מכה העגלון בצביים ודוקר אותם. כך משתלט הוא על כל הצביים ומנחה אותם בדרכם. ובעוד הצביים טסים בחולות והעגלה נגררת אחריהם במהירות עצומה, נוצרת סופת חול לאורך הדרך, המרחפת זמן מועט בצורת ענן בעקבות נסיעת הצביים. למסע קל בחורף היו רותמים כלבים אחדים למזחלת ונוסעים עליה.

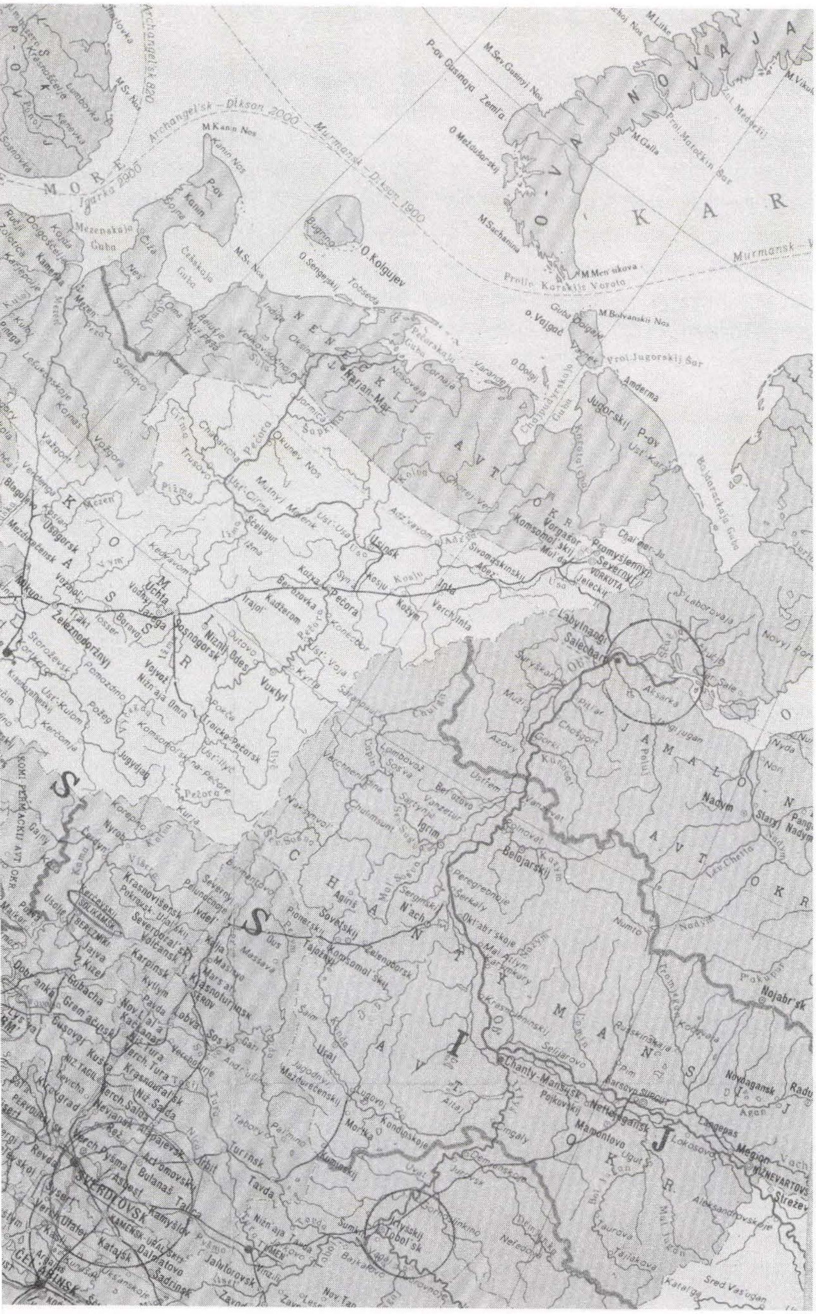
היהודי קיטי גרוצקי ליב יקובלביץ

הוא התגורר בעיר קרצ', היה מלומד וידע שפות רבות. בעבר היה מנהל בית ספר גבוה בפריס ואחר כך היה לו בית חרושת לבניין ותיקון ספינות. עשיר גדול היה. נולד בעיירה קטנה באוקריינה. אודות יהדות לא ידע מאומה. יום אחד סיפר לי: "פעם רציתי להמיר את דתי ולהשתמד אבל אמי הזקנה התנגדה לזה וניסתה למנעני מלעשות זאת אך אני בשלי. עד אשר אמרה לי: — הסנדק שלך היה הצדיק רבי יוחנן, ואיך מעז אתה להשתמד"? למשמע דברים אלה נפל עלי פחד ונשארתי יהודי" — סיים. לפי חישובי על פי המקום והזמן, היה זה הצדיק רבי יוחנן מרחמיסטרבקה, בנו של הצדיק מצירנובל.

עוד סיפר לי קיטי גרוצקי: "בזמן הפרעות של 1905-6 נודע לנו שמתכוננים לעשות פוגרום בעירנו, העיר קרצ', ואני, שהייתי עשיר ונכבד ועוד שני יהודים אמידים, החלטנו לבקש ראיון אצל הצאר (המלך ניקולאי). לאחר השתדלויות רבות ומאמצים הצלחנו. ביום המיועד יצא אלינו הצאר עם הסמל של מפלגת "המאה השחורה" (שכל הפוגרומים והצרות ליהודים היו מהם). כשראינו את הקיסר בסמל זה נסתתמו טענותינו. אעפ"י כן לא היה פוגרום לבסוף".

ועוד דבר מעניין סיפר לי קיטי גרוצקי: "כשאסרוני והובאתי לג.פ.או. ראיתי שכל הפקידים והחוקרים מוכרים לי. כל אלה היו בעבר פועלי, אשר עבדו אצלי בבית החרושת שלי. אז היה לי אומץ לדבר עמהם גלויות. ידוע ידעתי שלא הרעתי לפועלי, אלא בטוב התנהגתי עמהם, שאלתים: "אימרו לי מה עשיתי נגד הממשלה, שבגלל זה אסרוני"? ענו לי: "מאומה". שאלתים שוב: "אימרו לי מה דיברתי נגד הממשלה"? "מאומה". "ובכן, מדוע אסרתם אותי"? "משום שאתה חושב עלינו רעות"?

במשך השנה שהיינו יחדיו למדתי אתו חומש בראשית וחומש שמות ברוסית. הוא לא ידע מאומה אודות יהדות; בילדותו חונך בפריס ואשתו היתה "קראית". אעפ"י כן נהנה מן הלימוד ואני שוחחתי עמו רבות על הרבי הקודם רבי יוסף יצחק שניאורסון נ"ע. הוא התפעל ממנו עד כדי כך שאחר כך, כשהייתי כבר בביתי, ואלו לו הוסיפו עוד שלוש שנים - בעיר קירסנוב, קיבלתי ממנו מכתבים כתובים ברוסית ובכל מכתב היה שואל: "מה שלום שניאורסון"?

Archangel'sk 820
Archangel'sk - Dikson 2000
Murmansk - Dikson 1900
Igarka 2900
M O R E
M.Kanin Nos
Kanin Nos
P-ov Kanin
Mezenskaja Guba
Čižа
Češskaja Guba
O.Kolgujev
M.Sv. Nos
O.Sengejskij
N E N E C K I J
Narjan-Mar
A V T
O K R
Pečorskaja Guba
Varandej
Chajpudyrskaja Guba
O.Dolgij
o.Vajgač
Guba Dolgaja
M.Bolvanskij Nos
Prol.Jugorskij Šar
Amderma
Jugorskij P-ov
Ust'-Kara
Bajdaracka ja Guba
Proliv Karskije Vorota
M.Men'šikova
M.Sachanina
O.Meždušarskij
P-ov Gusinaja Zemľa
M.Sev.Gusinyj Nos
N O V A J A
Z E M L'A
Prol.Matočkin Šar
M.Gaľa
M.Vikul
M.Lilke
K A R
Murmansk
Usinsk
Pečora
Vorkuta
Severnyj
Promyšlennyj
Komsomol'skij
Vorgašor
Inta
Kožym
Verchnjaja
Labytnangi
Salechard
Ob
Ust'-Usa
Ust'-Cilma
Ščeljajur
Mezen'
Vožgora
Koslan
Usogorsk
Mezeń
Ižma
Uchta
Sosnogorsk
Nižnij Odes
Vuktyl
Troicko-Pečorsk
Železnodorožnyj
Jemva
Ust'-Kulom
Kerčomja
Pečora
Kurja
Komsomol'sk-na-Pečore
Jugydjag
K O M I A S S R
KOMI PERMACKIJ AVT OKR
Nyrob
Krasnovišersk
Berezniki
Solikamsk
Severouraľsk
Volčansk
Karpinsk
Krasnoturinsk
Ivdeľ
Kačkanar
Gubacha
Gremjačinsk
Kizel
Lys'va
Kušva
Verch.Tura
Nižnij Tagil
Krasnouraľsk
Verch.Salda
Nevjansk
Rež
Verch.Pyšma
Artemovskij
Bulanaš
Asbest
SVERDLOVSK
Kamyšlov
KAMENSK-URAL'SKIJ
Katajsk
Dalmatovo
Šadrinsk
ČELJABINSK
Jalutorovsk
Turinsk
Tavda
Irbit
Tobol'sk
Irtyšskij
Nižn'aja Tavda
Tjumen
Sovetskij
Pionerskij
Urai
Komsomol'skij
Zelenodorsk
Igrim
Berezovo
Beloj arskij
Oktjabr'skoje
Chanty-Mansijsk
Neftejugansk
Pojkovskij
Surgut
Mamontovo
Megion
Nižnevartovsk
Strežev
Lokosovo
Langepas
Novoagansk
Raduž
Nojabr'sk
Nadym
Staryj Nadym
Pangody
J A M A L O N E N E C K I J
A V T O K R
C H A N T Y - M A N S I J S K I J
A V T O K R
Kondinskoje
Mežduręčenskij
Uvat
Sred.Vasjugan
Sosva
Ljapin
Ob
Irtyš
Konda
Nadym
Pur
Aksarka
Jangjugan
Chal'mer-Ju
Ust'-Voja
Vojvož
Nižn'aja Omra
Polunočnoje
Severnyj

MOSKVA
GORKI
KUIBYSHEV
SARATOV
KAZAN'
LENINGRAD
Volga R.
Oka R.

תעלולים בשעון בערב שבת חנוכה

כל חמישה ימים הייתי מתייצב לפני קצין הג.פ.או. וחותם את שמי. משך זמן ממושך לא הזדמן לי לחתום בשבת. לפעמים נסע הקצין וכשחזר התחלנו לספור מחדש חמישה ימים, כך שהכל עבר בשלום עד לימי החנוכה.

יומיים לפני חנוכה חזר הקצין הממונה עלינו מדרכו ואמר: "מחר בשעה שתיים, התייצבו לפני. (שעה זו אחרי כניסת השבת היא באזור ההוא). התחלתי לחשוב מה לעשות, עד אשר עלה רעיון בראשי. הוצאתי קול בין כולם שהקצין הזמיננו להתייצב בשעה אחת. וכל אחד העביר לשני: — צריך להתייצב בשעה אחת. — באחת צריך להתייצב. ואמנם בשעה אחת הופענו כולנו לפני הקצין. הוא התחיל לצעוק: "מה באתם אלי עכשיו? הזמנתי אתכם לשעה שתים"! אמרנו: "שמענו שצריך לבוא באחת". "גם אני שמעתי" "גם אני שמעתי" וכך כולם אמרו. התרגז הקצין וצעק: "מספיק! לכו לכם וחזרו אלי בשעה שתים". מה עשיתי? רצתי ראשון לפני כולם, אני הייתי צעיר והיטבתי לרוץ, לקחתי את השעון המעורר שהיה בדירה בה גרו רוב הגולים. לרובנו לא היו שעונים, וזה היה השעון היחיד אשר הורה לנו את הזמן, כיוונתי את השעון כך שיקדים בחצי שעה, ב- 1.30 הופיעו שוב כולם לפני הזמן. התחיל הוא צווח: "מה אתכם היום? מה חזרתם שוב כל כך מהר"? אמרו כולם: "השעה שתים". בלית ברירה הסכים הקצין: "נו, מילא, חתמו"!

חתמתי אני הראשון את שמי ובריצה קלה הגעתי לביתי, הספקתי עוד להדליק נר חנוכה ונר שבת. ימים אחדים לאחר מכן קבלתי מהבית נרות לחנוכה. אבל לא הספיקו לי להדליק יום יום את המספר הדרוש, כך שהדלקתי נר אחד לכבוד שבת ונר אחד לכבוד חנוכה. לאחר זאת כמעט לא קרה שנתבקשתי לחתום בשבת.

ההגרלה בבית

באותם ימים קרה משהו מענין בביתי. מדי שנה בשנה לפני ב' בניסן, היו החסידים נוהגים לערוך הגרלה לנסיעה ממוסקבה לרוסטוב ל"אוהל" אדמו"ר הרש"ב, ליום הסתלקותו ב' בניסן. כל אחד נתן סכום של שלושה רובלים וערכו את ההגרלה. באותה שנה בה אני הייתי הרחק מביתי, בארץ גזירה, בא חברי הרח"ח ר' יענקל מסקליק ז"ל לאשתי ואמר לה: "הואיל ובכל שנה משתתף בעלך בהגרלה, תני גם עכשיו שלושה רובלים ונשתפו גם הפעם". אשתי הסכימה ונתנה שלשה רובלים. ביום המיועד התקיימה ההגרלה. ומי זכה בגורל? — רפאל נחמן הכהן! כל אנ"ש אמרו "לחיים"! לחיי פולע! (כך כינוני) "שיחזור בשלום מן הגלות".

הרה"ח ר' יעקב מסקליק

באו גם לאשתי ומסרו לה: "מזל טוב! בעלך זכה בגורל"!. היה זה כמו זריית מלח על הפצעים, דמעות פרצו מעיניה. היא אמרה להם

בחיוך כואב: "שלחו לו מברק והודיעוהו שזכה בגורל, אולי אנשי הג.פ.או. ישחררוהו כדי לנסוע ל"אהל". החליטו שר' שמואל לויטין, אשר זה עתה חזר מגלותו, יסע במקומי, וכן היה.

הרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין

חג הפסח השלישי

בכפר יום, הנמצא באזור קודימקר פלך פרס, חגגתי פעמיים את חג הפסח. בשנה ראשונה היה לי יין ולא היו לי מצות, בשנה שניה לא היה לי לא יין ולא מצות. אח״כ כאשר נשלחתי אלפי קילומטרים צפונה אל כפר חע, בטוח הייתי שבוודאי ובוודאי למקום רחוק כל כך לא יגיע מאומה ולא יהיו לי לא מצות ולא יין. זמן רב לפני פסח התחלתי כבר לדאוג. מה יהיה? בכפר יום יכולתי להיות שבע גם ללא מצות וללא חמץ, היינו אוכלים תפוחי אדמה וירקות אחרים, אבל כאן, בכפר חע, אין שום גידולי קרקע, אין תפוחי אדמה או ירק אחר. כל השנה אכלתי את מנת לחמי יום יום ארבע מאות גרם בתוספת מזון שקבלתי לפעמים מביתי, אבל כל זה היה חמץ. ואולי גם הדגים לא יהיו כשרים? וממה אחיה בפסח? מה אעשה? החלטתי להכין לי מזון וכיצד?

זמן קצר לפני כן החליטה הממשלה לערוך ניסוי של גידול ירקות מתחת זכוכית, כנהוג במקומות אחרים. ערכו את הניסוי בגזר. שלחו לצפון טונות אחדות של גזר, אבל הניסוי נכשל, כל הגזר קפא והתקלקל בגלל הקור המחריד באזור הזה. כך נוצרו שם ערימות ענקיות של גזרים קפואים שנרקבו במשך הזמן. מה עשיתי? לקחתי דלי מלא גזר הבאתיו לביתי כדי שהגזרים יתחממו והקרח ימס מהם. ביררתי את הטובים שבהם, חתכתי מהם את החלקים הרקובים ונשארו לי חלקיקי גזרים אשר צברתי לי לאט לאט ואותם התכוננתי לשמור ולאכול בשבעת ימי הפסח. אף על פי שידעתי בבירור איזה קלקול קיבה חמור יגרם לי מ״מעדן״ זה. היתה זו ״עבודת נמלים״ ממש, אולם החלטתי היתה נחושה, אמרתי אל לבי: ״יהיה מה שיהיה חמץ לא אכניס אל פי בחג הפסח, אגווע ברעב חלילה, אבל חמץ בפסח לא אוכל! כך המשכתי לצבור לאט לאט טיפין טיפין של שיירי גזר.

בב׳ ניסן בא איש שעבד בג.פ.או. והיו אצלו שני סוסים השייכים לג.פ.או. אלו היו הסוסים היחידים שבכל הכפר. הוא בא אלינו וסיפר: קצין ג.פ.או. גבוה ממסוקבה נשלח לנובי-פורט (הנמל החדש) הנמצא כ- 80 ק״מ צפונה מאתנו. הוא נמצא כבר בכפר הנמצא כ- 30 ק״מ דרומה מאתנו, ומבקש שידאגו להעבירו אלינו לכפר חע כדי שיוכל להמשיך בדרכו צפונה. הקצין צווה עלי לצאת לדרך ולהביאו. אני פוחד מאד לצאת לדרך מסוכנת זו, אולי במקומות מסוימים הפשיר כבר הקרח, אבל אין לי ברירה, חייב אנוכי למלא אחרי הצו. לקחתי עגלת חורף קלה ואני עומד לצאת לדרך בעל כרחי.

כשאנו בסך הכל אחד עשר הגולים, שמענו זאת, בקשנוהו שיביא לנו בהזדמנות זו מכתבים וחבילות מהדואר. כולנו כמעט היינו מקבלים מבתינו מכתבים, עתונים, חבילות מזון, ספרים, כסף וכדומה. ועתה למעלה ממחצית שנה לא קבלנו מאומה, משום שלא היתה כל אפשרות להגיע אלינו. לכן בקשנוהו שיביא לנו מהדואר את כל מה שהגיע עבורנו, ועבור כל מכתב וכל חבילה שיביא נשלם לו. אבל הוא הודיענו: "חבילות, לא בא בחשבון. לא אביא אף חבילה אחת, הרי זו ממש סכנה של טביעה אם אשא דבר כבד על הקרח. גוש קרח עלול להשבר ואז אטבע בנהר. גם עתונים לא אביא לכם, רק מכתבים תקבלו ממני, גם במכתבים שמחנו שמחה רבה, לפעמים קבלנו עשרה או עשרים מכתבים בבת אחת, הכל מסיבת ניתוקנו במשך רוב חודשי השנה.

ובכן, רתם השליח את שני הסוסים לעגלה ויצא לדרך. הוא מלא את שליחותו ואחר כך פנה לדואר. בהגיעו היה בית הדואר מלא. דואר זה היה הספק היחיד לכל כפרי הסביבה. רצה הפקיד העובד בדואר להיפטר מהחבילות, העיתונים וכו' אשר היו מונחים שם זמן רב כל כך, והציע לשליח - שלנו - לקחתם עמו. אבל הלז אמר: "אינני מוכן לקחת שום דבר, רק מכתבים אקח עמדי". אמר לו פקיד הדואר: "אבל חבילה זו מוכרח אתה לקחת עמך, זוהי חבילה ממשלתית חשובה ממוסקבה. היא מלאה בחותמות שעווה מכל צדדיה. קח עמך חבילה זו בלבד, אם לא תעשה כן ישלחוך לכאן במיוחד כדי לקחתה עמך, עד כדי כך חשובה החבילה". לקח עמו השליח את החבילה נוסף לכל המכתבים וחזר לכפרנו. בהגיעו אלינו התנפלו עליו כל אחד עשר הגולים כדי לקבל מכתבים מהבית. בינתיים ראינו את החבילה הממשלתית החשובה אשר עליה היה כתוב המען באותיות גדולות וברורות: "רפאל ברוכוביץ כגן". היתה זו חבילתי שקיבלתי מביתי. פתחתיה בעוד עיני כל הגולים מצפות לראות מה היא מכילה. לבסוף נתגלה בתוכה — ק"ג מצה שמורה לחג הפסח. בראות זאת כל החבריה, שמחו שמחה רבה שלא יכלו לעצרה בקרבם, הם תפסוני באותו רגע, הרימוני על כתפיהם וקראו: "הורה! הורה"! (הידד). קריאות נשמעו: "אלוקי היהודים שומר עליך"! הקדוש ברוך הוא הצילך"!

לאחר שנרגעו הרוחות וגם אני בתוכם, אמרתי ליהודי שהיה ביניהם, לקיטי גרוצקי: "אנחנו נתחלק בינינו במצות בחג הפסח". מיד צעקו אלי הגויים: "אל תתן לו! הוא איננו דתי! הוא אוכל טריפות"! ואמנם רחוק היה יהודי זה מן היהדות, מאומה לא שמע, כל ימי חייו התנהג כגוי לכל דבר, אכל צפרים טמאות שצד בקליעה, ואת בשר הצביים אכל ללא שחיטה. בכל זאת אמרתי לו: "אם תבטיח לי שכל ימי הפסח לא תאכל חמץ או מאכל

התישבתי בעגלת החורף משכתי במושכות ונסעתי לכפר יורלה

טרף, תאכל רק מה שאני אוכל, אתחלק עמך במצוות שקבלתי מהבית. יהודי אתה כמוני ומצות תאכל בפסח. לאחר שהגויים שמעו שהוא הבטיחני צעקו עליו: "נהרוג אותך אם נתפוש אותך אוכל חמץ" ולי אמרו: "אל תדאג, נשמור עליו היטב"!

אמנם היו לי מעט מצות אבל בכל זאת התחלקתי בהן עם חברי לגלות ויחדיו אכלנו מצות. קיטי גרוצקי היה יהודי קשיש, בן שמונים שנה בקירוב, והואיל ולא היה שם מזון טוב, לא פרי ולא ירק ולא שאר המזונות החשובים לגוף, סבלו רבים מאתנו ממחלת הצינגה. גם אני סבלתי מזה אחר כך ברגלי ובאצבעי, ועתה החלה המחלה לתת בו את אותותיה. הוא נבדק על ידי הרופא הממשלתי, והרופא רשם לו תרופה מחצית הק"ג קלוקבה לאכילה. זהו פרי הגדל בחורף ובריא במיוחד למחלה זו. אותו זקן ביקש מהרופא שירשום לו עוד חצי ק"ג. נעתר הרופא לבקשתו וקיטי גרוצקי קיבל ק"ג קלוקבה. אכלנו במשך שבעת ימי הפסח את המצות והפרי, שתינו לרוויה מים חיים ממי המעין שהיה שם בהר.

בשולחן ערוך ישנם שלשה סעיפים המדברים על: מי שיש לו יין אבל אין לו מצות. מי שיש לו מצות ואין לו יין. מי שאין לו לא יין ולא מצות. אני עברתי - בעזר השם - במשך שלשה שנות היותי בצפון אורל את שלשת המצבים הללו.

קבלת השחרור

בקיץ 1933, 15 ביוני הסתיימו שלוש השנים שהוקצבו כימי גלותי. מאז חג הפסח חיכינו כבר לבוא תעודות שחרורנו. אבל למרבה הצער לא הפשיר עדיין הנהר עד כדי לאפשר לאניה להגיע אלינו.

סוף סוף, ב- 14 ביולי, ד' בתמוז תרצ"ג, הגיעה האניה הראשונה ובה צו לפקיד לשלוח לאובדורסק את כל האסירים שצריכים היו להשתחרר השנה. קיבלנו הודעה להתכונן לדרך. בינתיים הגיעו אלי חבילות רבות מהדואר; מכתבים, מזון וספרים.

בחודש מנחם אב הגיעה האניה שצריכה היתה להביאני לאובדורסק. נמל אין שם סמוך לכפר חע, ואניה אינה יכולה להגיע סמוך ליבשה. לכן הגענו אל האניה בסירות, אך גם לסירות לא היתה גישה עד ליבשה, לכן, אל הסירות הגענו על גבי עגלות קטנות שהיו גבוהות מעט מן המים. ובכן, עליתי על עגלה וגם את כל חבילותי הנחתי בה. וכשהתקדמנו אל הסירה, הרי לרוע מזלי

נפלו כל שמונה חבילותי למים, התרטבו ונתקלקלו, ובהם מזון וספרים אשר נשלחו אלי בעמל וביגע. רעב היה אז במוסקבה ואשתי וילדי מיעטו לאכול כדי לקנות מזון עבורי בכסף רב. עתה התקלקל הכל בתוך המים, רק חלק מן הספרים הצלתי ויבשתים אחר כך באובדורסק.

בהגיענו לאובדורסק נגשתי לג.פ.או. לשאול אם הגיעה תעודת שחרור עבורי. אמרו לי שלא הגיעה כל תעודה. אחר כך חלכתי למכרי הציונים. שמתי אצל אחד מהם את חפצי. להם היו שם תמיד "מקומות שמורים". מדי פעם בפעם השתחררו כמה ציונים ואחרים הגיעו וישבו במקומותיהם.

מקומותיהם השמורים היו מלאים. התחלתי לחפש לי מקום מגורים, הלכתי הלוך וחפש אך לשוא היה כל עמלי, מקום אין. לבסוף מצאתי לי מקום ששימש כלינה. ומה טיבו? אורוות סוסים. בתוך משכן הסוסים היה גגון שעליו חציר, ושם למעלה על החציר, ישנתי, בעוד הסוסים רובצים תחתי. באורווה זו הייתי לן בלילות, ובשעות היום הייתי בבית הציונים. לא עבר זמן רב וחליתי ב"ציגנגה", בגלל חוסר הוויטמינים אשר נגרם עקב העדר ירקות למאכל.

בתקופת גלותי בצפון הרחוק חלו רבים מהגולים בציגנגה. לרבים מהם נשרו השיניים מהפה, ואצל אחרים התבטאה המחלה בצורות אחרות. מאות גולים מתו מהציגנגה. אצלי החלה רגלי האחת מתכווצת, שוקי נגעה בירכי ונשארה שם מבלי יכולת לחזור למקומה. לאחר זמן קצר התכווצה גם רגלי השניה ונשארה תלויה באויר כחברתה. שתי רגלי חלו, לא יכולתי לעמוד עליהן, על אחת כמה וכמה, ללכת. חברי הציונים השיגו לי קביים, וכך שעון על קבי, נשאתי את גופי ממקום למקום. מחלתי זו נמשכה כל ימי שהותי באובדורסק, ולא די בזה אלא שחליתי גם בדיזינטריה. בימי מחלתי טיפל בי גורבוי ועוד שנים מחבריו, ואסיר תודה אני להם עד היום הזה. אצלם שכבתי במשך כל ימי מחלת הדיזינטריה, והם השגיחו עלי וטיפלו בי במסירות. ישלם להם ה' כגמולם.

שליח הג.פ.או. היה עובר מבית לבית ומחפש גולים שעבורם הגיעו תעודות שחרור. גולים רבים היו באובדורסק, למעלה ממאתים אנשים. ואני בשומעי זאת אמרתי לו שבא מועד שחרורי. חיפש איש הג.פ.או. את שמי ברשימה אבל לא מצא. נבהלתי מאד והתחלתי דואג דאגה רבה. מה יהא עלי? אם אינני נמצא ברשימת המשתחררים כנראה חלה כאן טעות ובגלל אותה טעות אצטרך להשאר

כאן חלילה עוד שנה, משום שהחורף קרב ועוד מעט לא תהיה שום גישה למקום, ואם חלילה לא אצא מכאן עכשיו, לא תהיה לי כל אפשרות לצאת, ומי יודע מה יהא עלי. לישון בעונת החורף בחוץ?! על החציר?! במצב בריאות הנוכחי, מצבי היה בכי רע והכפור היה שם עז עד כדי כך שביי"ב בתמוז, חג הגאולה רציתי לטבול את גופי בנהר ולא הצלחתי, מי הנהר היו קפואים עדיין, וחזרתי כלעומת שבאתי.

בינתיים התקרבו הימים הנוראים והכרתי שם יהודי אחד תלמידו של בעל "שדה חמד". הוא למד אצלו בזמן שבעל ה"שדי חמד" ברח מארץ ישראל לרוסיה. עתה, כאשר פגש בי שמח מאד. הוא העריצני עד כדי כך שאמר לי: "אם אתפלל עמך יחד בימים הנוראים, הרי זה כאילו מתפלל אנכי בבית הכנסת. אם אתפלל עמך יחד בימים הנוראים בטוחני שתפילתי תתקבל לפני הקב"ה".

התחלנו שנינו מחפשים מקום מתאים לתפילה, ומצאנו. היה זה בפרוזדור של בית מלאכה, שם התפללנו שנינו בראש השנה וביום הכיפורים.

לאחר יום כפור הלכתי למשרדו של פקיד הג.פ.או. היו לו חדרים אחדים בהם ארונות מלאים תעודות ומסמכים של גולים. המשרד היה מלא בגולים שנקראו הנה כדי לקבל את תעודות שחרורם. גם אני הופעתי אף על פי שלא נקראתי לבוא. הפקיד שאלני: "אתה הוזמנת לבוא לכאן"? "כמובן! הזמן הוזמנתי"! עניתי. חשבתי בליבי האם יענישוני בגלל כזב זה? התחיל הפקיד לחפש את תעודת שחרורי אך לא מצא. שאלני שוב: ההזמינו אותך לבוא"? "כן" כחשתי. המשיך הפקיד בחיפושיו עוד ועוד אך העלה חרס בידו. ואני בשלי: "תעודתי מוכרחה להימצא כאן, הגיע מועד שחרורי".

פחדתי להרהר אפילו על האפשרות להשאר שם שנה נוספת. מורא אחזני שעלול אני להישאר שם ולמות חלילה. עודני שקוע בהרהורי המרים והפקיד מצא סוף סוף את תעודת שחרורי. בטעות דחפו את התעודה למקום לא לה. והיה זה ממש נס שמצאוה. היה זה בי"ג בתשרי יום הסתלקות האדמו"ר מוהר"ש זי"ע. הענין סודר.

חברי הציונים הלכו להתענין מתי יוצאת אניה. נודע להם שבעוד יומיים מפליגה האניה האחרונה בשנה זו. הואיל וההליכה בקביים היתה קשה לי, בקשתי אותם והם סידרו לי את כרטיס הנסיעה באניה (עד אומסק) וגם את החפצים שלי ארזו.

שתי רגלי חלו, לא יכולתי לעמוד עליהן וחברי הציונים השיגו לי קבים.

בט״ו בתשרי, יום א׳ דחג הסוכות תרצ״ד, נשאוני חברי בידיהם והכניסוני לתוך האניה. נפרדנו.

אני חוזר הביתה!

האניה הפליגה דרומה. וככל שאנו מדרימים והולכים יש דברי מאכל יותר ויותר. כמעט בכל התחנות היו תושבות המקום הנוכריות, באות לנמל ובידיהן דברי מזון למכירה. קניתי אצלן תפוחי אדמה, בצל, קטניות וכו׳, ובשלתי בסיר שהיה עמי מהבית, על גבי הכירה המיוחדת שנמצאת באניה לשימוש הנוסעים. וככל שאכלתי את הירקות אשר זמן רב לא ראיתים, נחלשה מחלת הצינגה מרגלי. את רגלי האחת יכולתי כבר ליישר וגם הרגל השניה הלכה והתרפאה, יכולתי כבר לצעוד ללא עזרת הקביים. זרקתי אותם למי הנהר. אבל במקל נעזרתי עדיין. בנמל טובולסק אבד לי המקל אשר רציתי להביא הביתה למזכרת.

לאחר נסיעה של שלושה שבועות הגענו לאומסק. היה זה יום ששי, נשאר לי עוד לנסוע כשלוש וחצי יממות ברכבת, ואגיע למוסקבה, לביתי. אך משום שהיה זה ערב שבת נשארתי לשבות בתחנת הרכבת שבעיר אומסק. בערב שבת שילמתי במזנון תחנת הרכבת עבור כוסות תה רבות שאקח משם כל יום השבת. גם לחם היה עמי ושבתתי שם את יום השבת.

ביום ראשון רציתי לקנות כרטיס נסיעה, אבל הרכבות היו כה מלאות שלא היתה אפשרות להשיג כרטיס. בקשתי מאחד הסבלים שיעשה לי זאת ותמורת שירותו שלמתי לו עוד כפול מדמי הכרטיס עצמו. אבל לא היה עמדי כסף כה רב, חסרים היו לי שמונים רובל. למזלי פגשתי שם בחור יהודי אשר גם הוא חזר מגלותו באורל ונסע עמי ברכבת למסוקבה, לוויתי ממנו את הכסף והבטחתי לו שבהגיענו לבירה אשאיר בתחנת הרכבת את כל חפצי לערבון ואביא לו מיד שמונים רובל. היה זה אז כסף רב, ואמנם כך עשיתי אחר כך.

ביום שני אחר הצהרים יצאנו ברכבת מאומסק למוסקבה. וביום חמישי י״ב במרחשון תרצ״ג, באחת בלילה הגענו לבירת רוסיה.

הלכתי לביתי.

למחרת בבוקר, כשנכנסתי לבית הכנסת, נפגשתי עם כל ידידי וחברי הרבים. כולם שמחו בשמחתי ונהנו לראותני. אלה רצו לקראתי וינשקוני, ואלה ברכו את ברכת ״מחיה המתים״ וברכת ״שהחיינו״. חסיד אחד מאנ״ש, אשר לא הכרתיו קודם ניגש אלי,

לחץ את ידי ואמר: "שלום עליכם"! אחר כך הוסיף ואמר: "הרואה את חברו החביב עליו לאחר שלושים יום שלא ראהו יברך "שהחיינו". ואם לא ראהו שנים עשר חדש יברך "מחיה המתים". איזו ברכה צריך לברך הרואה את חבירו החביב שלא ראהו אף פעם? אני סבור — ענה על שאלתו בעצמו — צריך לקנות "משקה" לברך "שהכל נהיה בדברו" ולומר: "לחיים" !

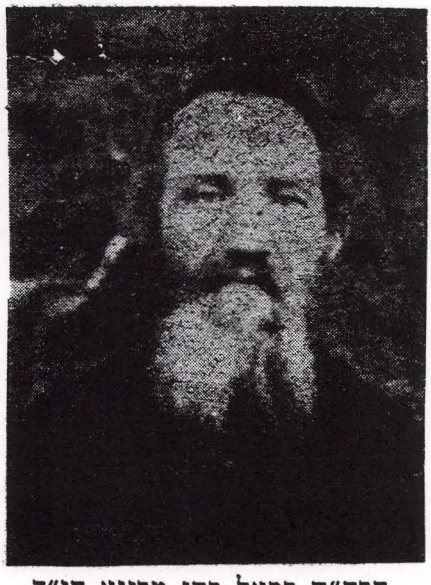
ד. בדרך לארץ ישראל

הדרך לארץ ישראל

בתקופת מאסרי השתדלו אשתי וידידי לשחררני לפני תום שלוש שנות גלותי, אך לא הצליחו. בכל זאת הישג השיגו, שבכלות מועד הגלות מותר יהיה לי לשוב לביתי למוסקבה ולהיות אזרח ככל אזרחי המדינה. (על פי רוב כאשר חזר יהודי מהגלות הוסיפו לו עוד כמה שנים במקום גלותו הקודם או במקום אחר) אולם לאשתי הבטיחו שאהיה בבית, ואפילו בכתב נתנו לה הבטחה זו. (פתק זה נמצא תחת ידי עד היום), אבל ידוע מה שדוד המלך ע"ה אמר על רשעים כמותם: "אשר פיהם דיבר שוא וימינם שקר". ימים אחדים לאחר ששבתי לביתי, כשהלכתי למשטרה עם כתב השחרור לבקש תעודת זהות, אמרו לי: "במוסקבה אסור לך לגור, רשאי אתה להתגורר בכל רחבי המדינה, אפילו בכפר חע הסמוך לים הקרח, מקום בו היית לאחרונה אך לא במוסקבה".

נסעתי לעיר מז'ייסק, הסמוכה למוסקבה, אולם נחשבת לאזור אחר. שכרתי שם חדר, העמדתי בו מיטה, ובתעודת הזהות שלי נכתב שמקום מגורי במז'ייסק. אולם אני המשכתי להתגורר בביתי שבמוסקבה ב"איסור", והגוי החצרן אשר ידע כל זאת היה לוקח ממני מידי פעם בפעם דמי "לא יחרץ". כמה פעמים אמר לי: "בלילה זה לא כדאי לך ללון בביתך". פעם הוכרחתי באמצע ה"סדר" של פסח לעזוב את ביתי וללכת לבית הורי.

הרה"ח רפאל כהן מריגא הי"ד

סוף סוף בא פעם החצרן ואמר לי: "אי אפשר להמשיך כך, אני מפחד מפני העוקבים אחרינו". לאחר ששמעתי דיבורים אלו, כתבתי לרבי (הריי"צ — שהיה אז בפולין) ושאלתיו אודות שינוי מקום מגורי לריגה. קבלתי את הסכמתו. כתבתי לגיסי שגר בריגה (גם שמו היה רפאל כהן הי"ד) שישתדל לקבל עבורנו רשיון כניסה לריגה. הרשיון ניתן לי ע"י הקונסוליה הלטבית שבמוסקבה, אבל רק בקושי קבלתי רשיון היתר יציאה מרוסיה. ובאסרו חג של שמחת תורה תרצ"ה קבלתי את הרשיון.

אנו עוזבים את גלות רוסיה

...ובימים הקשים הללו נפטרה חמותי ע"ה וגם אמי הלכה לעולמה בסוף חודש מרחשון, ורק בתוך ה"שבעה" יכולתי לטפל בניירות. בינתיים התחלפה הממשלה בלטביה ולויזה שלנו לא היה

הרב מרדכי דובין הי"ד

הרב קוק

כל ערך, לא נתנו לי להכנס ללטביה, אבל בהשתדלותו של ר' מרדכי דובין "ישר החסד" (כך מכנו כ"ק הריי"צ), קבלתי היתר מעבר לטביה למספר ימים, היתר זה הוארך לנו לחמישה שבועות.

גם מועד היתר יציאה מרוסיה הי' מוגבל, היה עלינו לעזוב במהירות את המקום (עד כדי כך שחסידים אמרו שאפילו בשבת וביום הכיפורים מצוה וחובה היא לנסוע מרוסיה). כל אנ"ש

השתדלו בנדון ורק אחרי מאמצים גדולים התקשרו עם הרב הראשי בארץ ישראל, הרב קוק ז״ל, והוא השיג עבורנו, סרטיפיקט. (היתר כניסה לארץ ישראל).

ממשלת פלשתינה (א״י).

תעודת עליה.

(1) Particulars of persons accompanying.

Name	Age	Sex	Relationship
Riwa	34	F.	wife
Chaisa	12	F.	daughter
Freide-Lea	9	F.	"
Gita	5	F.	"
Jewbl	4	F.	"

באותם ימים שהה אדמו"ר הריי"צ זי"ע בבית מרפא בעיר פורקסדורף הסמוכה לווינה. ומכיון שאפשר היה לנסוע לארץ הקודש במספר דרכים, בחרתי לעבור דווקא דרך ווינה, כדי להתראות עם הרבי.

בכ"ד בשבט, בהשכמה הגענו לווינה. השארנו את חפצינו בתחנת הרכבת ונסענו לפוקסדורף, אשתי, אני וארבעת ילדינו שהבכירה היתה אז בת שלוש עשרה שנה ובני הקטן בן חמש בלבד. מזג האויר היה חורפי, הכל היה מכוסה בשלג והתנהלנו לאיטנו. בבניינים גדולים שבהם נמצא בית המרפא, שאלתי על הרב שניאורסון, ומה מאד הופתעתי כאשר שאולני אם מחפש אני את שניאורסון הצעיר או המבוגר. הבינותי שגם חתן הרבי הרמ"ש (הוא הרבי שליט"א) נמצא במקום ובקשתי לראות אותו קודם.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ וכ"ק אדמו"ר שליט"א

בהיכנסי לחדרו שמח בי מאוד ושאלני על בני משפחתי. השיבותי שהם מחכים לי בחצר. בחמימות סיפר שהכין עבורנו חדר מתאים עפ"י הוראת חותנו וכן שלח שליח מיוחד לפגשנו בתחנת הרכבת. את השליח לא מצאנו משום מה.

חתן הרבי, כ"ק אד"ש, התענין בכל הפרטים הנחוצים לנו. סיפרתי לו שתודה להשי"ת לא חסר לנו מאומה וגם התפללתי כבר ברכבת על מנת שכל היום יהיה פנוי לפני. הוכנסנו לחדר חמים ונעים כך שיכולתי לנוח קצת, אותי ענין במיוחד מתי אוכל להיכנס ליחידות. כעבור שעה קלה הודיע לי שהרבי יקבלני בעוד חצי שעה.

ההבטחה שנתקיימה

<u>לפני שמונה שנים מיום זה היה המעשה</u>:

בשנת תרפ"ז היא השנה שנאסר כ"ק אדמו"ר הריי"צ ברוסיה עבור עבודתו הקדושה אשר בה עבד, בהחזקת הדת. (זה התבטא בעיקר בתחום החינוך; יסוד ישיבות וחדרים ללימוד תורה על אף החוק האוסר זאת, הקמת ותיקון מקוואות ברחבי רוסיה והעמדת מגידי שיעורים בבתי כנסיות. הרבי טען שאין תוצרת בלי חינוך, צריך לטעת כדי לקצור יבול, ולכן הוא שלח את תלמידיו לשליחויות במקומות שונים בעולם. רבים מהם נלחמו ולא וויתרו על שום פרט בקיום המצוות ובמסירות נפש ממש, רבים מהם נעצרו ונשלחו לארץ גזירה, אך לא נרתעו ובעידוד הרבי המשיכו בפעולותיהם ביתר שאת ועז. ספרים רבים יש לכתוב ואמירות רבות יש לומר על פעליו, ואין כאן המקום לפרט כיצד היה הרבי הרוח החיה של כל הפעולות הברוכות אותן עשו חסידיו).

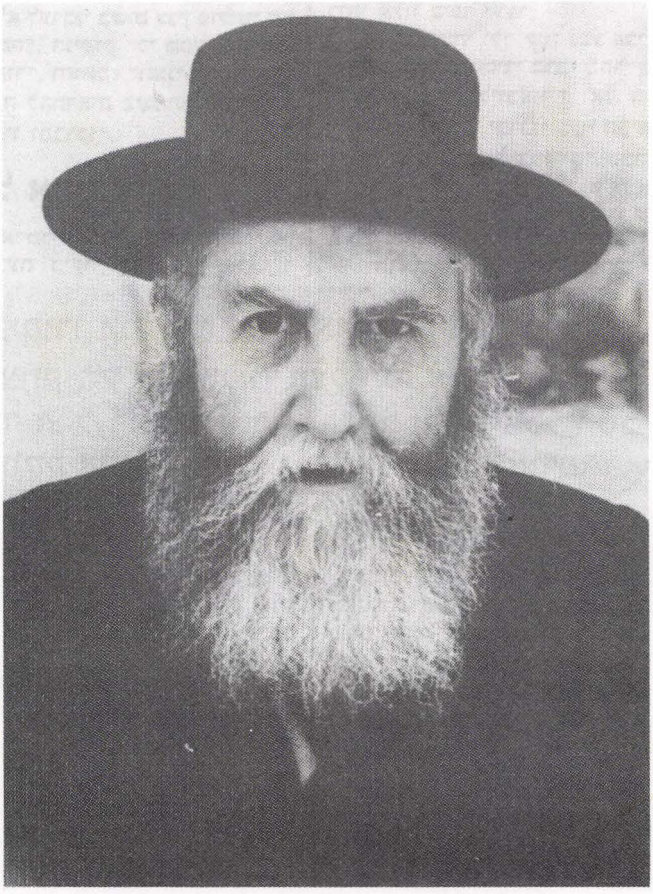
כידוע הרבי שוחרר ממאסרו ביום י"ב בתמוז תרפ"ז, ובראש השנה תרפ"ח נסעתי אל הרבי כבכל שנה. בג' בתשרי "צום גדליי", נכנסתי ליחידות וטרם צאתי ברכני הרבי, ובין השאר אמר: "מ'זאהל זיך זעהען געזונטער הייט" (שנתראה שוב בבריאות). יצאתי ונסעתי למוסקבה לביתי. בין כה וכה העתיק הרבי מקום מושבו ללטביה וטרם צאתו - חג סוכות תרפ"ח - נהרו המונים ללנינגרד כדי להתראות עם הרבי. גם אני הייתי ביניהם וכשנכנסתי ליחידות במוצאי שמחת תורה בשעה ארבע לפנות בוקר, אמר לי הרבי: "מיט דעם ביסטו נאך ניט יוצא" (בזה עדיין לא יצאת ידי חובה).

בנינ' המגורים שבהם שהה כ"ק אדמו"ר הריי"צ בפורקרסדורף

כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע

לא הבינותי את כוונת דבריו, והרבי שהבחין בזה המשיך ואמר: "מ'האט דאך געדעדט אז מ'זאל זיך זעהען געזונטער הייט, מיט דעם ביסטו נאך ניט יוצא". (דובר שנתראה בבריאות, ראיה זו שהתראנו, היא מחוץ לחשבון). נפרדתי מעמו ויצאתי. למחרת בשמונה בבוקר, יצא הרבי עם כל בני ביתו וספריו עמו ללטביה.

ברכת הרבי נתקיימה עכשיו בווינה, אחרי שמונה שנים.

היחידות

נכנסתי בשעה הקבועה אל הרבי. הוא קבלני במבט מלא חיבה. שאלתו הראשונה היתה: "מה שלום אנשי שלומנו במוסקבה"? עניתי לו: "כולם עומדים בתשוקה ובצמאון לרגע בו יוכלו להתראות עם כבוד קדושתו".

על זה ענה לי: "בתניא כתוב שכל נשמה נשתלשלה מעולם העליון ולכן יש בכל אחד עשרה כוחות כנגד עשר ספירות שנשתלשלו מהם. ובדיני התורה של ארבע רשויות לשבת בענין הטלטול מרשות לרשות יש מקום שלמעלה מעשרה והוא נקרא מקום פטור. ז.א. ששם מותר לטלטל ואין שם גבולות ומחיצות. ובכן, כאשר הנשמה מתקשרת בשרשה למעלה, הרי אין שם מחיצות, ואם כן נמצאים כולם ביחד".

אח"כ התענין הרבי שעה ארוכה אודות אנשים פרטים ומעשיהם, אך רוצה אני להזכיר את האיש שעליו התענין בראשונה.

"מה שלום ישראל שניאורוב"? שאלני.

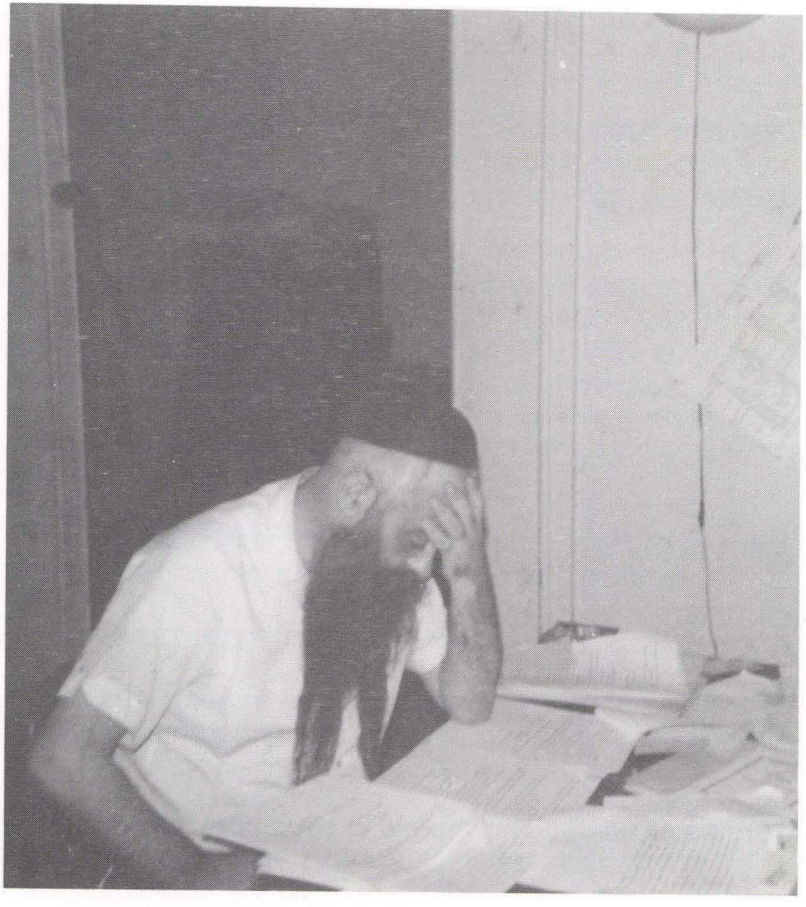
איש זה היה יליד ארשע, גר במוסקבה שנים רבות וה' ברכו בעושר רב וכן היה מראשי "וועד הקהילה היהודית" במוסקבה, הוא פעל רבות.

כאשר נאסר הרבי בשנת תרפ"ז היה הוא בין אלה שעסקו יומם ולילה למען שחרורו של הרבי, ועליו התענין הרבי במיוחד.

בהמשך היחידות ביקשני הרבי שאתוועד עם צעירי אגודת ישראל הנמצאים בווינה והוסיף: "כדאי שתספר בפניהם על הפעולות הטובות שעושים ברוסיה, על מסירות הנפש שמגלים יהודים

ומקיימים את התורה בכל התנאים. מקיימים חדרים ולומדים תורה. (כי רוב האנשים הבאים משם מספרים ומתארים רק את הצרות והעוני). ובזה יהיו עיקר דבריך".

אח"כ שאלתי האם אוכל להכניס את בני הקטן - יואל - לקבלת ברכה. וענה לי שיכנסו כל בני המשפחה, ואמנם בשעה ארבע אחה"צ נכנסנו כולנו לקבלת ברכתו הקדושה.

הרה"ח ר' יואל שי' כהן

לסיום שאלני: "ובמה חושב אתה לעסוק בארץ ישראל"? והמשיך: "הרי בארץ ישראל ישנן שתי אפשרויות; האחת לעבוד עבודה פשוטה, שלזה צריך כח, ואתה הרי זה עתה חוזר מהגלות ואין לך כח, והשניה, לסחור, אך לזה צריך כסף וזה הרי אין לך. ובכן מה תעשה"? שתקתי.

הרבי הרהר מעט והשיב בעצמו תשובה לשאלתו: "אם כן, זוהי מדריגת "איך", אז מ"איך" — יבוא עזרי! ויברכנו. הפעם נוסח ברכתו היה שונה והוא אמר: "נשמע בשורות טובות איש מרעהו", ויצאנו. חתנו (הוא הרבי שליט"א) חכה לנו ועמו אדם מיוחד שנסע עמנו לווינה לביתו של אחד מצעירי אגודת ישראל להתוועדות. כאשר הגענו למקום התאספו שם כארבעם איש שעמם התוועדתי.

השיחה נסבה כפי עצת הרבי, אודות הפעולות הטובות של יהודי רוסיה וכן הוספתי דברים על גדולתו של הרבי הריי"צ.

הפתעה

בתום ההתוועדות יצאו כל האנשים ללוותינו לרכבת היוצאת לטריעסט, בדרכנו לארץ ישראל. מה גדלה הפתעתנו כשראינו את חתן הרבי, (הוא הרבי שליט"א) הגיע ובידו שוקולד לילדים.

שאלתיו: "במה זכיתי שכבודו יבוא בעצמו לכאן"?
ענה לי: "חותני ביקשני לראות כיצד נסעתם".
נפרדנו, והרכבת יצאה לטריעסט.

משם הפלגנו באניה ובאנו לארץ ישראל, היה זה בשנת תרצ"ח בחדש אדר א'.

ברוך ה' כל ימי שהותי כאן הם בבחינת מ"איך" יבוא עזרי.

* * *

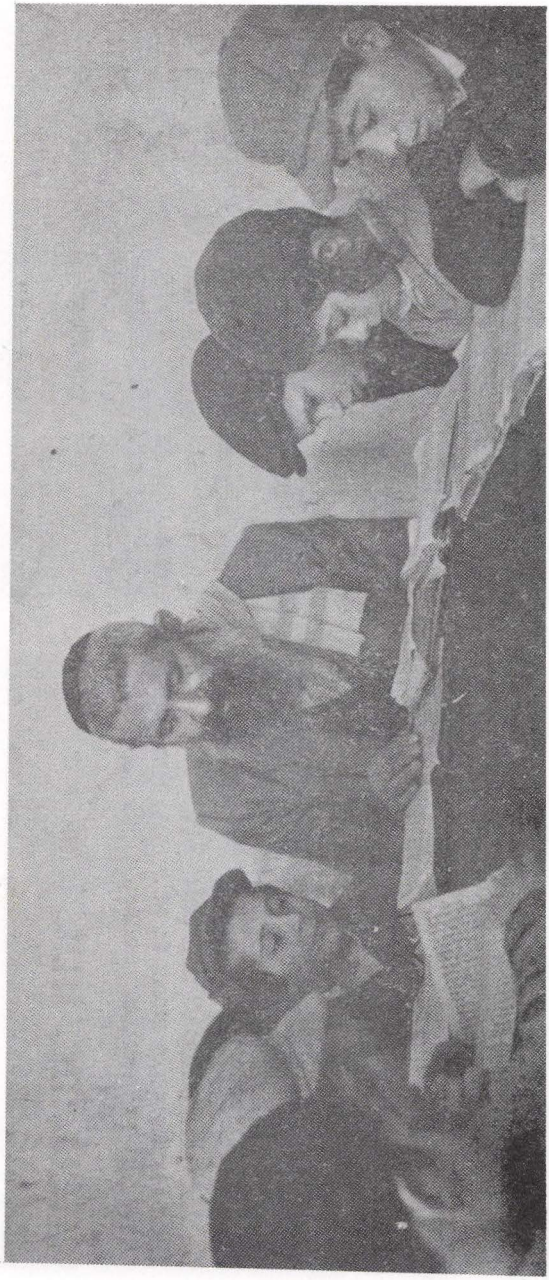

המחבר בארץ ישראל

המחבר בארץ ישראל

Government of Palestine.

PALESTINIAN CITIZENSHIP ORDERS, 1925-42.

CERTIFICATE OF NATURALIZATION.

ממשלת פלשתינה (א"י)

דברי המלך בנוגע לנתינות הפלשתינאית (האי"ת), 1925-42.

תעודת התאזרחות

حكومة فلسطين

قوانين الجنسية الفلسطينية لسنة ١٩٢٥—١٩٤٢

شهادة التجنس

Whereas Nakhman Rafail KAGAN

(hereinafter called the "applicant") has applied for a Certificate of Naturalization, alleging with respect to himself (herself) the particulars set out overleaf, and has satisfied me that the conditions laid down in the above-mentioned Orders for the grant of a Certificate of Naturalization are fulfilled in his (her) case:

And whereas the said applicant has also applied for the inclusion of the names of certain of his (her) children born before the date of this Certificate and being minors, and I am satisfied that the names of his (her) children, as hereinafter set out, may properly be included:

Now, therefore, in pursuance of the powers conferred on me by the said Orders,

I grant to the said applicant this Certificate of Naturalization and declare that he (she) shall, subject to the provisions of the said Orders, be entitled to all political and other rights, powers and privileges, and be subject to all obligations, duties and liabilities to which a Palestinian citizen is entitled or subject, and have to all intents and purposes the status of a Palestinian citizen.

And I further declare that this Certificate extends to the following children, born before the date of this Certificate and being minors of the said applicant.

In witness whereof I have hereto subscribed my name

this twelfth day of December 1947

בהיות ו נחמן רפאל כגן

(הנקרא להלן „המבקש(ת)") בקש(ת) תעודת התאזרחות במסרו(ת) בנוגע אליו (אליה) את הפרטים המפורטים דלקמן והוה (היא) הוכיח(ה) לי שהתנאים המפורטים בדברי המלך הנזכרים לעיל לתתן תעודת התאזרחות נתמלאו בנדון לו (לה):

ובהיות והמבקש(ת) הנ"ל בקש(ת) גם כן לכלל את שמות אחדים מילדיו (ילדיה) שנולדו לפני תאריך התעודה הזאת ושהם קטנים ונתברר לי ששמות ילדיו (ילדיה) המפורטים לקמן, אפשר לכללם בדין:

על כן בתקף הכח המסור לי בדברי המלך הנ"ל,

הנני נותן למבקש(ת) הנ"ל את תעודת ההתאזרחות הזאת ומצהיר שהוא (שהיא), בהתחשב עם הוראות דברי המלך הנזכרים לעיל, יהנה (תהנה) מכל הזכויות המדיניות והזכויות האחרות, הכח וההנחות, ויהא (תהא) חייב(ת) בכל החובות והאחריות, ממש כנתין(ה) פלשתינאי(ת) (א"י) ויחשב (תחשב) לנתין(נה) פלשתינאי(ת) (א"י) בכל המובנים.

וכמו כן הנני מודיע שהתעודה הזאת חלה על הילדים דלקמן שנולדו לפני תאריך התעודה הזאת ושהנם קטנים.

ולראיה חתמתי את שמי היום הזה

ביום כ"ט בכסלו שנת תש"ח

في اليوم كح من شهر لحدش سنة تشحا

Jerusalem ירושלים القدس

for High Commissioner נציב עליון المندوب السامي

No. 52649

Serial number of Application 103656

بما ان .....

(المدعو فيما بعد «الطالب/الطالبة» قد طلب/طلبت/شهادة تجنس مستندا لنفسه/مستندة لنفسها/الاوصاف المبينة أدناه وقد أثبت لى بأنه قام/أثبتت لى بأنها قامت/بالشروط الموضوعة فى القوانين المذكورة أعلاه بشأن منح شهادة التجنس.

وبما أن الطالب المذكور/الطالبة المذكورة/طلب/طلبت/أن يدرج أسماء بعض أولاده/أولادها/ الذين ولدوا قبل تاريخ هذه الشهادة وبما أنهم قاصرون وقد ثبت لدى أنه يجوز ادراج أسمائهم حسبما ذكرو/ أدناه.

فقد منحت الطالب المذكور/الطالبة المذكورة/بمقتضى السلطات المخولة لى بالقوانين المنوه عنها شهادة التجنس وأصرح بأنه يحق له/لها/التمتع بجميع الحقوق السياسية وغيرها وبالسلطات والمزايا التى يتمتع بها كل فلسطينى وعليه/وعليها/القيام بجميع التعهدات والواجبات والمسؤوليات التى تفرض عليه/عليها/مع مراعاة نصوص القوانين المشار اليها ويكون له/لها/صفة الرعوية الفلسطينية تنفيذا لجميع الاغراض والمقاصد.

وأقرر أيضا بأن هذه الشهادة تسرى على الاولاد القاصرين الآتى ذكرهم الذين ولدوا قبل تاريخ هذه الشهادة.

وللبيان أعطيت هذه الشهادة تحريرا

(TURN OVER)
(أنظر الصفحة الثانية)
(للصوق)

M/47.
GPP. 28500—6000—12.8.47

PARTICULARS RELATING TO APPLICANT.

اوصاف الطالب او الطالبة

פרטים בנוגע למבקש(ת)

Place and date of birth Vitebsk, U.S.S.R.; 1879 (Eighteen seventy nine) ; ויטבסק, ס.ס.ס.ר.
مكان وتاريخ الولادة
מקום הולדתו(ה)

Nationality U.S.S.R.
الجنسية ס.ס.ס.ר.
נתינותו(ה)

Trade or occupation Teacher
المهنة او الصنعة מורה
משלח ידו(ה)

Unmarried, married, widowed or divorced Married
غير متزوج او غير متزوجة . متزوج او متزوجة . ارمل او ارملة . مطلق او مطلقة נשוי
בלתי נשוי(אה), נשוי(ה), אלמן(נה) או גרוש(ה)

Name of wife Riva, maiden name DAVIDSON
اسم الزوجة ריבה, לבית דוידסון
שם אשתו

Place and date of wife's birth Vitebsk, U.S.S.R.; 1900 (Nineteen hundred) ; ויטבסק, ס.ס.ס.ר.
مكان وتاريخ ولادتها
מקום הולדתה ויום הולדתה

Names of Children اسماء الاولاد . שמות הילדים	Places of birth مكان الولادة מקום הולדתם	Dates of Birth تاريخ ولادتهم . ימות הולדתם
Ioel יואל	Moscow	14.2.1930

~~Sworn~~ or ~~Affirmed~~ and subscribed this Twenty-eighth day of December, 1947

(Signature) (Title)

INSPECTOR OF MIGRATION
TEL AVIV IMMIGRATION OFFICE

Signature of holder

התוכן

3 עם בוא צו ההיתיצבות
8 בבית הסוהר לוביאנקע 2
14 בוטרקי
16 טיול האסירים
17 קניית מקומות
19 נקיון
21 חיי קומונה במקום סתרים
22 שמחה על צו מאסר ממציא ומגלה
23 סיפורו של הגוי זקן
24 הרצאות ערב בבית הסוהר
25 עישון סיגרי בחקירה כן מכיר ולא מכיר
26 הרבי צודק
27 מי הם ידידיך
29 מה זה טונחי תמימים
31 אבא אסור או חפשי
33 הפיתוי בחקירה האחרונה
34 פסק דיני
35 הפרידה
39 קבלת הכסף טרם צאתי לגלות
41 במרכז אורל
43 סברדלובסק, בבית הסוהר
46 הציעו לי שוב „להיות מרגל״
48 בין אנשי העולם התחתון
51 המשחה השחורה, בערבות אורל
52 דמעות בליל שמחי״ת
53 מכתב ראשון הביתה
54 בכפר יום
56 חג הפסח הראשון
57 הימים הנוראים
58 לב יהודי
59 עם שק שיפון - בסופת שלג
62 בבית טבח החזירים
63 בחתונת הגויים פטירתו של אבא
64 חג הפסח השני
65 חג השבועות
67 „קדיש״ על קבר יהודי אלמוני
68 אובדורסק
73 במזור הקוטב הצפוני
78 יום הכפורים וחג הסוכות
80 סוכה באיזור הקוטב הצפוני
81 מדירה לדירה
83 אורות הצפון
84 נסיעה בצביים ובכלבים
85 היהודי קיטי גרוצקי ליב יקובלביץ
88 תעלולים בשעון בערב שבת חנוכה ההגרלה בבית
91 חג הפסח השלישי
94 קבלת השחרור
98 אני חוזר הביתה
101 בדרך לארץ ישראל
104 אנו עוזבים את גלות רוסיה
107 ההבטחה שנתקיימה
111 היחידות
113 הפתעה

רשימת התמונות

המחבר וזוגתו רבקה
חקרמל במוסקוה
3 דב גנזבורג
ומשה גוראריי
5 המקוה במוסקוה
6 ברוך שלום הכהן
7 לוביאנקע - מרכז
הק.ג.ב. במוסקוה
10 בית הסוהר
לוביאנקע 14
13 המחבר בזמן המאסר
17 הרב יחזקאל אברמסקי
19 הסוהר - קצין רוסי
20 מרגל
26 החוקר - יכול אתה לקחת
סיגריי
30 מנחם ביילים
35 נפרד ממשפחתו
36 הריי"ל אחיו - אמו
סולה
גיסתו סלוה
38 זוגתו וילדיו
40 במרכז אורל
55 הרח"ח ר' ברוך שלום
הכהן (אבי המחבר)
57 אני והחבילה
60 השלג מתגבר
61 עגלת סוס באה לקראתי
62 כלבים רתומים
71 קוטב הצפוני
72 מפת האזור
74 כפר בסיביר
76-77 כלי שיט ומצבם בחורף
84 נסיעה על הצבעיים
וכלבים
86-7 מפת הדרך לסיביר
89 ר' יעקב מסקליק
90 ר' שמואל לויטין
93 הנסיעה לכפר יורלה
97 הסבל ברגלים
101 בדרך לארץ ישראל
103 גיסי רפאל כהן
104 מרדכי דובין והרב קוק
105 תעודת עליה
108-9 בניני המגורים
בפורקרסדורף
110 כ"ק אדמו"ר הריי"צ
עם כ"ק אדמו"ר שליט"א
112 בן המחבר יואל
„החוזר"
115 המחבר עם תלמידיו
116 המחבר עם משפחתו
117 המחבר רוכב על חמור

